

గుర్జార రచనలు

ASKOI K/35

2

కాండభట్టయ్య
బిల్వసోయ్య

కొండు భట్టియము
విల్లణియము
(నాటక సంపుటి)

గురూడ ఆస్థానము

విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం
విజయవాడ.

ప్రచురణ నెం. 258

ప్రథమ ముద్రణ
జూన్ 1954.

ద్వితీయ ముద్రణ
డిశంబరు, 1957

వెల : రు. 1.50.

స్వతంత్ర ఆర్టు ప్రింటర్స్,
విజయవాడ-2.

అవతారిక

నాటకరచన కావ్యకళకు శిఖరంవంటిది. అట్టి నాటకరచనపట్ల ప్రత్యేక విశిష్ట సిద్ధాంతములుగల మహాకవి గురజాడ. ఇట్టి సిద్ధాంతములు కన్యాశుల్కపీఠిలోను, డైరీలలోను, లేఖలలోను బోలెడు : “కవితాన్యాయం నిన్న మొన్నటిలాగ యీనాడు లేదు. మానవజీవితాన్ని నేను చిత్రించి కళతో ఆదర్శపూరితమే చేస్తాననుకో. కవితాకళకు నేను లొంగివుండవలసిన వాడనే ఐనా, నాకు మానవసమాజంపట్ల మహత్తరబాధ్యత అనేది వొకటి వున్నది” అని శ్రీ వంగోలు సుబ్రహ్మణ్యంగారికి వ్రాసిన లేఖలోని వాక్యాలూ, “ఇక నాటక యితీవృత్తంగురించి : ప్రపంచ ప్రసిద్ధికెక్కిన ప్రాచీన శృంగారగాథలనుంచి యితీవృత్తాలను సేకరించుకుని రచయితలు యెందుకు నాటకాలను రచిస్తారో నా కాశ్చర్యంగావుంది. జీవితంలో ఎంత వైవిధ్యముంది ! ఎంత తీవ్రగమనంవుంది ! నేటి జీవితం పుష్కలమైన, అనంతమైన గాథలతో నిండివుంది. అయితే దీనిని రచయితలు దర్శించరు. ఇది గొప్పలోపమని భావించి నిష్కలీనితనంనుంచి వొకవస్తువును తీసుకొని దానిని చిత్తావృతత తీర్చిదిద్ద ప్రయత్నించాను. ప్రజలు మాటలాడుకునే తీయతీయని భాష దీనికి తగివుంటుందికదా అని దానినే కళ్యేద్యుకున్నాను” అని విజయనగరం రాజాసాహేబ్ కు వ్రాసిన లేఖలోని పంక్తులు గమనించి నట్లయితే, మహాకవి నాటకరచనా ప్రయోజనం కొంతవరకు విదితమవుతుంది.

ఆంధ్రప్రజలు కళ్యేద్యుకుంటున్న గురజాడ రచించిన నాటకములు మూడు : కన్యాశుల్కము, కొండుభట్టియము, బిల్వణీయము. ఇందులో చివరి రెండునాటకములను, అముద్రితభాగములను చేర్చి ఒక సంపుటిగా అచ్చు త్రాచి ఆంధ్ర సాహిత్యభిమానులకూ, ప్రజలకూ అందిస్తున్నాము. ఇవి అసంపూర్ణ రచనలు. సామాజిక ఇతివృత్తమును స్వీకరించి మలచిన నాటకము కొండుభట్టియము. బిల్వణీయము ప్రాచీన శృంగార కథాసంబంధి.

ఇవికాక మరికొన్ని నాటకములను వెలయించవలెనని మహాకవి ఉద్యమించి కథా ప్రణాళికలను సంసిద్ధపరచుకొన్నట్లు వారి డైరీలు మనకు

తేటపరుస్తున్నవి. సాంఘికములే కాక, కొన్నిచారిత్రక నాటకములనుకూడా రచించవలెనని ఆయన సంకల్పం. కాని ఆ సంకల్పం నెరవేరలేదు.

కొండుభట్టియము రచనాకాలం 1906. రాజాసాహేబ్ నకు వ్రాసిన మహాకవి లేఖలో: “1906 వేసవిలో నేనింకొక వచన నాటకాన్ని డిటిలో వుండగా రచించాను. కాని వ్రాతప్రతి కనిపించడంలేదు” అని వుంది. ఈ లేఖ వ్రాసిన తేదీ: 26 సెప్టెంబరు 1908. అయితే దీనిని తిరిగి రచించి 24 మే 1909 నాటికే పూర్తిచేసినట్లు, అదే తేదీన శ్రీవంగోలు సుబ్రహ్మణ్యం గారికి, అప్పారాయకవి వ్రాసిన ఉత్తరం దాఖలా యిస్తున్నది: “మహాకవి నాటకం వ్రాతామని కథాప్రణాళిక సిద్ధం చేసుకున్నాను. వ్రాతప్రతిగోవున్న విషాదాంత నాటకం నీకు తెలిసున్నదే కదా. అయితే యిది అచ్చొత్తించే మార్గం? అక్కడే వుందయ్యా వున్న చిక్కుల్లాను!”

ఈ విషాదాంతనాటకమును నాటి విజయనగర కళాశాలాప్రిన్సిపాలు కీ. శే. కిశాంబి రామానుజాచార్యులవారు గవర్న మెంటు ఆర్కియలాజికలు డిపార్టుమెంటుకు సూపరెంటెండెంటుగా వుండిన వెంకయ్యగారు, విజయనగర ఆస్థాన వైయాకరణులు మండ లక్ష్మీకామశాస్త్రిగారు మరికొందరు పండితులు చదివి ఆనందించిరట.

“అచ్చొత్తించే మార్గం” ఎలాగునో చూసి “ఆ ఉన్న చిక్కును” దాటి మహాకవి, దీనిని పుస్తకరూపాన ప్రచురించడానికి, మదరాసురైలులో వెళుతుండగా మార్గమధ్యలో ఆయన సందుగ పెట్టెను దొంగలు ఎత్తుకు పోయారు! పెట్టెలోపాలు ‘కొండుభట్టియము’ వ్రాతప్రతి కూడా మటుమాయమైంది! అంతటితో విసుగుచెందక తిరిగి దీనిని వ్రాయసమకట్టి 1910 నాటికి సుమారు మూడు అంకములు పూర్తిచేశారు. 1909 లో కన్యాశుల్కము రెండవసారి ముద్రించాలని, దానిని మార్చి వ్రాసినపుడు ఆ నాటకానికీ, దీనికీ పోలికలు కనిపించడ మలావుండగా, ఇందుగల చతుత్కరములు కొన్ని, అందు చోటు చేసుకున్నవి.

1906 లో తాము రచించి మహాకవి పోనాట్టుకుంటిచనుకున్న వ్రాత ప్రతి, రికార్డులను గాలించగా వారి కుమార్సు శ్రీ రామదాసుపంతులుగారికి దొరికినది. కాని ఆ వ్రాతప్రతి పూర్తిగ లభింపలేదు. దానినీ, 1910 నాటి కొత్తప్రతినీ సంప్రదించి సమన్వయించి యిదే రూపమున వారు 1939 లో

ముద్రింపించారు. పాతప్రతిలో మంజువాణి కొత్తప్రతిలో కనకవల్లిగా మారడమే కాక, కథావృత్తాంతమున అనేక వింత వింత మార్పులయి పొడగట్టినవట. 1906 నాటి ప్రతి, దీనిని తైపారువేసి ఆవి తలేమో, సా సులేమో పరిశీలించుదామన, యిపుడు ఆ పాతప్రతి లభించుటలేదు. ఇందు సంకలితము కాబడిన అముద్రితభాగములలో, పాత్రల వినరణ మరికొ తి స్పష్టముగా విదితమవుతున్నది. ఈ నాటకమున వచ్చు 'సా హేబు' నిజముగా సా హేబు కాడనీ, కొండుభట్టును సంస్కరించుటకు వచ్చిన మారువేషధారి అనీ, అదే తలంపుతో కథ నడిపారనీ కొందరు పెద్దలు చెప్పడంకద. దీనిని రుజువుచేయు గట్టి ఉపపత్తులను చూపించలేము కాని, ఊహించుటకు అవకాశం కలదు. ఇందు ముద్రితమైన అముద్రిత భాగములలో కనిపించే శంకరశాస్త్రి రామమూర్తితో సంభాషించేటపుడు, మరికొన్ని తావులందు కొండుభట్టును సంస్కరించుటకు తాను యత్నిస్తున్నట్లు రూఢిఅవుతున్నది. ఇంతేకాక, శంకరశాస్త్రి నటుడు; అతని కొక నాటకపు జట్టుకూడా వున్నది అయితే శంకరశాస్త్రి సా హేబు రూపము ధరించినట్లు అచ్చు తినిబట్టి స్పష్టీకరించాలము. సంఘసంస్కరణకోసం, శంకర శాస్త్రికి బదులు గిరీశము ప్రవేశించినట్లు ముద్రితభాగం రుజువుచేస్తున్నది. గిరీశము నడిపిన కథ మరివొక పుంతను పయని చినది.

అసలుప్రతి పోయినందువల్ల, 1906 నాటి ప్రతి, 1910 సంవత్సరపు ప్రతి వేరువేరుగా ముద్రితము కానందున, యిప్పు డీ రూపాన అచ్చు త్రించిన భాగములనుబట్టి యిట్టి విషయాలను తేల్చడం కష్టం. నాటకమున సమన్వయభావము చదువరులకు స్పష్టముగా కుదరకపోవడం సహజం; అయినను కొన్ని ముఖ్యనిర్ణయములను కావించుటకు అవకాశమున్నది.

“ప్రాతప్రతిలోవున్న విషాదాంత నాటకం నీకు తెలిస్తున్నదేకదా” అనే మహాకవి లేఖలోని మాటను పురస్కరించుకొని, యీ నాటకము ఎలాగున విషాదాంతముగ పర్యవసించినదో పూజ్యశ్రీ సుబ్రహ్మణ్యము గారిని తెలుపవేడితిని. కాని యిది నల్లభైవిదేశ్యనాటి మాట! ఆ కథాశ్రేణు వారికి యెటుల స్థితికిరాగలదు!

కొండుభట్టీయము, బిల్వణీయములలోని పాత్రలు మహాకవి యధార్థ ప్రపంచంనుండి పరిగ్రహించినట్టివి. నాటి మనుజుల ప్రవృత్తులు, పోకడలు

యీ పాత్రలలో మూర్తీభవించాయి. జాతిలక్షణాలను ద్యోతకంచేసే పాత్ర రచనాపద్ధతిలో కేవలమూ ఒకే మానవునిలోని లక్షణములు వున్నవి వున్నట్లు చిత్రీకరింపబడవనే సూత్రం నిజం కనుక, యిందు అభివ్యక్తపాత్రలన్ని అచ్చముగా ఆయా మనుషులేనని నిర్ధారింపలేము. కాని మహాకవి తమ మిత్రులను, చిరపరిచితులను, యీ పాత్రలను రచించేటప్పుడు తమ చూపులో శబ్దముంచుకున్నారు. బిల్వణీయములోని విదూషక పాత్ర, నాటి విజయనగర ఆస్థానపు నాటకజట్టు సచ్చికాస్త్రి అసోసియేషనులో సభ్యులుగా వుండిన శ్రీ కర్తా పాపయ్యకాస్త్రి గారు. ఈయన సంస్కృత నాటకాలలో 'విదూషక' పాత్రను అభినయించేవారు. ఇదేవిధంగా నాడు దివాను వుండిన అంతరావు పంతులు, నైయాకరణులు శ్రీ మండ్ల లక్ష్మీ నారాయణ, ఉభయభాషాపండితులు శ్రీ ముడుంబి నరసింహాచార్యులవారు బిల్వణీయమునందలి పాత్రలను ప్రతిబింబించారు. వీరందఱును మహాకవికి అప్తమిత్రులు. ఇదేవిధంగా కొండు భట్టియములోని పాత్రలు. ఇవికాక యింకా అనేక పరిశీలనలను యిందు చేర్చినట్లు వారిడైరీలను చదివినప్పుడు పాఠకులకు చక్కగా తేటపడుతుంది.

బిల్వణీయము రచనాకాలం : 1910 సంవత్సరం. ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచికలో వొక అంకము ప్రకటింపబడింది. రెండవ అంకము 1911 ఆంధ్రపత్రిక ఉగాది సంచికలో ప్రచురితం. 24 మే 1909 న శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యంగారికి మహాకవి వ్రాసిన లేఖలో "మరొక నాటకం వ్రాతానికి కథా ప్రణాళికను సిద్ధంచేసుకున్నాన"ని వుంది. అది బిల్వణీయ నాటక కథా ప్రణాళికయే కావచ్చును "ప్రాచీన శృంగారగాథలనుంచి యిత్యుత్తాలను స్వీకరించుకుని రచయితలు యెందుకు నాటకాలను రచిస్తారో నా కాశ్చర్యంగా వుంది" అనిన మహాకవి ప్రాచీన శృంగారకథ బిల్వణీయమును యెందుకు నాటకంగా రచించారనే ప్రశ్న ఉద్భవించకండం న్యాయం. ఇందుకు రెండు కారణాలు కనిపిస్తున్నవి. శృంగారరసప్రధానమైన కల్పనలకు న్యాయహానికభాష అనర్హమని చెప్పే నాటి పండితమిత్రుల వాదనమును పూర్వపక్షం చేయడం; రెండవది మిత్రులకోరిక : "నా యెత్తిపాడుపు మీదనే 'బిల్వణీయము' ప్రారంభించిరి. కన్యాశుల్కమునకు గిరిశముగంటి నాయకుని పెట్టి సంఘ సంస్కారోద్యమమును వేశాకోశముగా నికిది. చియుప కృతికి మారు అపృతియే చేసిరని నేనొ మారు తెలిసియో తెలియకయో సావాసించి యొకసభలో విజయనగరముగా నంటిని. ఆ రోజులో ఆయనకు

నాయందభిమాన మంకురించి రాసురాను పుత్రప్రేమవంటి వాత్సల్యముగా పరిణమించినది. ఆ తరువాత కొన్ని రోజులకే ఆయన నాచేతకూడా ఆంధ్ర పత్రిక సంవత్సరాది సంచికకు 'నన్నె చోమని' గురించి వ్యాసము వ్రాయుస్తూ 'మీవంటి "పరిశుద్ధవాదులకు" అంగీకారముగా వుండేటట్టు శృంగార ప్రాధాన్యముగల యితీవృత్తమును నాటకమును చేసి వ్యాసహారిక భాషను వ్రాస్తాను' అని సంకల్పించి బిల్వణీయము యెత్తుబడిచేసినారు." ఈ వాక్యములు కీ. శే. డాక్టర్ బుర్రా శేషగిరిరావు పంతులుగారివి. అయితే కన్యాశుల్క నాటకమును గురించి శేషగిరిరావు పంతులుగారు కావించిన విమర్శనమును మహాకవి 'అవును'ని ఆమోదించినట్లు కనబడదు. ఇంకానుగల అనేక ప్రమాణాలలో కొన్ని మాత్రమే ఉదహరించిన చాలును: "షేక్స్పియరుతో మొదలెట్టామంటే నాలుగవ హెన్రీ, ఐదవ హెన్రీ, మెరీక్లెవ్ అనే నాటకాలలో వచ్చే డాన్ షీర్ షీటు, మైన్ హాస్టెస్, డేమ్ క్వీక్; ఇవన్నీ కూడా సర్ జాన్ ఫాల్ స్టాఫ్ తో ఒక కూటమిగా యేర్పడి యెంతో ఆసక్తిని కలిగింపచేస్తాయి..... షేక్స్పియరు అయిన ఫాల్ స్టాఫ్ షేక్స్పియరును హాస్యానికి మహాప్రసవంతివలె ప్రాతనిధ్యం వహిస్తున్నాడు..... కవితా కళను నేను లొంగివుండవలసినవాడినే ఐనా, నాకు మానవసమాజంపట్ల మహత్తర బాధ్యత అనేది ఒకటి వున్నది కనుక నే పాఠకులు నన్నొకప్రశ్న అడగచ్చును. ఒక చోహాన్ని, దుర్నడతను, అవినీతిని ఆకర్ష వంతంచేశానా? చేయలేదనే భావిస్తున్నాను..... మానవజీవితంతో నేను చెలగాటం ఆడడం లేనేలేదని యీ నాటకం చదివితే నీకు తెలుస్తుంది. ఎట్టి తృణీకార భావమూ లేకుండా, మానవ జీవితాన్ని గంభీరమైనదానినిగా భావించి ఈ నాటకంలో దానిని యితీవృత్తంగా స్వీకరించాను..... వాస్తవికరచన అనే దానిని కళలలో ఎంత ఆదర్శపూరితం చేసినప్పటికీ మానవుని నైతిక ప్రమాణాలను అది స్పృశించక తప్పదు. అతని నైతికదృష్టికీ, భావాలకూ కష్టం కలుగకమానదు." ఇవి మహాకవి, శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యంగారికి వ్రాసిన లేఖలోని అనేక పంక్తులలో కొన్ని మాత్రమే.

కాని మహాకవి యెత్తుబడిచేసిన బిల్వణీయమును గ్రామ్యగ్రాంథిక సంరంభముగా పత్రికావాదములలో పడి, కడతేరా వ్రాయక వదలిపెట్టిరి. ఇదే కారణాన కన్యాశుల్కము ట్రేజరీగా వ్రాయాలనే వారి తలంపు రెండు రంగాలవరకూ సాగి నిలిచిపోయింది.

బిల్వణీయము ప్రాచీన సంస్కృతకావ్యము. ఇందులో కథ తక్కువ. వర్ణనలు ఎక్కువ. క్లుప్తంగా కథ యిది : మదనాభిరాముడు పాంచాల దేశపురాజు. అతని పట్టణం లక్ష్మీమందిరమనే పేరుగలది. భార్య పేరు మదామాల. కూతురు యామినీ పూర్ణతిలక. ఆమె మిగుల అందకత్తె. కుమార్తెకు కావ్యాభినివేశమును కల్పింప తిండి ఆశయం. ఇందుకు తగినవాడు బిల్వణుడేనని నగరులోని పండితులు రాజుకు చెబుతారు. బిల్వణుడు కవి, రూపవంతుడు. అతనివద్ద తన కూతురును చదివిస్తే బిల్వణుడి 'మాపుటురుల' చిక్కుకుంటుందని రాజునకు భీతి జనించింది. కాని అతడే మరి తగిన విద్యాగురువు. ఇందుకు మంత్రి వొక ఉపాయం పన్ని రాజుకు ఉపదేశించాడు. అది యిది : బిల్వణుడు కుష్టురోగిని చూడనొల్లడు. తాను అంధునిమీదు తిలకించనని యామినీదేవి శపథంపట్టిందికదా. బిల్వణుడు అంధుడని రాజపుత్రికకూ, రాజపుత్రిక కుష్టుదని బిల్వణునికీ చెప్పి యిరువురి మధ్య వొక తెర అమర్చి విద్యాభ్యాసం జరిగించాలని మంత్రి ఆలోచన. రాజు సరే నన్నాడు. కాని కొంత కాలానికి యామినీ బిల్వణులకు యీ రహస్యం తెలిసిపోయింది. ఉదయస్తున్న చంద్రబింబాన్ని చూసి దాన్ని వర్ణిస్తోన్న బిల్వణుడు యామినికి కనబడిపోయాడు. అంధుడైతే ఎలా చంద్రుని వర్ణించగలడని మధ్యనున్న తెర తొలగించి ఆమె తొంగి చూసింది. యామినీ బిల్వణులకు ప్రేమ కుదిరింది. అంతఃపుర ద్రోహానికి తలపెట్టినందుకుగాను బిల్వణుని పీక ఉత్తరించమని రాజు ఆజ్ఞ. వధ్యస్థానానికి తీసుకుపోబడిన బిల్వణుడు చెక్కుచెదరక చిరునవ్వు నవ్వగా, ఆశ్చర్యంతో రాజోద్యోగి అందుకు కారణ మేమిటని అడిగాడు. యామినీదేవి సదా స్మృతియందుండుటవలన తనకు వెరపన్నది కలగడంతేదని బిల్వణుడి సమాధానం. తనకూ, యామినీపూర్ణతిలకకూ గల ప్రేమను బిల్వణుడు కొన్ని శ్లోకములలో వర్ణించాడు. వారిరువురి ప్రేమగాథను విని రాజోద్యోగి జాలిపడి, బిల్వణుని ప్రసన్నుని చేయవలసినదిగా రాజును ప్రార్థించాడు. రాజు కనికరించాడు. యామినీ బిల్వణులకు వివాహమయింది.

సంస్కృత బిల్వణీయమునకు తెలుగు అనువాదాలు వున్నవికాని, అందు సింగనార్యుని ఆంధ్ర 'బిల్వణీయమే' ప్రాచుర్యము వహించినది. ఇది మూలమునకు యథాతథ ఆంధ్రానువాదమూ కాదు; అట్లని కాకనూపోదు.

మహాకవి గురజాడ నాటకీయముచేసిన 'బిల్వశ్రీయము'నకూ, సంస్కృత మూలానికి పోలికలు లేవనే చెప్పవచ్చును. సింగనార్యుని ఆంధ్రానువాదంలోగల మార్పులతో యీ బిల్వశ్రీయ నాటకానికి ప్రసక్తియే లేదు. మూలమున బిల్వశ్రీయ కామి. ఇటు మహామేధావి. అందు కథ నడచినదారి వేరు. ఇందు మహాకవి త్రొక్కిన త్రోవ వేరు. కాగా ఇది సర్వస్వతంత్రరచన. అట్టి తాతచ్యు పరిశీలన చేయుటకు యీ సంపుటిలో అముద్రితభాగాలను పొందుపరచినాము.

మహాకవి రచనలు కొన్ని పుస్తకరూపమున ముద్రించి వారి కుమ్మాళ్లు శ్రీ రామదాసు పంతులుగారు 'వాగనుశాసనులు' శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారికి పంపినపుడు, వారు 31, అక్టోబరు 1929 లో వ్రాసిన లేఖలోని వాక్యాలను స్మరిస్తూ మహాకవి రచనల నన్నిటిని కొన్ని సంపుటాలుగ ఆంధ్ర సోదరులకు సమర్పింపగలుగుతున్నందుకు ఆనందిస్తున్నాము.

వాగనుశాసనులు గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారి లేఖలోని వాక్యములు : "పుస్తకము చూసి చాలా సంతోషించాను; కళ్ళకు అద్దు కొన్నాను; ముద్దు పెట్టుకొన్నాను. మీ నాన్నను చూసినట్లు అయినది." అట్టి మహాకవి రచనలు ఇందు రెండు !

— అవసరాల నూర్యారావు.

కొండుభట్టియమ్మ

ప్రధాన పాత్రలు

కొండుభట్లు	: అగ్రహారీకుడు
రామ్మూర్తి	: కొండుభట్లు కుమారుడు
వెంకన్న	: కొండుభట్లు అన్నకుమారుడు
గిరీశం	: రామ్మూర్తికి మాష్టరు
అక్కాభత్తుడు	: వెంకన్నకు చేదోడు వాదో దుగా వుండే వ్యక్తి
త్రివిక్రమరావు	: తుమ్మలపాలెం మొఖాసాదారు
దివాన్ బహద్దర్ రాజారాం	: ఇంద్రపట్టిం బ్రహ్మసమాజ కార్యదర్శి
కేశవరాయుడు	: హెడ్ మాష్టరు
రంగనాయకులు శెట్టి	: కొండుభట్లు స్నేహితుడు
మంజువాణి	: రామసాని పెంచిన వేశ్య
రత్నాంగి	: మంజువాణి ఆశితురాలు
పార్వతి	: కొండుభట్లు మేనకోడలు, విశంతువు

కొండు భట్టి యము

ప్రథమాంకము

ప్రథమరంగము

[మంజువాణి యిల్లు : మంజువాణి తల దువ్వుకుంటూ కుర్చీపైని కూర్చుండును. కొండుభట్టు ప్రవేశించును.]

మంజువాణి : దండం, శాస్తుల్లుగారికి; వెంకీ ! శాస్తుల్లుగార్ని కూర్చోబెట్టి పీట వెయ్యే.

కొండుభట్టు : సకలైశ్వర్యసిద్ధిరస్తు, పంతులవారు పాదాశ్రాంతాభవంతు... ఆ తల వెండుకలు సాక్షాత్తు చమరీ వాలాల్లాగ శోభిల్లుచున్నాయి. విన్నావా, మంజువాణీ !

మంజువాణి : ఇంకా యేమి యెలా వున్నాయి ?

కొండుభట్టు : యెవనిన్ని వన్నించడానికి సెఖ్యం కాకుండా వున్నాయి.....ముఖం చంద్రబింబంలా వున్నది. కళ్ళు కలవరేకుల్లా వున్నాయి. గళం శంఖంలా వున్నది. బాహువులు లతల్లా వున్నాయి. మరెవచ్చీ...

మంజువాణి : మరెవచ్చీ, అక్కడ ఆగండి.

కొండుభట్టు : మంజువాణీ ! అధికం యేల ? నీ సౌందర్యం రంభా, ఊర్వశీ, మేనకా, తిలోత్తమాదుల్ను ధిక్కరించి వెక్కిరించియున్నది.

మంజువాణి : మా పంతులుగారి వెధవ అప్పగారిసాటి యేమాత్రమయ్యా వస్తుందా ?

కొండుభట్లు : హాస్యానికైనా అనకూడని మాటలున్నాయి.
(పాడు పీల్చును)

మంజువాణి : చెయ్యగాలేంది, చెప్పడమా తప్పొచ్చింది!

కొండుభట్లు : దేవతలు, బ్రాహ్మలు చేసే పనులు తప్పు పట్ట కూడను. స్వర్గంలో వాళ్లు దేముళ్లయితే. భూలోకంలో మేం దేముళ్ళం; అంచేతనే మమ్మల్ని భూసురులంటారు. చదువుకున్నదానివి నీకు తెలియం దేమున్నది.

మంజువాణి : వెధవల్ని తరింపచేసే భూసురోత్తములకు నమ స్కారము. (నిలుచుని నుదుట చేతులుమొగిల్చి నమస్కారముచేయును)

(భీమారావు పంతులు ప్రవేశించును)

భీమారావుపంతులు : యేమి టీనాటకం?

మంజువాణి : ముక్కోటి దేవతలు స్వర్గంలోవుంటే భూమ్మీద దేవతలు బ్రాహ్మలని కొండిభొట్లుగారు శలవిచ్చారు. అందుచేత వేశ్యయింటికి అనుగ్రహించి వేంచేసిన భూసురోత్తముల్ని కొలుస్తున్నాను.

భీమారావుపంతులు : నీవు యెంత యెకసెక్యంచేసినా మేం దేవతలమే. అందుకు రవ్వంతయినా సందేహములేదు.

మంజువాణి : భూలోకంలో కృష్ణావతారంలాంటి రసికులు మీరు. కృష్ణావతారం కుదిరింది; కానీ శాస్త్రులుగారు యే దేముడి అవతారమో పోల్చలేకుండావున్నాను.

భీమారావుపంతులు : పట్టణం వెళ్ళినప్పుడు పరంగీ స్త్రీల సహవాసం చేశానని చేప్పేరుగనుక శాస్త్రులుగారు సాక్షాత్తు నారదావతారం.

మంజువాణి : అన్నా; మరచిపోయినాను, ఎంత బుద్ధితక్కువ మనిషిని ! దూరంగా నిలుచొండి. ప్రాయచ్చిత్తం చేసుకోం లేనేగాని దగ్గరకు రాలియ్యను.

భీమా : శాస్తుల్లుగారు ! ఏమిటండి ప్రాయశ్చిత్తం ? నఖక్షతమా, దంతక్షతమా ?

కొండు : అది యెంత అదృష్టవంతులకుగాని సంత్రాప్తమవుతుంది. ముక్కుతిమ్మన్న యేసున్నాడూ :

చ. నను భవదీయదాసుని మనంబున నెయ్యపుగిన్నబూని తాచినయది నాకు మన్ననయ చెల్వగు నీపదపల్లవంబు మత్తను పులకాగ్రకంటక పితానము దాకిన నొచ్చునంచు నేననియెద నల్కమానవుగదా యికనైనా సరాశకుంతలా !

స్వేతముఖులు గనక బ్రాహ్మణికి రజితదానంచేస్తే ప్రత్యవాయం పోతుంది; మా కుర్రవాడు మెటక్లేషన్ పరీక్షకు కట్టాలి. ఈ బీదబ్రాహ్మణికి దానంయిస్తే సమయానికి మహాపనికివస్తుంది.

మంజు : నిత్యసువాసినికి సువర్ణదానం చెయ్యమని లేదా ?

భీమారావు : (మెల్లగా) దీని తస్మాగ్గోయ్యా బంగారపుసరుకు మళ్ళీ 'తెమ్మంబుందికాబోలు' తొందరపనివుంది; యిప్పుడే మళ్ళీ వస్తాను. (నిష్క్రమించును)

కొండు : మంజువాణి ! బహుపుణ్యాత్మురాలివి; యేమైనా సాయం చేస్తేనేగాని కుర్రవాడు పరీక్షకు వెళ్ళే సాధనం కనబడదు.

మంజు : పంతులుగారి అప్పని అడగరాదా ?

కొండు : యెవర్నీ అడక్కుండా యేమయింది ! వైదీకపాశ్వని
పుట్టించినప్పుడే బ్రహ్మ రాసిపడేశాడు : “ముష్టైత్తు
కొండ్రా” అని !

మంజు : యేదీ, యిందాకటి పద్యం చదవండి !

కొండు : (రాగవరసను చదువును)

చ. నను భవదీయదాసుని మనంబున.....

.....అరాళ గుంతలా .

(అలా రాగవరసని చదువుతూవుండగా వెనకవైపునచ్చి మంజువాణి
శాస్త్రులు వీపుమీద తన్నును)

ఓ స్నీ అమ్మాశిఖా.....(అని తగ్గి) ఆహా ! మల్లి పువ్వుల
గుత్తా, పట్టుచచ్చా, మలయమాగుతమా వీపుతాకినది !

మంజు : సానిదాని కాలు !

కొండు : కాదు; కాదు; మన్మథుని వాడివాలు !

మంజు : ప్రాసకుదిరింది కాని, శాస్త్రులుగారు ! యీ తాపు
మదనశాస్త్రంలో క్రియకింద పరిగణన అవుతుందా ?
భూసురోత్తముల తన్నిన పాపంకింద పరిగణన అవుతుందా ?

కొండు : పదిరూపాయలు పారేస్తే పుణ్యంకింద పరిణామం
అవుతుంది.

మంజు : పాటుపడక పైసారాదు.

కొండు : బ్రాహ్మణి కల్లా సాపాటు వక్కాటె పెద్దపాటు
యేర్పాటుచేసి బ్రహ్మ పడేశాడు.

మంజు : అయితే పెందరాళే వెళ్లి ఆపాటు పడండి.

కొండు : మంజువాణీ ! యెంత చదువుకున్నా మావంటివాళ్లం
నీకు వక్కమాటకు సదుత్తరం చెప్పగలమా; బాపనాళ్లని
కనికరించి ఒకడబ్బు సొమ్ము ఇవ్వాలిగాని.

మంజు : వేశ్యల ద్రవ్యం పాపిష్టిది. బేరంతెచ్చి రుసుం పుచ్చు
కుంటే ప్రత్యవాయంపుడదు.

కొండు : ఈవూళ్లో నానాటికి రసికత సన్నగిల్లుతూన్నది.

“అంధునకు గొరయ నెన్నెల” అన్నట్టు ఈ వూళ్లో
మూఢులకు నీ రూపలావణ్య విలాస విశేషములు అగ్రా
హ్యములు. తోవంటపోయే పొన్నూరువాళ్ళను కాచి పట్టు
కోవాలి.

మంజు : ఈ కంసాలాడు యింటి యెనుట దుకాణం పెట్టుకుని
యిక్కడికి వచ్చేవాళ్లనల్లా వాళకం కట్టుతూవుంటాడు.
వాడిని తెస్తే.....

[తెర]

ద్వితీయరంగము

(కొండుభట్టు ఇల్లు; వీధిసావిడి; రామ్మూర్తి, వెంకన్న ప్రవేశించును)

వెంకన్న : రాముడు ! పరీక్షంటే యేమిటిరా ?

రామ్మూర్తి : పరీక్ష అంటే యెద్దామినేషన్.

వెంక : (పొడుం పీల్చును) యజ్ఞం నాకు తెలుసును. మేషం
అంటే మేక. మేకపోతుని వేస్తారా ఏమిషిరా ?

రామ్మూర్తి : ఫూలిష్ ! యజ్ఞంకాదు, మేషంకాదు,
శాస్త్రాల్లో ప్రశ్నలు అడుగుతారు.

వెంక : నీకు శాస్త్రము వచ్చును? తర్కమా, వ్యాకరణమా?

రామ్మూర్తి : సధిం గాఫ్ ది కైండ్ ? జాగర్ఫ్ వకటి.

వెంక : అసగా ?

రామ్మూర్తి : భూగోళశాస్త్రం.

వెంక : దానిలో యేమిటుందిరా ?

రామ్మూర్తి : వెలగపండువలె గుండ్రంగావుండే భూమిద
యేయే నదులు, సముద్రాలు, కొండలు వగయిరాలు
యెక్కడున్నాయో చెప్పుతుంది.

వెంక : భూమి గుండ్రంగా వుంది ? అబద్ధం ! అబద్ధం ! నలు
చదరంగా వుంది; దాన్ని అప్టదిగ్గజాలూ మోస్తున్నాయి.

రామ్మూర్తి : నాన్ సెన్స్ ! “కపిద్ధాకార భూగోళం”
అని మనవాళ్ళుకూడా అన్నారు. ఏనుగులమాట పాత
మాట. అవి అన్నీ వెళ్ళిపోయినాయి.

వెంక : గుండ్రంగావుంటే యెవరు మోస్తున్నారు ?

రామ్మూర్తి : ఎవ్వరూ మొయ్యలేదు. ఆకర్షణ శక్తివల్ల
భూగోళం అంతరాళంలో నిలిచియున్నది.

వెంక : అలా చెప్పు. అదో కొత్తశక్తి పేరు చెప్పావు. ఏదో
షక దేవత లేన్దీ యేదీ వుండదు. అయితే యీ వెధవలు
పత్తిమ సముద్రం చూశారా ?

రామ్మూర్తి : ఓ ! దాన్లోకి ఓజీ, యెనిసి, లీనా అను మూడు నదులు ప్రవహించును.

వెంక : అబద్ధం, శుద్ధ అబద్ధం. హిమవత్పర్వతానికి పుత్రరం యవడితరం చూడ్డం ? మనుష్యులు వెళ్ళితే చచ్చిపోరా ! ఇదా దొంగముండా శాస్త్రం. ఇంకా యే శాస్త్రం చదువు కున్నావు ?

రామ్మూర్తి : హిష్టరీ.

వెంక : విస్తరా ?

రామ్మూర్తి : చెరిత్ర.

వెంక : అనగా ?

రామ్మూర్తి : తెలియనివాడితో యేమి చెప్పను. వేదాలు యెప్పుడు రాశానో, రామాయణం, భారతం యెప్పుడు శ్రుట్టేయో, అవి యెంత నిజం, యెంత అబద్ధమో.....

వెంక : వేదాలు రాశాను ? రామాయణం అబద్ధమా ?

రామ్మూర్తి : ఆ ! కావలసినంత. రాముడు దేముడు కాదు. మహారాజు రావణాసురుడికి ఒక్కటే బుర్ర; విన్నవా !

వెంక : ఈ పాపపు మాటలు వినకూడదు.

(చెప్పును మూసుకుని పోవును. ప్రవేశం : గిరీశం)

గిరీశం : అజ్ఞానం ! ఈ అజ్ఞానం పోతేగాని మన దేశం బాగు పడదు.

రామ్మూర్తి : మా వెంకడికి మెదడు లేదు.

గిరీశం : మీ తండ్రి తెలివివున్న మూఢుడు. భోగంవాళ్ళ యింటికి వెళ్ళి ఆశ్రయిస్తాడు. నీ పరువు తీసివేస్తున్నాడు. సమయము చూసి చీవాట్లు పెట్టాలి.

రామూర్తి : అతనికి తోచినట్టూ అతను చేస్తాడు, మనకి తోచినట్టు మనం చేదాం.

గిరీశం : డామిట్ ! ప్రాణమయ్యా యిచ్చేయ్యాలిగాని రిఫారం విషయమై నదురూ బెదురూ వుండకూడదు. లేకుంటే మన దేశం బాగుపడే దెట్లు? మనకి బంగాళీవాళ్లలాగ పరువు ప్రతిష్ఠ వచ్చేదెట్లు?

రామూర్తి : అయితే సమయంచూసి చివాట్లు పెట్టమంటారా?

గిరీశం : ఇంకా ఆలోచిస్తావా? అదుగో మీ తండ్రి వస్తూ న్నట్టుంది, నన్నెరగనట్టు నటించు. రహస్యం భేదించకుండా నటించాలి.

రామూర్తి : యెందుకేమిటండి!

గిరీశం : మీతండ్రి అసాధ్యుడు. నిన్ను గురించి యెంతో విచారి రిస్తున్నాను.

రామూర్తి : ఆయనతో పరిచయం చేశారా యేమిటి?

గిరీశం : చేశాను నీకు చాస్తానన్నపిల్ల ముక్కపచ్చలారని పసి పిల్ల. రిఫార్మర్ అనేవాడు అలాంటి పిల్లని పెళ్లాడితే సోసైటీ లుక్స్ డౌన్ అపాన్ హిం. సంఘం అతన్ని నిరసగా చూస్తుంది.

రామూర్తి : అంచేతనే నేను సిగ్గుతో చచ్చిపోతున్నాను. తెగించి దేశాలంట పోదునా అనిపిస్తుంది.

గిరీశం : నానో యన్నదూ చెప్పకపోతివే !

రామ్మూర్తి : యేమని చెప్పను ? సిగ్గుచేత చెప్పలేదు !

గిరీశం : ఒకరి లోపాలికి మనం సిగ్గుపడనేనా ? చేతనయినంత వరకు మళ్ళిద్దాం. మళ్లకపోతే కనికరిద్దాం. సిగ్గునోనూ, కోపంతోనూ పనిలేదు.

రామ్మూర్తి : నామీ ద్దయచేత మీరు అలాఅంటారు. లోకంలో తలయెత్తుకు యెలా తిరగను ?

(తెర)

తృతీయరంగము

(అక్కాభత్తుడి యింటి వీధిఅరుగు: వెంకన్న, అక్కాభత్తుడు ప్రవేశించును)

వెంకన్న : ఏనుగులు దొబ్బేశాయండోయి.

అక్కా : ఎవరి యేనుగులు ? విజయనగరంవారివా ? బొబ్బిలివారివా ?

వెంక : కాదంసి, దిగ్గజాలు.

అక్కా : ఎక్కడికే వెళ్ళిపోయినాయి ?

వెంక : భూమి వెలగపండులా గుండ్రంగా వుందిష. అంచేత యేనుగులమోత అక్కరలేదుష.

అక్కా : భూమి వెలగపండయితే, యేనుగులు వెలగపండును తినేస్తాయి కాబోలును ?

వెంక : మా రాముడు చెప్పాడు.

అక్కా : ఇంకా యేమి చెప్పాడు ?

వెంక : వేదా లెవళ్ళో రాశారువ, రాములువారు మనిషట,
దేముడు కాడవ.

అక్కా : మీకు కొంఠిభొట్లు ఇంగ్లీషు చదువు చెప్పించాడు
కాడని నాకు కించగావుండేది. ఇంగ్లీషు చదువుకి యిదే
ఫలితమయితే మరి విచారంలేదు. తుంకలు మెడకి కత్తి
మొన చేర్చి గొడ్డుమాంసం తినిపించేవారు. ఈ ఇంగ్లీషు
వాళ్లు చదువులుపెట్టి మన వేళ్ళతో మన కళ్ళే పొడుస్తు
న్నారు. అదిగో మీ బాబు వస్తున్నాడు; పారిపో.

(ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు)

చతుర్థరంగము

(కంసాలి దుకాణం : అక్కాభత్తుడు, కొండుభట్లు ప్రవేశించును.)

కొండుభట్లు : అక్కాభత్తుడుగారు ! దయలేమకదా ?

అక్కాభత్తుడు : బ్రాహ్మణోత్తములు తమ దయ మాకుండ
వలెగాని, మాదయ యేమి చేరితార్థం ?

కొండు : విశ్వకర్మనగా సాధారుణులండి ! పురుషసూక్తంలో
యేమిచెప్పాడో విన్నారా ? “విశ్వకర్మణ స్సమనర్తతాథి,
తస్య త్వష్టా విదధ ద్రూప మేతి, త త్పురుషస్య విశ్వ
మాజానమగ్రే...” “పురుషుణ్ణి” అనగా ఆ పరమాత్ముడే
త్వష్ట అనే కంసాలి చేశాడువ.

అక్కా : అలా అయితే బ్రాహ్మణులకు కంసాల్లు యెక్కువే గదా ?

కొండు : సందేహమేమిటండి. అందుచేతనే కంసాల్లు బ్రాహ్మణులకి దండం పెట్టరు. ఎక్క హక్కు మాత్రం బ్రాహ్మణులకు వుండునున్నది. కంసాల్లకిగాని యితర వర్ణాలకిగాని లేదు.

అక్కా : అది యెప్పువంటిదండి ?

కొండు : గొప్ప చెప్పుకోవలసినది కాదు. అది యేమిటంటే “ప్రతిగ్రహం”; తెనిగిస్తే ముష్టి యెత్తుకోవడ మన్నమాట.

అక్కా : గడియకపోతే అది అందరికీ వున్న హక్కే.

కొండు : గడిచినా బ్రాహ్మణికి తప్పదు. నూరుకోట్ల రాజ్యా లేలే శ్రీమంతుడికి తప్పిందికాదు.

అక్కా : అది యెలాగేమిటి ?

కొండు : చిత్తగించారా ! అహల్యాబాయి అని హోల్కారు మహారాజులుంగారి భార్య వుండేవారు. ఆవిడికి కొట్లతో ధనం వుండేది. ఆ మహారాణి బహుదొడ్డ పుణ్యకార్యాలు చేశారు. కాశీలో ఒకఘట్టం కట్టించారు. సత్తరువువేశారు. చిత్తగించారా ! ఒకనాడు శ్రీమంతులవారికి ద్రవ్యం కావ వలసివచ్చి అహల్యాబాయిగార్ని దోచుదామని దండెత్తి వెళ్ళేసరికి, ఆ మాట తెలిసి అహల్యాబాయిగారు యేం చేశారంటే ధనమంతా కుప్పపోసి స్నానంచేసి పట్టువస్త్రాలు ధరించి తులసిదళం జారీ చేస్తో పట్టుకుని శ్రీమంతులు రాగానే “మహారాజా, దోచడానికి యేమి అవసరం వున్నది, మీరు బ్రాహ్మణ మహారాజులు, ఈ తులసి

దశం, రెండు నీళ్ళ చుక్కలతోటి నా యావత్తు ధనం పరిగ్రహించవలసినది. ఇంత పాత్రతయిన దానం యెలా లభిస్తుంది” అని ఆ మహారాణి అన్నారుట !

అక్కా : సరేకాని అపాత్రదానంవల్ల దోషం లేదా ?

కొండు : ఈ కలియుగంలో పాత్రాపాత్రలెంచడానికి అవకాశ మేది. అంతా పాపభూయిష్టమైయున్నది. “బ్రాహ్మణ బీజాయితే నమః” అన్నాడు. గనక బ్రాహ్మణ బీజానికి పుట్టితే చాలును.

అక్కా : అదైనా నిత్యయము కద్దా ?

కొండు : లోకమంతా నమ్మకంతో వుంది. నమ్మకం లేకుంటే అడుగుతీసి అడుగు పెట్టడానికి వీలులేదు. నమ్మి యెన్నో వెండి బంగారాలు లోకులు తమ కిస్తున్నారుకారూ ! అసాక్షికం, లేదంటే ఏమిటి చెయ్యడం. “నమ్మి చెడిన వారు లేరు, నమ్మక చెడిపోతే పోయేరు” అన్నాడు.

అక్కా : శాస్త్రాలు చెడి తింబలిపదాల్లోకి వచ్చారూ ?

కొండు : భారతంలో యేమన్నాడు, “లోకజ్ఞాన్” అన్నాడు. అంచేత లోకంలో వేదం మొదలుకుని తింబలిపదాలవరకూ యావత్తు హంశములు తెలిస్తేగాని పండితుడు కానేరడు. ఇదిగో శాస్త్రంలో ముక్క మనవిచేసుకుంటాను. కంసాలి అనగా కంసారి. “రలయోరభేదః” అన్నాడు. కనుక కంసాలి శబ్దార్థం సాక్షాత్తు శ్రీకృష్ణమూర్తివారనిసిద్ధాంతం.

అక్కా : నేను కృష్ణమూర్తిని అయితే, సత్యభామని యెక్కడయ్యా ఆలోచించారా, లేదా ?

కొండు : అదే నేను మనివిచేయ్యాలనుకుంటున్నాను. సత్య భామకోసం యెక్కడకైనా వెళ్ళాలా, యేమిటి? తమ యింటియెదుటనే కాచివేచియున్నది. మంజువాణి బంగారు బంతి. దాని రూపురేఖవిలాసా లెప్పువంటివనగా...

అక్కా : అదంతా నిజమేకాని “మిక్కిలి రొక్కము లియ్యక చిక్కదురా, వారకాంత సిద్ధము సుమతీ” అన్నాడు. నేను డబ్బెక్కడ తేను!

కొండు : శ్రీ విష్ణుమూర్తివారియందు సత్యభామకు వలెనే ఈ మంజువాణికిన్ని మీయందు మనస్సు లగ్నమయి వున్నది.

అక్కా : అది చెప్పిందా? మీరు పోల్చారా?

కొండు : అది చెప్పనూ చెప్పింది. అయితే మాటల్లో మర్మము వుండవచ్చును కాని, కామశాస్త్ర లో చెప్పిన హావభావ చేష్టల్ని పట్టి పండిత ముండాకొడుకుని ఆపాటి పోల్చలేనా! “స్తంభః ప్రళయ రోమాన్చ, శ్వేదోవైవర్ణ్య వేపదుః”

అక్కా : ఒక్కొక్కటే సెలవియ్యండి.

కొండు : తమర్ని స్మరించేటప్పటికీ “స్తంభః” స్తంభించిపోవడం.

అక్కా : అగ్ని స్తంభమా, జల స్తంభమా?

కొండు : స్తంభమనగా, నిత్యేష్టగా నిలిచిపోవడము.

ప్రళయః ... ఇంద్రియవ్యాపారాలు అణగడం.

రోమాంచ ... నెండ్రుకలు పులకరించడం.

శ్వేదం ... చెమట పోయడం.

వైవర్ణ్యం ... తెల్ల పోవడము.

వేపదుః ... వణకడం

ఇని అన్నియు ప్రేమాతిశయ ద్యోతకాలు.

అక్కా : నా వ్యాఖ్యానం వింటారా... దొంగ పనిచేసి పట్టు
బడి బొంక లేకనాతే తెల్లపోవడం. ఒక సరసుడు వుండగా
మరో సరసుడు వస్తే స్తంభం అనగా ఒకణ్ణి స్తంభం వేన
కాల దాచడం. శీతాకాలంలో సరసుల్లేకండా వంటరిగా
పడుకుంటే, వేపదురి, రోమాంచ; అడిగినప్పుడు సరసుడు
డబ్బు యియ్యకపోతే ప్రళయం, ఇవి హావభావ చేష్టలు.

కొండు : బంగారం గిలు గియ్యనిదీ నానె చెయ్యరుగదా ?
పండు రుచిచూడదీ తారీపు చెయ్యరు కద. స్త్రీని అనుభ
వించి యెంచాలి. సుఖాలు అనుభవవేద్యాలుగాని వర్ణింప
వీలై నవి కావు.

అక్కా : సత్యభామని నేను తగులుకుంటే, ఇంట్లో యిల్లాల్ని
యెవరికి వప్ప చెప్పను.

కొండు : తమ యిల్లాలు సాక్షాత్తూ రుక్మిణీదేవిలాగు కీర్తి
ప్రతిష్టలు సంపాదించివున్నారు. జ్ఞాపకం తెచ్చారు, వారి
నోములకి నా పోరోహిత్యం మానివేశారు కదా.

అక్కా : మీరు కాలం అంతా లాక్యంలో వెళ్ళబుచ్చు
తున్నారు. చిన్ననాడు చదువుకున్న ముక్కలు జ్ఞాపకం
వున్నాయో లేవో ?

కొండు : దాని ముండా మోసిపోయెను. నిలుచున్న పట్నాన
యజ్ఞాదిక్రతువులు చేయించమంటే చేయించి వేస్తానుకదా,
నోములు నా చేతకాదూ ?

అక్కా : తమకే సెలవిచ్చారుకదా, కంసాల్లు బ్రాహ్మణంకంటే
అధికులని ! అంచేతనే వీరసభాచార్యులు మా యిళ్లల్లో
పోరోహిత్యం చేస్తున్నాడు.

కొండు : తమకి యిదో మేహనత్తుకాదుకాని మంజువాణి దగ్గరనుంచి చిన్నపని తీసుకువచ్చాను. చిత్తగించారా (పండికొంగునకటి బొడ్డుదగ్గర ముడిచిన బంగారపు కమర్ పతా మొల తాడుతీసి) యిది చెరిపి బంగారం గోవాతాడుచేయించమంది.

అక్కా : (పరిశీలించి ఆత్మకథంగా) ఆహా ! యిది మాతండ్రి పంతులు తల్లికి తయారుచేప్పిది. ఇంత పనివాడితనం వున్న యీ పాలెలు చితకగొట్టుటకు చేతులు యెలావస్తాయి ; ఇది పంతులు యింటివద్ద పోయినదని కలవలపడి వూరు కున్నారు. కానియ్యి ! ఇది పంతులు భార్యాకు యిచ్చి వేస్తాను. (ప్రకాశం) యెంతెట్లో కావాలి ?

కొండు : ఎంతవేగం వీలైతే అంతవేగం కావాలి.

అక్కా : సరే ! (మొలతాడు పెట్టెలోపెట్టి తాళంజేసి) మీ కుర్ర వాడు వచ్చినట్టుంది, చదు నెలాగుంది ?

కొండు : ఈసరికి బాగావుంది. ఇప్పుడు మెటికిలేషను పరీక్షకు కడతాడు. ఇరవై రూపాయీలు కావాలి. తమవంటివారి సహాయం వుంటేగాని గట్టుదాటను.

అక్కా : (ఇరవయి రూపాయీలు పెట్టెలోనుంచి తీసియిచ్చి) గుప్త దానం మంచిది. ఎవరితో చెప్పకండి.

కొండు : (అక్కాభత్తుడి చెవిలో) చూశారూ మంజువాణి, డబ్బు లక్ష్యంగాని, డబ్బు జాగ్రత్తగాని వున్నమనిషి కాదు. బంగారం కరగడంలో కొంచంకొంచం చెయ్యి తడిచేసుకో వచ్చును. మావాడి వినాహం నొకటి తెటస్థించింది. డబ్బుకి వ్యాపకపడుతున్నాను.

అక్కా : అలాగే కానియ్యండి. తూనిక మీరు శలవిచ్చినట్టు అందాదుగా చూసుకుందాం. ఈ సరకు యిలాగేవుంచి నాదగ్గర బంగారం పెట్టి జమిలిగోవాతాడు తయారుచేస్తాను. కాని! మీ కుర్రవాడు, భూమి గుండ్రంగా వుండునని, రామాయణం అబద్ధమని అంటాడుట. వెధవముండలకి పెళ్లి చెయ్యమంటాడుట. మీరు విన్నారా ?

కొండు : అది అంతా యింగ్లీషువాళ్ల మాటలు. అలా అంటే గాని పరీక్షలు పేసు చెయ్యరు.

అక్కా : మీకొడుక్కి యింగ్లీషు చెప్పించి, మీ అన్న కొడుక్కి యెందుకు చెప్పించారుకారు ?

కొండు : ఒకడికి చెప్పించడమే కృత్యాద్యవస్థగావుంది. ఇద్దరికి చెప్పించడం నా తరమా ?

అక్కా : వెంకన్నకే యింగ్లీషు చెప్పించి, రామ్మూర్తికే కావ్యాలు యెందుకు చెప్పించారుకారు ?

కొండు : అక్కాభత్తుడుగారు ! అన్నీ యక్షప్రశ్న లడుగుతారు. మనమా చేసేవాళ్ళం ? జాతకంలో యోగం వుండాలిగాని !

అక్కా : యోగం యెలావుంటే వుండనియ్యండి, కాని వెధవముండ నెవ ర్తినీ పెళ్లాడకుండా వివాహం ముందుచెయ్యండి.

పంచమరంగము

[కొండుభట్టు యింటి పెట్టో పెంకుటిసాల. పొయిమిద నీళ్ళ కాగు. పొయ్యిలో నిప్పుజేదు. నీరుకాయపంవ, అంగవస్త్రం ధరించి, కొండుభట్టు నీళ్ళకాగులోకి తన జుత్తు వదుల్తాడు. గావంచాలో తడి జుత్తు తుడుచుకుంటూ వుంటాడు.]

కొండుభట్టు : తెలవెంట్రుకలకి శీతోష్ణాలు తెలియకుండా చేసిన భగవంతుని ప్రజ్ఞ ఏమని పొగడనూ! లేకపోతే శీతకాలంలో తెల్లవారగట్లే చన్నీళ్ళలో ములగడానికి మఃషామానా!

(వీభూదిబురిక గూట్లోంచి తీసి బాలరామాయణం చదువుతూ నుదిటికీ, జిబ్బిలకీ, గుండెకీ రాసుకుంటాడు)

కూజుతం.....రామ రామేతి... మధురం మధు రాక్షరం ఆరుహ్య కవితాశా ఆఆ...ఖాం వందేవా...ల్మీకి గోకిలం. యశిపిబన్ సతతం రామ...

చప్పుడొతుంది. లేచాడు గాబోలు (గట్టిగా) చరితామృత సాంగం! అతృప్తస్తం మునిం వందే ప్రాచేతస మకల్మషం! గోష్పదీకృత వారాసిం మశకీకృత రాక్షసం.

(రామ్మూర్తి ప్రవేశించును)

అబ్బీ మేష్టరు వ్లేచాడా?

రామ్మూర్తి : మేష్టరుగాను యేటికి స్నానాని కెళ్లారు.

కొండు : యీచల్లో యేట్లో యలా స్నానం చాస్తాడా. ఉద్దండ పిండంలా వున్నాడు.

రామ్మూర్తి : మీకంటే యెవరైనా నయం.

కొండు : తండ్రిం తప్పట్టకూడదు; తెలిసిదా. మాతృదేవో
భవ, పితృదేవోభవ అని వేదం ఘోషిస్తూంది.

రామ్మూర్తి : రాత్రి యెక్కడి కెళ్ళారు ?

కొండు : పెద్దల్ని పిన్నలు శ్రేష్ఠులడక్కూడదు. యాభై యేళ్లు
దాటి. తుదకి నీకా నేను సమాధానం చెప్పడం! నా బతుకు
అంతకొచ్చిందీ !

అంజనానందనం దేవం జానకీ శోకనాశనం !

కపీశ మక్షహంతారం వందే లంకాభయంకరం !

రామ్మూర్తి : ఆ శ్లోకాలు కట్టిబెట్టి నేంజెప్పేమాటలు వినండి.

“నాప్తే షోడశవర్షాణి పుత్రం మిత్రవ దాచరేత్”

అన్నాడు.

కొండు : (చిన్న రాగిజాతీ చేతపట్టుకొని నిలిచి)నా శాస్త్రముక్కలు

నామీదకే విసురుతున్నావ్ ! ఆ చెప్పే మా పేదో చెప్పు.

ఇప్పుడైని నువ్ తండ్రివీ నేను కొడుకునీనీ !

రామ్మూర్తి : మీరు రాత్రి రామసాని పంచనో, పంతులుగారి

పంచనో తిని పరుటారని మా గురువుగారితో అమ్మ

చెప్పేసరికి నావాళ్ళు నీకు విడిచిపోయింది. మీరు సాందాని

కొంపకి నెళ్ళడవై నా మా నెయ్యాలి; నేను మీ యింట్లో

అడుగు పెట్టడవై నా మా నాలి.

కొండు : (నిష్ఠాతపోయి) యేమంటున్నావ్ ?

రామ్మూర్తి : మీ ప్రవర్తన బాగుందికాదు.

కొండు : మతిపోయి మాట్లాడుతున్నావా యేమిటి ! బ్రాందీ

తాగ లేదుకద ?

రామూర్తి : అదొక్కటే తరువాయూడిపోయింది. మీరు సానియంటికి వెళ్లడం నాకు యిష్టంలేదు.

కొండు : గుడ్డొచ్చి పిల్లని వెళ్ళిరించిందని ... నీ యిష్టం యెవరికావాలి. ముండయేకపుసంత ! యే దొమ్మరి గుడిసెలూ దూరకపోతే, యే అకార్యకర్తలు చెయ్యక పోతే నీకు బోలిడేసి డబ్బుపోసి చదువెలా చెప్పిస్తున్నా ననుకొన్నావు ?

రామూర్తి : సానికొంపలు తిరిగి తెచ్చే డబ్బుపెట్టి నాకు చదువు చెప్పించక్కరలేదు !

కొండు : అయితే మున్నబీదాకా చదువుకోవూ? నీయధాన్న యిదివరకల్లా బోస్సిడబ్బు తా బూడిదలోపోసిన పన్నీరే? ఇదివరకు తిన్నదిమాత్రం దుష్టడబ్బు కాదా యేమిటి? అది ముందు వెళ్ళగక్క తరువాత శ్రీరంగనీతులు చెప్పు.

రామూర్తి : మీరు మన యింటిపరువు తీసేస్తున్నారు.

కొండు : ఓరీ ! నీ పరువుకు తండ్రినయినానుకాను, రాముడు దేవుడు కాడని, వెధవముండల్ని పెళ్లి చేసుకొమ్మనే కిరస్తానపు వెధవలకు సానింటికి వెళ్ళితే తప్పొచ్చిందీ? నీ పెళ్ళికూడా సమీపించింది. కిరస్తానంలో కలిసిపోవా లనుంటే యీలోగానే కలిసిపో ! నీ మేనమామ కూతురు కొంపిందుకు తీస్తావు !

రామూర్తి : నేను కిరస్తానంలో యెంతమాత్రం కలియను.

కొండు : ఈ తండ్రిమీద తిరుగుబాటంతా యేమిటి ?

రామూర్తి : నేను బ్రహ్మసమాజంలో కలిశాను.

కొండు : బ్రహ్మసమాజం యేమిటి? విష్ణుమతం, శివమతం అని సృష్ట్యాదిమంచి విన్నాంగాని బ్రహ్మకి పూజెక్కడేడిసింది? పోనియ్యి, యే సమాజమైనా యెవణ్ణో మన దేవుణ్ణే పట్టుకుని కిరస్తానంలో కలియకుండావుంటే చాలు.

రామ్మూర్తి : కిరస్తానమతం అసత్యమతం. దాన్లో బుద్ధి మంతు డెవదూ కలియదు.

కొండు : అహో! ఆమాత్రం మంచిమాటన్నావంటే నాకు పరమానందం. (కాగలించుకొని) మున్నబీ పరీక్షకోసం తెల్ల వాళ్ళ చదువు చదువుగాని, స్వేలముఖులు కల్పించి మన మతం చెడగొట్టాలని వ్రాసిన సంగతులు ఒకటయ్యా నమ్మవద్దు. ఇవిగో యిరవై రూపాయాలు తెచ్చాను. ఇవి కట్టి మెటికలేషను పరీక్షకు వెళ్ళు.

రామ్మూర్తి : (రూపాయలు పుచ్చుకుని) సానింటికి వెళ్ళడం మానేస్తే బాగుండును.

కొండు : మరో పరమార్థంమాట మనస్సులో వుంచుకోవాలి. విన్నావా? జాజి మొక్కకి పేడ వగైరా అసుద్ధపదార్థములు వేసే మొక్క పెరిగి పరిమళభరితములగు పుష్పాలు పూస్తుంది. చెట్టుకి పేడవేశామని పుష్పాల కేమయినా అపవిత్రత వచ్చిందా? అవి దేవుడి నెత్తిమీద పెడతాం అమృతంలే యే మా యోపాయంచేతనైనా ద్రవ్యం సంపాదించి పెద్ద అవస్థలోనికి వచ్చింతరువాత పుచితంగా ధర్మంచేస్తే పాపాలన్నీ దహించుకుపోతాయి. నీ పెళ్లి అయిన తరువాత శివపంచాక్షరీ మంత్ర పుపదేశం చేస్తాను.

దాంతో విద్యా, ఐశ్వర్యము, ముక్తి కూడా లభిస్తాయి;
పాపాలు యెగిరిపోతాయి.

రామ్మూర్తి : [ఆత్మగతంగా] కాష్టవాదంవల్ల కార్యంలేదు;
ఎంతయూ పెద్దవాడు. తండ్రిగదా ! [ప్రకాశం] అలానే !

(తెర)

కొండుభట్టియము

ద్వితీయాంకము

ప్రథమరంగము

[కొండుభట్టు యింటి అరుగుమీద చాప పరుచుకొని వెంకన్న కూర్చుని
చుట్ట చేతితో పట్టుకొనును]

వెంకన్న : రాముడు చుట్ట మా తీవిగా కాలుస్తాడు. ముక్కు
లోంచి పొగ తేల్చిస్తాడు. ఆ విద్య పట్టుపడిందికాదు.
(అగ్గిపుల్ల వెలిగించి చుట్ట ముట్టించుచుండగా తాను తియ్యబడును.
చటుక్కున చుట్ట, అగ్గిపుల్ల పొరవేసి తటాలున ముసుగెత్తి పడుకొనును.)

పార్వతి : (ప్రవేశించి గుమ్మమువద్ద నిలువబడి : మెల్లగా)
“వెంకడూ ! వెంకడూ !” (వెంకన్న మారుపలకక నిద్రించినట్లు
నటించును. పార్వతమ్మ అరికాలు గోకి తిరిగి నిమ్మళముగా, “వెంకడూ!
వెంకడూ !” అని పిలుచును)

వెంక : (కాలు ముకుచుకొని) నిద్రపోతున్నా నే.

పార్వతి : దొంగనిద్రపోతున్నావు ! నువ్వు చుట్టకాల్చడం
సొంపు చూడలేదనుకున్నావా యేమిటి ?

వెంక : చూశావా ?

పార్వతి : చూశాను.

వెంక : బాబుతో చెబుతానంచావా యేమిషి ? కాల్చడం
మానేస్తానే.

పార్వతి : నే చెప్పినమాట వింటు చెప్పనుగదా, చుట్టలు
కొండానికి రూపాయలుకూడా యిస్తాను.

వెంక : చుట్టల శిఘానోశెనుగాని, పదిరూపాయలంటూ
యిచ్చావంటే పొడుం దుకాణం పెట్టుకుంఛాను.

పార్వతి : చెప్పినట్టు వింటే, పదికాదు, యిరవైరూపాయాలు
యిస్తాను ..... యిప్పుడే యిమ్మకొట్టావా యేమిటి ?

వెంక : ఇచ్చావంటే నీకన్న పుణ్యాత్మురాలుందా ?

పార్వతి : అయితేలోపలోకి రా..... (అని x దిగానికి వెళ్ళును)

వెంకన్న : (సాదిగానికి వచ్చి నిలుచుని పొడుంసీల్చి) పార్వతి బహు
దొడ్డనువిషి..... బాబుకంటే నయం. నేను పొడుంకొట్టు
పెట్టానంటే కర్షులు కొట్టుమీస ఎక్క దమ్మిడి పొడుం
చెల్లదు.

పార్వతి : (ఒక చేతితో నిస్త్రుంటూగో అట్లున్నా, రెండవ చేతితో రూపాయి
లున్నా పట్టుకువచ్చి అట్లు కింగవు చి) అట్లు తిను.

వెంకన్న : కాళ్ళూ చేతులు కడుక్కుని తడిగావంచా కట్టుకుని
కింఛాను.

పార్వతి : (తనలో) పెట్టి వెధవ. (పైకి) మీ బాబు కాళ్ళు కడు
క్కుందీ వీధిలోంచి వచ్చిన బట్టతో తింటాడుగాని, నీకు
అంతకన్న ఆచారం బలువసు పోయిందీ ? తిన్నగా తిను.

వెంకన్న : కాళ్ళూ చేతులు కడుక్కొవద్దంఛావా యేమిషి.

పార్వతి : కాళ్ళు కడుక్కుంటే చప్పుడవుతుంది.

వెంకన్న : చప్పుడవుతే యేమిషి ?

పార్వతి : (తనలో) మొద్దు వెధవ ! (పైకి) అంతా లేస్తారు.

వెంకన్న : (xట్టిగా) ఓ ! హా ! దొంగతనంగా తెచ్చావు ?

పార్వతి : నిమ్మశంగా మాట్లాడు. చెప్పినట్టు వినకపోతే
రూపాయి లీవ్వను.

వెంకన్న : అనాచారంగా తింటు యిస్తానా చావా? (తినును)

పార్వతి : పదిరూపాయిలు యిస్తే యేం చేస్తావు?

వెంకన్న : పొగాకుకొని పొడుంకొట్టు పెడతాను. నేను పొడుం
కొట్టు పెట్టానంటే మరి, వాడి కొట్టు పడిపోతుంది.

పార్వతి : గట్టగా మాట్లాడను.

వెంకన్న : నా పొడుం యెంతబాగావుంటుందనుకున్నా వేమిషి!
చిన్న పట్టు పీల్చిచూడు (అని యెవరూ చేతితో మొలనున్నపొడుం
కానును చూపించును.)

పార్వతి : (ముక్కుమీద వేసుంచి) ఆడవాళ్లు పొడుం పీలుస్తారుట్రా?
(పొడుంకాను మొలకొంటితీసి రూపాయను మొలకొ ముడుచును.
అలా చేయుటలో తన శరీరము వెంకన్న పార్శ్వమునకు తగిలించును.)

వెంకన్న : (తనలో) యిదేమిపోయి ! మీదపడుతున్నాది !

పార్వతి : (అట్టుముక్కు తాను కొంకి వెంకన్న నోటి కందించును.)

వెంకన్న : యిదేమిటి ? యెంగిలి తిననుంచావా యేమిషి !

పార్వతి : నే చెప్పినట్టూ వింటానన్నా వే (అని నోటికొ కుక్కును.)

వెంకన్న : (అయిష్టముతో మిగుతూ) యెంగిలి తినడానికి పది
రూపాయిలు యిచ్చానంపావు !

పార్వతి : యికా వూది.

వెంకన్న : యేమిటుంది ?

పార్వతి : యిదిగో (అని కాగలించుకొనును.)

వెంకన్న : వెధవముందా' (అని విదిరించివేయుచు పార్వతి నేలబడును.

వెంకన్న పైకి పారిపోయి అగుమీద ముసుగు పెట్టుకుని పడుకొనును.)

[తనలో] చచ్చానురోయి ! యిదేమి టీరంకుముండకి యీ
కాలం...రామ ! రామ !

పార్వతి : (చీపురుకట్టి తెచ్చి) గాడిదకొడకా ! (అని కొట్టును.)

[తెర]

ద్వితీయరంగము

[అక్కాభత్తుడి యిల్లు]

వెంకన్న : అక్కాబత్తుమా - అక్కాబత్తుమా (అని తలుపు
కొట్టును.)

అక్కా : యెవరది ?

వెంకన్న : వెంకన్న.

అక్కా : (తలుపుతీసి పైకివచ్చి) యేమిటి వెంకన్న ?

వెంకన్న : కొంపములిగింది !

అక్కా : ములగడానికి నీకు కొంపవూరేనా ? మీ చినబాబు
గారి కొంప ములిగిపోయిన, శుభవార్త చెప్పు.

వెంకన్న : కొంపములిగింది.

అక్కా : యెందు కాతొందర ? నింపాడిగా చెప్పు...దొంగ
లోచ్చాగా ? యిల్లంటుకుందా ? యేనయ్యా సంకోషమే!

వెంకన్న : చెప్పనా ?

అక్కా : (అరుగుమీద కూచుని) చెప్పు.

వెంకన్న : నేను చెప్పను.

అక్కా : చెప్పకపోతే యింట్లోకి పోయి వెచ్చగా పడుటాను.
(శిచి తలుపువైపు పోవును.)

వెంకన్న : (అక్కాబట్టుడి దుప్పటి భట్టుకులాగి) నేను చెప్పుతాను.
చెప్పుతాను.

అక్కా : (తిగి కూర్చుని) అయితే చెప్పండి !

వెంకన్న : యెవరితో చెప్పుకుగద ?

అక్కా : యేమిటా మహారహస్యం !

వెంకన్న : చెప్పుకుగద ? యిదిగో ! పార్వతి రాత్రి పడుకుంటే
మెల్లిగా లేపి మయిలబట్టతో అట్లు తినమంది

అక్కా : యిదా రహస్యం; మెలబట్టతో యెండుకు తిన్నావు ?

వెంకన్న : (తల గోక్కుంటూ) పొడుంకొట్టు పెట్టుకొవడానికి
పదిరూపాయాలు యిస్తానంది.

అక్కా : మరేమి ! నీ రొట్టి నేతిలోనడ్డని.

వెంక : నెయ్యి లేదు; వొట్టి రొట్టిలే పెట్టింది.

అక్కా : యిదేనా కొంప ముంగడం ?

వెంక : తను కొరికేన యెంగిలి రొట్టిముక్క తినమన్నది.

అక్కా : (ఁవి) తిన్నావ ?

వెంక : తిన్నాను.

అక్కా : (నవ్వు పట్టలేక మిక్కిలిగా నవ్వుతూ) రూపాయలిచ్చిందా ?

వెంక : యిచ్చింది...యిచ్చి...యిచ్చి...

అక్కా : యిచ్చి యేం చేసింది ?

వెంక : మీదపడి కాగలించుకుంది. “వెధవముండా !” అని తోసేసి అరుగుమీద వచ్చిపడుకున్నాను. ఆయితాచీపురు గట్ట పట్టుకువచ్చి వీపు పెట్టగొట్టింది. దాంతో మీదగ్గరకు వారిపోవచ్చినాను.

అక్కా : (నవ్వు పట్టలేక దొడ్లను)

వెంక : యెందుకు నవ్వుతా రేమిషి ?

అక్కా : నవ్వుక యేడవమన్నావ యేమిషి ?

వెంక : నేనుకూడా నవ్వునా ?

అక్కా : అడిగి నవ్వుతారా యేమిటి ? నవ్వు ?

వెంక : (నవ్వు)

అక్కా : అయితే యిప్పుడు యేం చేస్తావు ?

వెంక : యేం చెయ్యమంటారు ?

అక్కా : తిన్నగా వెళ్ళి అరుగుమీద పడుకో !

వెంక : చీపురుకట్ట ముతకది.

అక్కా : సిమ్మారణం దెబ్బలుతిండం యెందుకు? పార్వతి చెప్పి నట్టు చెయ్యి !

వెంక : వెధవతో సంగమం చెయ్యమంటావయ్యా !

అక్కా : నీ పింతండ్రొకంటె నువ్వు గొప్పవాడివా యేమిటి ? ఆయన యెన్నో పాడుదేవాలయాలు స్రుతిష్ట చేశాడు.

వెంక : మాతండ్రి మహాయోగ్యుడు. అయ్యపేరు చెడగొట్టు తానా ?

అక్కా : హాస్యాని కన్నాను. బహుధర్మంగా ప్రవర్తించావు. నిన్ను చూచి మీ చినబాబు బుద్ధి తేచ్చుకోవాలి. నీవు వేలలో యెన్నికైన మనిషివి. గాని రేపటినుంచీ యెలా కాలక్షేపం చేస్తావు ?

వెంక : మధోకరం.

అక్కా : నేస్తం ! నేను వుండగా నీకా అవస్థ రానిస్తానా ? ఆ పదిరూపాయలు యేంచేస్తావు ?

వెంక : పార్వతికి పంపించేస్తాను.

అక్కా : నేను యంతమనువుపడితే అంతమనువు పెట్టుతాను. పొదుం కొట్టుపెట్టి, నీ కాలక్షేపము పోగా మనకి లాభం కూడా వస్తుంది.

[తెర]

తృతీయరంగము

[రామ్మూర్తి; చేతులు తాడుతో కట్టిబడి పార్వతమ్మ ప్రవేశించును.]

రామ్మూర్తి : యిదేమిటి పార్వతి ?

పార్వతి : (కింట నీరొంతుతూ వూరుకుండును)

రామ : (నగ్గరచేరి కూర్చుని) యే దుర్మాగులు కట్టారు నీ చేతులు ?

పార్వతి : (మాట్లాడదు)

రామ : (వెనుకను సవరించి ముద్దుపెట్టకొని చేతుల కట్టు విప్పి)

యెవరు నీకీ అవస్థకి కారణభూతులు ?

పార్వతి : వెంకడు !

రామ : వెధవ యెముకలు విరగదంతాను.

[తెర]

చతుర్థరంగము

[పొడుం దుకాణం]

వెంకన్న : (పొడుంచేస్తూ ప్రవేశించును)

రామ్మూర్తి : యెదుకురా వెంకా చేతులు కట్టావు ?

వెంక : యెప్పుడొచ్చావు రాముడూ? పరీక్ష ప్యాసయిందిరా?

రామ : దున్నపోతా ! అడిగిన మాటకు జవాబు చెప్పవేమి ?

వెంక : (పొడుంకర పడవేసి నిష్క్రమిస్తూపోయి చూచును) యెదుకురా

రాముడూ యీ కోపం ?

రామ : పార్వతి చేతులు కట్టినందుకు యిదిగో, పూనితీసి
వో లెంపకాయ (కొట్టును.)

వెంక : (బిగ్గ తడుముకుంటూ) యెవరూ కట్టారు పార్వతి చేతులు!

రామ : నువ్వు కట్టానని చెప్పింది !

వెంక : నేను కట్టానని చెప్పిందా వెధవముండ !

రామ : వెధవముండని దాన్ని తూల్పాడితే మరో లెంప
కాయ తీస్తాను.

వెంక : వెధవముండ కాకుంటే పునిస్త్రీముండనమఁ ఛావురా!
 యీ మాటు లెవకాయ తీస్తే ఆ మండ విరిచేస్తాను.
 విన్నావ...ఒక దెబ్బకి మా రాముడివి కదా అని వూరు
 కున్నాను.

రామ : (సంతోషించి) అయితే నువ్వు కట్టకపోతే దాని చేతు
 లెవరు కట్టారు?

వెంక : అదేమో నా కేం తెల్సును. నెలరోజులాయి నేను
 యింకికే వెళ్ళలేదు.

రామ : (కూర్చుని ఆశ్చర్యముతో) యెంచేతరా? అబద్ధమాడిందా?
 అబద్ధమాడివుండదు.....నే వివడం తప్పు కావచ్చును
 ...యెంచేతరా నెలరోజులాయి ఇంకికే వెళ్ళలేదు?

వెంక : యెంచేతనంటే...చెప్పకుమా! పొడుంకొట్టు పెట్టు
 కున్నాను.

రామ : మా నాన్న గెంటేశాడా యేమిటి?

వెంక : మీ నాన్న నెలరోజులాయి వూల్లో లేడు.

రామ : నీమానాన్న నువ్వు బతకాలని బుద్ధిపుట్టించా యేమిటి?

వెంక : అవునా! పొడుం మాబాగా తయారుచేస్తాను.
 మీతట్టు పొడుం యిలా వుంటుందిరా? ఒక పట్టు పీల్చు!

రామ : (పీల్చి) మామజాగా వుందిరా. యేంవేస్తా వేమిటి?

వెంక : యేం వేస్తానా? మరోబాపిక్క వేస్తాను...ఘుంఘుమ
 లాడుతుంది. ఒక పెద్ద పొట్లాం పుచ్చుకో... నీకు యెప్పుడు
 కావలిస్తే అప్పు డో పొట్లాం యిస్తానా.

రామ : వెంకన్నా ! నువ్వు మంచివాడివిరా.

వెంక : నేను మంచివాణ్ణిరా ?

రామ : అవును.

వెంక : మరి నన్నెందుకు కొట్టావు ?

రామ : బుద్ధి తక్కువచేత !

వెంక : మరెప్పుడూ కొట్టవుగద ?

రామ : కొట్టను !

వెంక : రాముడు ! నువ్వు ముససబు పనిచేస్తూవుంటే నేను వచ్చి, “వారే రాముడూ !” అని పిలుస్తాను. కోప్పడవు గద ?

రామ : కోప్పడను.....యింటికి వెళ్లిపోయిరా !

వెంక : అమ్మా...నేను రానా.

రామ : యిన్నాళ్ళు అన్నదమ్ముల్లా వుండి...యిప్పుడు వేరుంటావురా ?

వెంక : చీపురుగట్ట.....(అని వీపు తడుముకొనును.)

రామ : నీ కేంప్రాలుబ్బం. చీపురుగట్టతో స్వయం యిల్లుతుడుచు కోవడం...వంట చేసుకోవడం; నాకే నునస్కరించలేదు.

వెంక : వారే రాముడూ ! వంట ఓ ఎంత సొగసుగా చేస్తానూ !... చినబాబు దేశాంతరం వెళ్లితే నేనేగద వండుతాను. ఈ రాత్రి వుల్లిపాయల పుంసుచేస్తాను, వస్తావా ?

రామ : యెందుకు శ్రమపడతావు. నా మాట విని యింటికి వెళ్లిపోయిరా.

వెంక : యెంత డబ్బోస్తూండంటావంటె... రెయిలు వచ్చినప్పుడు
 డల్లా అక్కా ఎత్తుడు పొట్లాలు పంపిస్తాడు. ఒక రూపాయి
 పొట్లాలు చెల్లుతాయి. నా పొడుం వూరు వూళ్లవాళ్లు
 కొనుక్కుపోతారు. ఎద్దులు కొట్టు యెత్తేశాడు. ఒక
 రహస్యం విన్నావా?

రామ : రహస్యం యేమిటో!

వెంక : పొడుం పడ్డీరని ఒక మహామంత్రం వుంది. కంసాలి
 గురువు వీరనాథాచార్యులు దగ్గర ఉపదేశమయి పునశ్చరణ
 చేశాను.....శిష్యునిది.

రామ : నాకు చెప్తుతావురా ఆ మంత్రం?

వెంక : చెప్పతే తలపేలిపోతుందిష.....గురువు చెప్పాడె.

రామ : మంత్రం లబద్ధం. శ్రమపడి పునశ్చరణ చెయ్యకు.

వెంక : అదొక్కటేనా నీ దగ్గర దౌర్భాగ్యుగుణం.....

తెల్లవాడి మాట నమ్మేసి మన గ్రంథాలన్నీ అబద్ధం
 అంభావు.....నాకుదాఖలాయిస్తేనే స్వస్థంలోమంత్ర
 దేవత నానాధర్మభూషితురాలవుకుండున్నా బంగారపు
 పొడుంకరతో వీపుమీదవేసింది. దాంతో తెలివొచ్చింది.
 మరి ఆవేళ నిద్రపోలేదు. నిద్రపోతే ఫలం పోతుందిష.

రామ : పూర్ పూర్!

పంచమరంగము

[అక్కాబత్తుడు, వెంకన్న ప్రవేశించును]

అక్కాబత్తుడు : యేమిటి కబుర్లు ?

వెంకన్న : మా రాముడు పరీక్ష పేసు అయినాడు. ఈవేళే పట్నంనుంచి వచ్చి వో లెంపకాయ తీశాడు.

అక్కా : యెందు కేమిటి ?

వెంక : ప్యాతిచేతులు యవనో కట్టాడుష.

అక్కా : యెందుో కట్టలేదు. విధిగడపదగ్గర నిలుచుని తోవంట పొయేవాళ్ళని చూస్తూవుంటే, మీ మేనత్తతో భాసదా పెట్టమని నే చెప్పాను. అంచేత చేతులు కట్టిది.

వెంక : మా మేనత్త కడితే రాముడు నన్నెందుకు కొట్టేడు ?

అక్కా : నీ సత్యకాలము చూసి. రామమూర్తికి గూబ కదలేశావుకావు ?

వెంక : రాముణ్ణి కొడతానా ! వాడికి మునసబీ అయితే “వారే రాముడూ” అని పిలుస్తాను. వాడికి పెళ్లిచేస్తాను.

అక్కా : నువ్వే చేస్తావా ?

వెంక : (పొడుపుకోసి) ఆ ! నేనే మా చిన్నాన్న వచ్చి నన్న కాగలి చుకు యెత్తి యింటకి తీసుకుపోయినాడు. ఇవాళ నుంచి మా యిట్లోనే భోజనం. ప్లాంపు సంతకంచేసి వెయ్యిరూపాయాలు తెచ్చి మా మామ కిచ్చాను.

అక్కా : యంత బుద్ధితక్కు వని చేశావు. నాతో చెప్పిందీ యెందుకు సంతకం చేశావు.

వెంక : రాముడికి పెళ్లి చెయ్యవొద్దాచారా యేనిషి ?

అక్కా : యంత పనిచేశావు ! (అర్ఘ్యం) దీని కేమిటి స్రతి
కారిం ? (ప్రకాశముగా) రెయిలుకి వేశయింది, పొట్టాలు
పంపించు.

[తెర]

షష్ఠమరంగము

(రెయిలు పోవచు. రెయిలు వచ్చును. పట్టుకాసుబండీలో, బరీటోపీ
కన్ కాఫ్ ఫాయిదామా మొదలయిన పోషక్ వేసుకుని త్రివిక్రమరావు
పంతులు కిటికీనుంచి తొగిచూచి “అల్లభాన్ ! అల్లభాన్ !” అని
నొకర్ను పిలుచును. కొండుభట్టు ప్రవేశించును.)

కొండు : యే తాలూకావారు వీరు ! యే తాలూకా రాజా
వారు వీరు ! (అని దగ్గి నున్నవారిని అడుగును.)

దగ్గిరవున్నవారు : మాకు తెలియదు.

కొండు : (త్రివిక్రమరావు పంతులుగారి దగ్గికు వెళ్లి) ప్రభువువారు
జాజింగం జమీందారువా రనుకుంటాను.

త్రివిక్రమరావు : అలాగే నన్నుచూసి అంతా అనుకుంటారు.
మేము తుమ్మలపాలెం మొఖాసాదార్లం. మాకు భూముల
వల్ల పదిపదహారువేదాకా వస్తాయి.

కొండు : “నావిష్టుః పృథ్వీపతిః” అన్నాడు. భూస్వాములు
కాకపోతే రాజ వర్చస్సు యెలావస్తుంది. తను నాయన
గార్ని మా గాగా యెరుగుదు. నాయందు వాకి చాలా
దయ. పిల్ల జమీందార్లున్ను, అఖండ అన్నప్రదాతలున్ను

ప్రభువువారు యిక్కడ దిగుతార? పైకి విషయంచేస్తార? యిక్కడ దిగేట్లుయితే మాయిల్లు చాలా విశాలంగా వుండుది. యేనిధమయిన యిట్టాదిన్నీ వుండదు. యీ గ్రామం గొప్పక్షేత్రం! పాండవ ప్రతిష్ఠ; కోదండరామ స్వామివారు స్వయం వ్యక్తం.

త్రివిక్రమ : మేము విలాసార్థం దేశం చూదామని విషయం చేస్తున్నాం. మీ గ్రామంలో చోద్యా లేమయ్యా వుంటే రెండు పూటలు గడుప అభిప్రాయం కద్దు.

కొండు : చోద్యం అంటే పాతకోటకద్దు; నీగుడ్డ కద్దు; స్వామి వారి ఉన్మాసనముకద్దు; అందులో మంటపము దేవ నిర్మాణం. దేవాలయం నౌఖరీచేసేవారు యాభయిళ్ళ భోగం వాళ్లు వున్నారు మంచివిద్యావంతులు, రూపవంతులున్నా!

త్రివిక్రమ : అయితే యిక్కడ దిగుతాం.

కొండు : యేమగ్రామ ఓయి కళాసుఖా!

త్రివిక్రమ : సాయిబు వున్నాడు. మీరు శ్రమపడకండి!

కొండు : పరాయిల పనా యేమిటి? తమపనికి నా కభ్యంతరం లేదు!

అల్లీఖాను : ప్రవేశించి) నీకీ పైకీ చలో జీ.

కొండు : నేను సామాను అందిస్తాను నువ్వు బహురఖో.

అల్లీ : నాకి బాత్ నకోజీ. నీకి సామాన్ మిత్ పకడో.

కొండు : అమ్మకి తక్కింఫ్ నహీ (అం అటూయటూ సామాను తీస్తూ సీనా, గళిసులను తిన్నివేసును.)

అల్లీ : అరె బంచూత్ కామ్ కియా.

కొండు : అపరాధం, అపరాధం.

త్రివిక్రమ : అవి మనవి కావండి ! యెవడో దొర వొదిలి వెళ్లి పోయినాడు. (అని పూకుమ్మని సాయిబుతో స్వాగతం చెప్పును)

కొండు : నేను పరాయివాణ్ణి కాను ! శాస్త్రేయుణ్ణి, వామా చారతత్పరుణ్ణి. నాదిగ్గర ప్రభువువారు అమర వుంచ వద్దు. రండి ' ప్రభువువారు దయచేయండి ! నామాను వెనుకనుండి తీసుకువస్తారు.

(టిక్కెట్టు కలెక్టరు ప్రవేశించి కొండుభట్టు చెయ్యి పట్టుకు లాగి)

టిక్కెట్టు కలెక్టరు : ఫస్టుక్లాసు బండిలోంచి దిగుతూవు, డగా నేను కళ్ళా చూశాను.

కొండు : అది యెవర్ని చూసి నే ననుకున్నావో ! వొంకమీద చెయినెయ్యకు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాలి. నీమీద డామేశ్ దావా తెస్తాను. (కొండుభట్టు త్రివిక్రమరావుగారివేపు తిరిగి) చిత్తగించరా ప్రభువ్వారు. ఈ మూళ్ళడికి యింగ్లీషున నాలుగు చీవాట్లు రానియ్యండి. శ్రోత్రియుణ్ణైన బ్రాహ్మణ్ణి అమాంతంగా ముట్టుకుంటారు ! తల పగిలిపోతుంది.

టిక్కెట్టుక : ఈ కబురెందుకు పడండి స్టేషనుమేష్టరుదగ్గరికి.

కొండు : పద, నాకేం భయమనుకున్నావో యేమి? (త్రివిక్రమ రావుసంతుష్టతతో) యిప్పుడే వస్తాను. తాము వొక్కనిమిషం ప్రభువువారు కుర్చీమీద కూచోండి.

(గంగనాయకుడు శెట్టి తొంగరగా ప్రవేశించి కొండుభట్టు చెవిగా యేమో చెప్పును. కొండుభట్టు అంగీకరింపడును. ఇద్దరూ ప్రత్యేకము మాట్లాడడముకు ఒక ప్రక్కకు వెళ్ళిపోవును.)

టిక్కెట్టుక : యెక్కడికి వెళ్లుతావు. ప్లేషన్ మేష్టరు దగ్గిరకి రా!

శెట్టి : ఏమిటి అల్లరి ?

కొండు : నీను ఫస్టుక్లాసులో కూచున్నానని ప్రాణం పుచ్చు గుంటున్నాడు.

శెట్టి : యెళ్లు ! బాహోళ్యమీదే నీ యాంకారమంతాను. యింద ! సుట్టముక్కలకి (అని ఒక అణా చేతిలో పెట్టును.)

కొండు : కొంప ముగిసింది ! హటాత్తుగా చచ్చింది మూడ ! యింతవేగం చస్తుందని నే నెరుగను. లేకుంటే వూరుదాటు దునా ? అయితే మంజువాణిని యవరయినా ఆదుకున్నార ? ఆమెకు యెవరు భరాసా యిస్తున్నారు.....నువ్వు వెళ్ళావుకావు.

శెట్టి : అంతా రత్నాంగే... మరెవరు ? నేను వెళితే కట్టి పట్టుకు వెంటతరుముతుంది.

కొండు : అయితే మన కేం చెయిజిక్కదు కాబోలు.

శెట్టి : సిక్కకేం ! మీరు బేగళ్ళి సుళువుచెయ్యండి.

కొండు : యేం సుళువు చెయ్యడం ? బుద్ధిమూర్తి వెధవని, నాలుగురాళ్ళకి ఆశపడి రామసాహెబ్ అంత జబ్బుగా పున్నప్పుడు వూరు విడిచి వెళ్ళేను.

శెట్టి : బుద్ధితక్కువకు లెంపలాయించుకొని బేగళ్ళి కథ యెలా వుందో కనిపెట్టండి.

కొండు : సరేగాని ప్రొద్దుపోతూంది. నువ్వు ముందు వెళ్ళి పెరటిగుమ్మం దగ్గర వుండు. నే నిప్పుడే ఆ బోడిపంతులుని బసకు దిగబెట్టివచ్చి కలసుకుంటాను ... (త్రివిక్రమరావు

వద్దకు వెళ్ళి) ప్రభువువారు దయచెయ్యాలి. ....
 యేదిరా గుట్టబృందీ. తీసుకురా జట్కా! ప్రభువ్వారి
 హోదాకి తగినది కాదుకాని, కుచేలుడింటికి శ్రీకృష్ణ
 మూర్తివారు విషయంజేసినట్లు అనగ్రహించాలి! ....
 సాయిబూ! మాబసకి పోనియ్యి, యీ సామాను పట్టించు
 కుని నొకర్లతోకూడా నేను వస్తాను.

వెంకటస్వామి : నా గాజుసామానుకు వేరేబండీ కావాలి.

కొండు : ఈ బండీ నీకు.

అచ్చన్న : నా లాంతరుకీ కొవ్వొత్తులకీ వేరేబండీ కావాలి.

కొండు : ఈ బండీ నీకు.

అల్లీభాను : పంతులుగారి హుక్కాకీ, లేహం డబ్బాకీ వేరే
 బండీ కావాలి.

కొండు : ఈ బండీ నీకు.

అల్లీభాను : పంతులుగారి పోషక్కుకు వేరేబండీ కావాలి.

కొండు : ఈ బండీ నీకు.

బుచ్చన్న : వంటసామానుకి ఒకబండీ కావాలి.

పాపన్న : ప్రత్యేకం నా కొకబండీ మామూలు.

కొండు : మరి లేవు; పొండి!

పాపన్న : స్నేహితుణ్ణి, ఆశ్రితుణ్ణి.

కొండు : మోలేవు బళ్ళు; ఒక్కొక్కరే మోబండీ యెక్కి
 వాళ్ళు వుడాయించారు.

బుచ్చన్న : అయితే యివాళ పంతులుగారు పస్తుపడుకోవాలి.

కొండు : నడిచి వెళ్ళిపోదాం; మరి బళ్ళు దొరకవు.

బుచ్చన్న : సామా నెవడు మోస్తాడు?

కొండు : కూలివాడు వొహడా కనపడ్డా; మనమే మోసుకు పోవాలి.

పాపన్న : మనం తిమ్మనం... ఆ పప్పుడకదు! నేను వొక్క వస్తువయ్యా పట్టుకోను.

బుచ్చన్న : దొబ్బి తిని, భంగు తాగి పంతులితో మజా ఉడాయించడానికినువ్వును, అరవచాకిరీ చెయ్యడానికి నేనూనా?

పాపన్న : బ్రహ్మదేవుడు నీ కలారాశాడు; నా కలారాశాడు; కావలిస్తే బ్రహ్మదేవుడితో వెళ్ళి ఫిర్ యాద్ చేసుకో. శాస్తుల్లుగాగు! యీవూళ్ళో డాన్సుకథ యేసుయ్యా వున్నదా యేమిటి? లేకుంటే పంతులు పడడు!

కొండు : యీ దేవాలయం నౌకర్లలో మంజువాణి సాక్షాత్తు రంభావతారం, వుంది.

పాప : యెవరయ్యా వుంచుకున్నారా?

కొండు : నరహరిరావని వొక పంతులు వుంచుకున్నాడు.

పాప : అయితే మా పంతులికి అవకాశం యెలాగ?

కొండు : నేను కొంచము నైద్యముకూడా చేస్తాను పంతులికి పైత్యాధికం పోవడానికి అప్పటప్పట విరోచనసాధనం చేస్తాను. దాంతో మూడునాలుగు రోజులు మంజువాణికి ఆట విడుపు కలుగుతూ వుంటుంది.

బుచ్చన్న : నువ్వు పాతరసామాను పట్టుకుంటే, నే దినమ్మ పట్టుకుంటాను.

కొండు : నా ప్రారబ్ధంకాలితే నా స్వగ్రామంలో మూటలు
మొయ్యమంటావు.

బుచ్చన్న : అంత పౌరుషముంటే వెదికి కూలాణ్ణి యన
డ్చున్నా తీసుకురా.

(తెర)

సప్తమరంగము

[మంజువాణి పెరటియంట్లో గది. గదిలో ఒకవైపు పెద్ద పాత పందిర
మంచము, ఒక మూలకు ఒక పాతబోనుపెట్టె, గోడవైపు రెండు పెద్దజాడీలు,
గోడకు పల్లవపీటలు, వాటిపైన బొమ్మలు, పాతపతాకం, పందిరిమూలం క్రింద
యిత్తడి నామానులు, చింపిరితల, కొంచము మాసిబట్టతో రత్నాంగి, దువ్విన
జుత్తు, తిగుమాత్రం అలంకారం, కావింగుచ్చీతో మంజువాణి, ఒక జాడీకి
యాప్రక్క నొండు, ఆప్రక్క నొండు నిలిచివుండురు. రత్నాంగి చేతిలో ఒక
వెలుగుతూవున్న కొవ్వొత్తి; జాడీస్థల ఒక మొక్కపీటపైన బంగారపు
సరుకులు. మరి ఒక పీటమీద వెండినామాను, ఒక వేపు బట్టల మూట.]

రత్నాంగి : (కొవ్వొత్తి వెలుగుర్ని జాడీ నాలుగుమూలలా చూసి, తల
యెత్తి) యింతే ! మరి లేదు ! మేరనుకున్నావు ? యిక్కడ
ముప్పైవేలకు డేకుగుతుంది. యింత గణించిందని యవరూ
యెన్నడూ అనుకోలేదు. బతికి నిన్న బాధపెడితే పెట్టింది
కాని, చచ్చి నీకు కనకాభిషేకం చేసింది. లోకంలోన
మయినా కంట తడిబెట్టావువా ?

మంజువాణి : చచ్చిందని సంతోషించుతూ కంట నీరుపెట్టడం
యెలాగ ?

రత్నాం : నవ్వులు, కన్నీళ్ళు భోగందానికి తలిచేటప్పటికి రావద్దా ?

మంజు : నేను భోగందాన్నా ?

రత్నాం : నాలుగేళ్ళు సానెరికంచేసి యింకా సంసారే అనుకుంటున్నావా ?

మంజు : నమ్మికసామిద్రోహముచేసి నన్ను అమ్మికొండుభట్లూ, డబ్బిచ్చికొని రామసానీ నాలుగేళ్లు యీ చెరలో పెట్టారు... దేవుడు యిన్నాళ్ళకి చెర వొదిల్చాడు ! యీ డబ్బు నాకు యివ్వాలని ఆ పిశాచం యిచ్చిందామేమిటి? యీ డబ్బు నాకు దేవుడుయిచ్చాడు. నన్ను బెట్టి అది యెంత ఆర్జించింది? యిక స్వేచ్ఛగా బతుకుతాను.

రత్నాం : అనగా ?

మంజు : వొకరిబాధ లేకుండాను !

రత్నాం : యెవరి బాధ ?

మంజు : రామసాని బాధ వొదిలిపోయింది ! యిక పంతులు బాధ !

రత్నాం : (జాడీలో సరుకులు వుండడం మాని, నిలిచి) నామాట కొంచెం వింటావా ?

మంజు : నీకంటే నామంచి కోరినవా రెవరున్నారు !

రత్నాం : అట్టి నమ్మకంవుంటే పదిరోజులకాలం పాతకోవనే జరిగనియ్.

మంజు : అయితే నీయిష్టం.

రత్నాం : అలిసి వున్నావు. వెళ్ళి పడుకొని నిద్ర తేచ్చుకో.

మంజు : అలాగే ! గాని నిద్రరానడం యెలాగ? యీమంచం మీదొయింకా పడుకుందేమో అని బితుకు వేస్తూంది... దేయ్యవైందేమో ?

రత్నాం : చచ్చిన ఉత్తరక్షణం వెట్టికుక్కయి పుట్టివుంటుంది... మనుషుల్ని పీక్కుతినే పిసినిగొట్లకు అదే గతి - ఆంజనేయ దండకం చదువుకుంటూ పడుకో (మంజువాణిని కాగలించుకుని, జుత్తు సవరించి ముద్ద పెట్టుకుని) వెళ్ళు; పడుకో.

మంజు : నీ కీ రాత్రి జాగరవేనా ?

రత్నాం : లేకుంటే ప్రమాదంవుంది, డబ్బు పాపిష్టిది! యెవరికే దుర్వ్యాహాలు వున్నవో ?

మంజు : వొక రైపీ వుండడానికి భయంవేయదా ?

రత్నాం : బతికివున్నప్పుడు భయపడందానికి చచ్చింతరవాత భయపడుతానా ? (మంజువాణి పైకి వెళ్ళును. రత్నాంగి తలుపుతీసి లాంతరు వెలిగించి తిరిగి చూచును. మూలనున్న పెద్ద బాడీలోంచి కొండు భట్టు లేచును. రత్నాంగి గుండెఝుల్లుచుని కొవ్వొత్తి జారవిడుచును. కొండుభట్టు వూరుకొమ్మని చెత్తో సంజ్ఞ చేసును. రత్నాంగి కొవ్వొత్తి తిరిగి తీసుకుని కొండుభట్టు దగ్గకు వెళ్ళును.)

కొండు : మంచియెత్తు యెత్తావు ! నీఅంత బుద్ధిమంతురాలు లోకంలో లేదు !

రత్నాం : మీకంటేనా ?

కొండు : అంచేతనే మన పుభయులం యిక్కడ కలిశాం.

రత్నాం : ఇన్నాళ్లు యిటుకనపడితే అటు మొహంతిప్పేవారే?

కొండు : ఆ రాక్షసిముండ రామసానికి నీపేరు చెబితే యిష్టం లేకపోయేది. మరి దాన్ని ఆశ్రయించుకు బతక్క తీరేది కాదు. అంచేత నీకు యెడయెడంగా తిరిగేవాణ్ణి. కాని నీ చతురతా, నీ విద్యా, నీ ధర్మబుద్ధి చదువుకున్నవాణ్ణి, నేను కానలేదనుకున్నావా?.....తెలవారేసరికి యీ సరుకులన్నీ కరగడానికి తగిన సాధనసామగ్రి సిద్ధంగావుంది. వొంతులు యేర్పర్చేయి. నన్నుమాత్రం కలుపుకున్నావంటే పోలీసు, గీలీసు నిన్ను ముట్టలేరు. మంజువాణి డబ్బులిలువ యెరగను. మనం యెంత వుడాయించినా పోల్చలేదు. (రత్నాంగి భుజముమీద చెయివేసి) కొంచెం ఆసరా ఇయ్యి. పైకిరావడం దండ ఘడియపడుతుంది. కాళ్ళకి కొంచెం మేహవాతనొప్పులు. (రత్నాంగి, కొండుభోజి చెయి విడిల్చి సరుకులు జాడీలో పడవేయ నారంభించును.)

కొండు : సరుకులు జాడీలో పడవేస్తున్నావేమి?

రత్నాం : జాడీతోకూడా పట్టుకుపోవడానికి !

కొండు : జాడీ యెలా మోసుకెళ్ళడం ?

రత్నాం : జాడీ మొయ్యడానికి మనుషు లున్నారు.

కొండు : యెందుకూ వృధాశ్రమ ! నలుగురికీ తెలియడం !

నా మాట విని యీ గావంచాగుడ్డలో కట్టు (గావంచా చుట్టచుట్టి రత్నాంగిపై విసురును.) నీకు యీ విద్యలో ప్రావీణ్యత తక్కువగా వున్నట్టు కనపడుతుంది.

రత్నాం : బంగారం యెవరు కరిగిస్తారు ?

కొండు : యిదిగో మన.....

రత్నాం : మన...యెవరు ?

కొండు : యెవరయితే నేం ? పేర్లడక్కు !

రత్నాం : నమ్మినట్టా ? నమ్మనట్టా ?

కొండు : కావలిస్తే నువ్వుకూడా దగ్గిరవుండుగాని.

రత్నాం : అయితే పేరు చెప్పరా ?

కొండు : యేదీ ! గ్రంథంలో దిగింతరువాత అసలు అవతారాలే దిగుతాయి ! పేర్లతో యేంపని ?

రత్నాం : అయితే పేరు చెప్పరా ?

కొండు : నీ పుణ్యం వుంటుంది. కొంచెం ఆసరా ఇయ్యి. పైకివొచ్చి అన్ని సంగతులు చెబుతాను. వీటి తస్సా గొయ్య బొద్దెంకలు చెడకరుస్తున్నాయి.

రత్నాం : బొద్దెంకలు కరవ్వు. కొంచెం తాళండి; యీ జాడి పెట్టించి మళ్ళా వస్తాను. (తలుపుదగ్గరికి వెళ్ళి గడియలు తీయ నారంభించును.)

కొండు : అంతా నువ్వే అవుపోసనం పడతావు ? కొంచెం బ్రాహ్మణికి పాఠశాలకపోతే శ్రేయస్సుకాదు. ఆ ధనంలో మూడోవంతు నా మంత్రాంగంవల్ల రామసాని సంపాదించింది.

(రత్నాంగి తలుపు కొంచెంతీసును. కొండుభట్టు జాడీగోకి తలవీసును.)

రత్నాం : ఆ తగాయిదా యేదో మంజువాణితో తీర్చుకొండి! పిలుస్తాను.

కొండు : (బుర్ర వైకెత్తి) అమాంతంగా చంపేస్తావా యేమిటి?

రత్నాం : అయితే పేరు చెప్పండి.

కొండు : చెప్పకపోతే యేం చేస్తావు?

రత్నాం : మంజువాణ్ణి పిలుస్తాను.

కొండు : నువ్వు కాక నేకాదంటే చెబుతానుకాని, కోరి లభించిన ధనం కాళ్లని తన్నుకుపోవడమే?

రత్నాం : పేరు! పేరు!

కొండు : అయితే విను (పాడుంపల్చి) అక్కాభత్తుడు!

రత్నాం : కంసాలాడి శ్రీరంగనీతులన్నీ వొట్టివేనా?

కొండు : మరేవిటనుకున్నావు! లోకమంతా అంతే. నీలాంటి ధనవొల్లని వెర్రెకుట్టె ఎక్కడో వుంటాడు; నామాట విను.

రత్నాం : ముందు నామాట వింటే... ఆ తరువాత నీ మాట ఆలోచిస్తాను.

కొండు : నీ చిత్తం నువ్వేమి చెబితే అది చేస్తాను.

రత్నాం : యీ గదిలోకి యలా వచ్చావో చెప్పు.

కొండు : యేకవచనం ప్రయోగిస్తున్నా వేమిటి?... యక్ష ప్రశ్నలు అడుగుతున్నావు. నావంటి మంత్రవేత్తకి తలుపులూ గోడలూ ఒక అడ్డా?

రత్నాం : అయితే, ఆ మంత్రంవల్లే పైకి దాటు. యీ జాడీ పైనపెట్టించి పైనుండి తాళం వేస్తాను.

కొండు : గదిలో ప్రవేశించడానికి యేం బ్రహ్మవిద్య కావాలి? మారుతాళంపెట్టి తీశాను.

రత్నాం : ఏ మనిషి నీకు సాయం చేసింది ?

కొండు : నాకొకరి సాయంకూడా కావాలా ?

రత్నాం : పేరు ?

కొండు : చెప్పకపోతే ?

రత్నాం : పట్టి అప్పచెవతాం !

కొండు : పట్టి అప్పచెప్పితే ప్రాణత్వాగం చేస్తాను. బ్రహ్మ హత్య నిన్ను చుట్టి చుట్టి శేషువులా చుట్టుకుంటుంది.

రత్నాం : అయితే చెప్పినమాటకే జవాబు చెప్పండి.

కొండు : పేరు కేంవుంది (పొడుంపీల్చి) అంకి !

రత్నాం : అబద్ధం !

కొండు : అయితే...పైడి !

రత్నాం : అబద్ధం !

కొండు : యెరిగి నన్నెందు కడుగుతావూ ?

రత్నాం : బ్రాహ్మడికుండే నీతి నీకు లేకపోయినా, దొంగకి వుండవలసిన నీతైనా నీకు వున్నందుకు అలరుతున్నాను.

కొండు : అయితే బ్రాహ్మణ్ణి దయదల్చి ప్రాణాల్తో వొదిలి వేస్తారా యేమిటీ? నువ్వు ధర్మాతురాలివి ! యీ పుణ్యం కట్టుకుంటే, స్వర్గం యెదురుగా వస్తుంది ! కొంచెం ఆసరా ఇయ్యి. జాడీలోంచి పైకివచ్చి యీ దొంగముండా బొద్దై కలబాధ వొదుల్చుకుంటాను.

రత్నాం : శిఖా, యజ్ఞోపవీతం యిక్కడ సమర్పించి మరీ పైకి రావాలి.

కొండు : అదేవిటది ?

రత్నాం : అలా నిలుచుండండి, చెబుతాను! (స్వరకు వెళ్ళి)
ముందు, జంఘం, దర్భముడి వుంగరం యిలా ఇచ్చేయ్యి.

కొండు : (జంఘా తీసియిచ్చి,) యిదిగో జంఘం పోన దాఖలు
చేసుకో! బ్రాహ్మణుడన్నవాడికి ప్రాణసమానమైన ధనం
యిదే! అది నీవీలుచేశాను. అంతటితో వాదిలివేయి.

రత్నాం : వుంగరం యిలా ఇయ్యి.

కొండు : నువ్వు నీతిమంతురాలవని పేరుపడ్డావు. బ్రాహ్మణద్రవ్యం
అపహరిస్తావా? “అవిషం విషమిత్యాహుః బ్రహ్మస్వం
విష ముచ్యతే” అని ఖైయ్యనోళ్ళతో శాస్త్రకారుడు
చెప్పాడు. చదువుకున్న బ్రాహ్మణ్ణి కొంచం చెయి తడిచేస్తా
వేమో అని ఆశపడితే అసలుకే మోసం తెస్తున్నా వేమిటి ?

రత్నాం : అధిక ప్రసంగం ఆలస్యానికి హేతువ! మన మాటలు
విని ఎవరయ్యావో స్తేగుట్టుబట్టుబయలుపుతుంది... వుంగరం!

కొండు : కానియ్యి! నా వేలువుంగరం నీ మృదువైన వేలు
అలంకరిస్తే కృతార్థత చెందుతుంది. (వుంగరం అందిచ్చును.)

రత్నాం : ఆ మాట బాగుంది! (వుంగరం వేలునుంచుకుని) యిక
శిఖ వుండిపోయింది. (తలవంచి ఒక నిమిషం కదలకుండా వుండి
మొలగించి కత్తెరతీసి చూపించును.)

కొండు : (జుత్తు చేతపట్టుకుని) సిగకే తాళంపట్టావా? అది
మాత్రం వాదిలీయ్. నీకు దాసుణ్ణి తిరుగుతాను. యెన్న
డైనా నీ మాట గడువుదాటితే అప్పుడే యీ మర్యాద
చేదువుగాని.

రత్నా : “శుభస్య శీఘ్రం” అన్నాడు.

కొండు : కేశఖండన వృత్తవానికి చెప్పినట్లు చెప్పుతున్నావు.
యీ మాత్రం గడపవా? ముందు నీకు యెంతో పనికి
వస్తానుసుమా !

రత్నాం : అలాఅయితే కొన కొంచం కత్తిరించి వొదిలేస్తాను;
అది మాత్రం తప్పదు !

కొండు : అయితే కానియి !

రత్నాం : (జుత్తు కత్తిరించును.)

కొండు : కొసేమిటి ! మొయ్యూ కత్తిరించేశావు.

రత్నాం : వెంక్రుకలకేవిటి ! తరిగినకొద్దీ పెరుగుతాయి.
బలువు తగ్గింది.

కొండు : యీ అవమానంతో నలుగుర్లో యెలా తలెత్తి
తిరగడం? దాని సిగ్గోసిన సిగపోతేపోయింది. కొంచం
ఆసరా యిచ్చి పైకి లేవదీయ్యి. కాళ్ళు కొంకర్లు
పోయినాయి.

రత్నాం : మొదట యెలా దిగావు ?

కొండు : తలుపుతాళం రాగానే శరీరానికి యెక్కళ్లేని లాఘవం
వొచ్చి హనుమాన్లులా యెగిరి లోపలికి జారాను; గాని
వాళ్ళు కొట్టుకుపోయింది !

రత్నాం : రా లేకపోతే అలాగే వుండు.

కొండు : యేం యిలాంటి కారిత్యం వహించావు ? (అంచులు
చేతబట్టి ఉబకప్రయత్నించగా జూడీ పగిలి కొండుభట్టు పెంకులచుధ్య
కులబడును.) చంపావు! (రత్నాంగి కొంత కనికరముతో లేవదీయును.)

కొండు : వాళ్ళంతా గాయాలు తగిలాయగాని, నీ కరస్పర్శ తగలగానే అమృత నిష్పందనంలాగ... (కుంటుతూ తలుపు వేపు నడుచును. తలుపుదగ్గర నిలచి ధనంవేపు చూసి) ధనం కాళ్ళ తన్నుకుపోతున్నావు. లేక నాతో వొంతుకూడ్డం యిష్టం లేదుగాబోలు. నామట్టుకు కొత్తనీరూ పాతనీరూకూడా యేకంగా కొట్టుకుపోయినాయి. నా వుంగరం దొబ్బినందుకు లేదా దేవుడు? (అంటూ తలుపు గడిచును తీసును.)

రత్నాం : (తానుకూడా తలుపుదగ్గరకి వెళ్ళి తలుపు తానే వేస్తూ) నిన్ను ఒక్కణ్ణి పైకివోదిలి, నే గదిలో వున్నానంటే పైని గొళ్ళేం వేసి కొంపకగ్గిపెట్టగలవు. కనక నిన్ను వీధిలోకి సాగనంపి వీధితలుపు ఘడియవేస్తాను (గదిపైన గొళ్ళేం వేసి కొండుభాట్లుతో పైకివెళ్ళును.)

(బోనిపెట్టి తలుపుయెత్తి కోమటి రంగన్న పెట్టి పైకివచ్చి సరుకులు పరీక్షించి, అందులోంచి వుంగరాలుతీసి చేతినిపెట్టుకుని కొన్ని కాసులు మొలను దోపుకొనును. యింతలో రత్నాంగి కాళ్ళ చప్పుడవును. పెట్టి మంచంమీద పడుకుని దుప్పటి తీసి కప్పుకొనును.)

రత్నాం : (తలుపుతీసి గదిలో ప్రవేశించి సరుకులవేపు చూసి కాసులు పోగుచేసి) యేమి టీచిత్రం! కాసులు సగానికి సగం తగ్గి పోయినాయి? (నిలుచుని నాలుగునైపులా చూసును. మంచంమీద చునిపి వుండడం చూసి గతుక్కునుని రెండడుగులు వెనక్కువేసి అంజనేయ దండకం పఠిస్తూ “శ్రీచుక్కహా అంజనేయగర్భ సంభూత సద్బ్రహ్మచారి, కపింద్రాదివంశ్యా కిరీటోజ్వలద్రత్న”)

[రత్నాంగి దుప్పటి ముసుగు తీస్తూంది. గాఢనిద్రలో వున్నట్టు పెట్టి కదలడు. రత్నాంగి బాగా మనిషిని నఖశిఖపర్యంతం పరీక్షించి మొల దగ్గర చెయ్యిపెట్టును.]

శెట్టి : (తటాన రత్నాంగి తలపట్టుకుని) దొరికావు మరొగ్గను...
 చెప్పు! అమ్మవారివా? అసిరమ్మవా? పీడవా? పిశాచానివా?
 ఆ! యేటీవాళకం? చెప్పు! శిరాత్రిపేళ యిటొస్తావు అటొ
 స్తావు...నీకేం! నేనాశ్శకవా! పరాశ్శకవా, వోలమ్మ!
 యిదియేవూరు! యేలోకం! నాకొంపలో నాపక్కమీద
 నేను పల్లక పడుకున్న ముండావాణ్ణి, అమాంతంగా యెత్తి
 తెచ్చి యిక్కడపడేసినావుగదా! గుండెలు బద్దలయి
 సవ్వనా! రామసానీ! నీకేటి కావాల? ఒక్కమాట
 చెప్పు! యేటపోతు కావాలా? నీరూపంచూస్తే నాకభయం
 వేస్తున్నాది. కళ్లు మూసుకున్నాను. తల్లీ! రక్షించు!

రత్నాం : చదవవలన్ని పాఠఁవంతా అయిందా, యింకా
 వుందా?

శెట్టి : అయితే మనిషివే? యెవరమ్మా నువ్వు! చెప్పు నా
 యిల్లు చేర్చు తల్లీ! మావాళ్లు బెంగపెట్టుకుంటారు—
 రత్నాంగివా? అయితే బతికాను. (నలుపక్కలా పరికించి)
 యిది రామసాని చీకటిగది కాదుగదా? పిశాచమై వీళ్ళు
 తింటూంది! నన్ను తెచ్చి పడేసినట్టే నిన్ను తెచ్చి పడే
 సిందా యేమిటి? యిక్కడుంటే మన్ని చంపేసి పోగలదు!
 రా! డైకిపోయి మంత్రగాడి కాళ్ళట్టుకుని వ్రాణం బచా
 యించుకుందాం!

రత్నాం : తల వొదిలెయి!

శెట్టి : చూశావా నా సేతులు యెలా గజగజ వొణుకు

తున్నాయో? భయంచేత వళ్ళు కంపం పట్టుకుంది. ...
నావశవాఁ, చేతులు వొడల్లానికి.

(రత్నాంగి పెరుగులాడి మొలవ్వకి చెయ్యి పోనిచ్చును.)

శెట్టి : సెయ్యిమాత్రం మొలలోకి వెళనీయకు. దోపిడే?
సాని ఎద్ది పోతుందా? పిశాచం వీక్కుతింటూవుంటే సర
సానికీ యీలా?

రత్నాం : వేళాకోళం మాని మొలనున్న కాసులు అక్కడ
పెట్టు.

శెట్టి : యీవాళకం శెట్టిదగ్గర పనికిరాదు. (లేచి నిలుచి రత్నాంగిని
దూరానికి తోసి తలుపువేపు జరుగును.)

రత్నాం : దొంగ! దొంగ! మంజువాణీ (అని కేక వేసును)

శెట్టి : నేనేం యెట్టికుట్టి బాపనాణ్ణనుకున్నావా యేమిటి?
పిలుపు! నీయిష్టంవచ్చినవాళ్ళని పిలుపు. నాకు భయమను
కున్నావా (పెద్ద గొంతుతో) నన్ను యీ నీకటిగదిలోకి పిలిచి
యీబ గారం మనం పంచు. దొబ్బుదామంటే నే నొప్పు
తానా? నీక్కావలిస్తే నువ్వుదొబ్బు. పోలీసోర్లు పట్టుకున్న
ప్పుడు నువ్వెట్లుతానా? రామసాని దెయ్యమై వీక పిసికితే
నీడబ్బుట్టుతాదా? (తలుపు దగ్గరకి దాసీలు, మంజువాణీ, సరహా
రావుగారు వచ్చి తట్టుదురు.)

శెట్టి : నాయెత్తుధనంపోస్తే ఇలాంటి దొంగపని నేనుచెయ్యను.
యీ త దోహవాఁ! పాపము బద్దలై ఆకాశమ త పిడుగు
నెత్తిమీదపడదా! నాచెయ్యి వొదిలెయి, తలుపుతీసి నీ
భవిష్యం నలుగురి యదటా తీస్తాను.

రత్నాం : చేతులు పట్టువొదల్డు ! యేంచెయ్యను ?

నరహరి : (తలుపుమీద చేయి వేసి) యెవర్లోపల ?

రత్నాం : శెట్టి.

మంజు : శెట్టా, యెలా వచ్చాడు ?

శెట్టి : శెట్టి, యెలావొచ్చాడా ? రత్నం రమ్మని ప్రాణాంతింపే
వచ్చాను ! బంగారం నాణెంచేసి ఖరీదుకట్టాలి రమ్మంటే
వొచ్చాను. దొంగపని చెయ్యమంటే నేనొడబడతానా ?
రామసాని సొమ్ము ఒక్క చిల్లికాసు ముట్టుకుంటే పిశాచై
వీక పిసగదా ? (తలుపుతీసుకు వైకిపోవడానికి ప్రయత్నిస్తూండగా)

రత్నాం : పట్టుకొండి ! మొల్లో కాసులు ముడుచుకు పోతు
న్నాడు ? అవిగో, వుంగరాలతో పాటు...

శెట్టి : యేటీమనిసి యికారం, (రత్నాంగిమీదికి వంగి మొహందగ్గర
మొహంపెట్టి) నేం దొంగనా ? నువ్వు దొంగవా ? మా
యింటా వంటా ఆ మాటలేదు. ఆ మాట మళ్ళీ అన్నా
మంటే చాలామూరం యెళుతుంది. కోవటోళ్ళ ! మా
యిల్లంతా బంగారం ! మా వొళ్ళంతా బంగారం !

నరహరి : శెట్టి !

శెట్టి : సత్తం బాబూ ! పిశాచమంటే నాకు భయం, పోలీ
సోళ్ళంటే నాకు భయం - మరెవ్వళ్ళకీ లచ్చపెట్టను.
(తిరిగి సాగి వెళుతాడు.)

నరహరి : నిలబడు !

శెట్టి : (తల్పిపోతూ) భోగందానియింట్లో ఒక్కనిమిషం నిలబడ్డా!
అదంతా బాపనాళ్ళకు చెల్లుతుంది.

నరహరి : (పరిగెత్తి శెట్టి రక్కపట్టుకొని నిలబెట్టి) కాసులు, వుంగ
రాలు పెట్టు.

శెట్టి : సెయిముట్టునరసంమాత్రం సెయకండి. మాటొస్తుంది !

నరహరి : యిస్తావా ? యివ్వవా ?

శెట్టి : దోపిడే !

నరహరి : ఆహా !

శెట్టి : యివ్వకుంటే యేటిసేస్తావు ?

నరహరి : పిలకూడదీస్తాను.

శెట్టి : గవగు మెంటు బావుటా యెగురుతుండగా యెవడు
పిలకట్టుకునేవాడు ?

నరహరి : యిదుగో నేను (అని పిలకట్టుకుని వంచును.)

శెట్టి : బాబ్బాబు ! మీ మాట కెప్పుడయినా కోవటోడు
అడ్డు సెప్పుతాడా ? మీ శలవు ! బాపనోరికే బంగారం
యిచ్చుకుంటే పుణ్యై కదా ! పితాళ్ళు స్వర్గానికి పోరా ?
ముండకాసులు మళ్ళీ ఆర్జించుకుంటాను; పుచ్చుకొండి !
(కాసులు పుచ్చుకుని నరహరిని పుట్టు వదిలివేయును.)

నరహరి : దెబ్బకు దెయ్యం నెరుస్తుంది.

శెట్టి : బాబు ! దెయ్యమంటే నాకు మొల్లమాల్నిభయం !
మరొగ్గెయ్యండి; యికొంపలోంచిదాటిపోతే బతుకుతాను.
(రడపదిగుతుండగా)

రత్నాం : వుంగరాలో ?

నరహరి : వుంగరాలిచ్చి మరీనెళ్ళు !

శైట్టి : మీ శలవు ! మీ శలవు కడ్డా ? (వుంగరాలు తీస్తూ రెండడుగులు ముందుకేసి పరిగెత్తి పారిపోవును.)

(తె ర)

అష్టమరంగము

(అక్కభత్తుడి దుకాణం : అక్కభత్తుడు, రామ్మూర్తి ప్రవేశించును.)

అక్క : ఇక 'రామ్మూర్తి' అని పిలవకూడదు 'రామ్మూర్తి పంతులుగారు' అని పిలవాలి.

రామ : యేదో పెద్ద ఉద్యోగాలు అయినప్పుడుగదా అలా పిలవడం !

అక్క : అందాకా మామూలుగా పిలవొచ్చునా ?

రామ : యేం చదువు ? యేం ఉద్యోగాలు ?

అక్క : యేం అలా అంటున్నారు ?

రామ : మాతండ్రి సంగతి బాగుందికాదు, ఆయనకి మంచి స్నేహితులయినీ మీలాంటివాళ్ళు కూడదని చెప్పరు.

అక్క : ఆయన యే కూడనివనీ చెయ్యలేదే ! యేదో ఉపాయంవల్ల పదిరాళ్ళ సొమ్ము ఆర్జించుకుని సంసారం గడుపుకుంటున్నాడు !

రామ : ఎవడో షోళంగిరాజును యీవేళ యింటో దింపి
పార్వతిని వాడికి ఉపచారం చెయ్యమని అప్పచెప్పాడు.
యీ దౌర్జన్యం చూశారా ?

అక్కా : “భార్యా రూపవతీ శత్రుః” అన్నాడు. మొగుడున్న
పెళ్ళామే సొగసుగావుంటే పయివాళ్ళు కన్నేస్తారుగదా,
భాయిదా లేకుంటే సొగసైన వితంతు చెడిపోవడమనగా
యెంతసేపు ?

రామ : మా తండ్రికి అలా గడ్డిపెట్టాదా ?

అక్కా : మీ తండ్రికి గడ్డిపెడితే గడ్డయ్యేది, గట్టయ్యేది
నావుగా తినేస్తాడు. అయినా, ఆయన ప్రతిబంధకం
మీప్రయత్నానికి అడ్డవుతుందా యేమిటి ? పెళ్ళిమూర్తం
యెప్పుడండి ?

రామ : ఎవరి పెళ్ళిండి ?

అక్కా : ఎవరి పెళ్ళిచుకున్నారు ?

రామ : నా పెళ్ళి.

అక్కా : ఆ మాట ! మీ పెళ్ళీ ! పార్వతమ్మ పెళ్ళీన్నీ !

రామ : (నిష్ఠానాసాన) యెవరు చెప్పారేమిటి ?

అక్కా : యెవరూ చెప్పలేదు ... .. మీ మాటలనల్లా
మీ చర్యనల్లా ఊహించాను. మరేం భయపడకండి;
అది మహామంచిసని. మీ తండ్రి ఆదాలోవుంటే రత్నం
లాంటిపిల్ల చెడిపోతుంది. యీమాట పొక్కేలోగా
శీఘ్రంగా కానియ్యండి. నాచేతనయి సహాయంచేస్తాను.

రామ : నిజంగాను ?

అక్కా : లింగంసాక్షి !

రామ : అయితే మా గురువు గిరీశంగార్ని తీసుకొస్తాను !

(తెర)

న వ మ ర ం గ ము

(మంజువాణి ఇల్లు. ఒక బల్లచుట్టూ కుర్చీలు. బల్లమీద గళాసులు. విప్పిన సీసా; మంజువాణి మంచంమీదను, త్రివిక్రమరావు పంతులు యాడీ చెయ్యరుమీద మితిమీరి పడివుంచును.)

కొండు : (చప్పుకు కాకుండా బొటకన వేళ్ళమీద నడచివచ్చి త్రివిక్రమ రావును కదిపి చూచును. తెలివిరాదు. ఆశ్చర్యం) జేబులో యేముందో. (చెయి జేబులో జొంపి...మనీపర్సుతీసి...విప్పిచూచి) దీనిలో పెద్దకాసులు చాలా వున్నాయి. యివి వీరికి దక్కేవికావు. వివాహకార్యం కింద వినియోగపరిస్తే కొంత పుణ్యం అయ్యా వీడికి దక్కుతుంది. రెండు కాసులు మంజువాణికి యిచ్చేటందుకు యిందులోవుంచి యి-గో మళ్ళీ జేబులో పడేస్తాను. కడంవి కాకితం పొట్లాంకట్టి కందులజాడీలో లోతుగా కప్పివేస్తాను (నిష్క్రమించును.)

త్రివిక్రమ : (నిద్రలో కాలు చాచగా సారాబుడ్డి నేలపడి చప్పుకును. అంతట ఉలికిపడి లేచి మరివొక గళాసు పుచ్చుకుని) దీనికి డబ్బిచ్చి వెళుదాం ! (జేబులో మనీపర్సు తీసిజూచి నిష్క్రమించును)
ఆ ! రెండేనా వున్నాయి, కడంవి యెవరు దొబ్బారు ? అది

మంచంమీద వొళ్ళెరక్క పడేవున్నది ! లేక నేను ఖర్చు
పెట్టాన ! లేకుంటే నా నొఖిల్లు యెవరయినా చెనాయెం
చేశారా ?..... యీ రెండుకాసులూ దీనికి యిచ్చేస్తే
యింట్రికజేరే సాధనమేమిటో ? ..... ఒకటే సాధనం
కనబడుతూంది శాస్త్రుల్లు యింట్లో దాని శిగగోస్తి పాత్ర
సామాను వొదిలివేసి సన్నంగా నలుగురుం జారిపోయి
తెల్లారగల్ల రెయిలులో విశాఖపట్నం జేరుకుంటే అక్కడ
రుణం చేసుకోవచ్చును. ఎవడూ మేలుకుండలేదుగదా ?
(తలుపు మెల్లగాతీసి వెళ్ళిపోవును)

(తె ర)

కొండు భట్టియము

తృతీయాంకము

ప్రథమరంగము

[కేశవరాయుడిగారి చదువుది: కేశవరాయుడుగారు; దివాన్ బహద్దర్ రాజారాంగారు ప్రవేశించును.]

కేశవ : బహుకాలానికి ! దయ చేయండి !

రాజా : రిటయర్మిన్నివాళ్ళం కామండీ, బ్రతుకుయొక్క సాయంకాలంలో దేవుడికి దేశానికి నాఖరీ చెయ్యవలెననే అభిలాషకలిగి దైవారాధనా, గ్రంథకాలక్షేపంలో కాలం వెళ్లబుచ్చుచున్నాను. భగవద్గీత ఆచార్యులవారి వ్యాఖ్యాన సహితంగా ఆంధ్రీకరించినానుకద ! ఇప్పుడు ఉపనిషత్ భాష్యం తెనిగిస్తున్నాను. నాస్తికం ఇంగ్లీషు చదువుకున్న మనవారిలో యెక్కువగుచున్నది. పెద్దలు చిన్నలకూడా అప్పటి విహితములందు మగ్నమైయు వుండడమేకాని, “వాట్ యేమ్ ఏ” “కోహం; నే నెవడను” నా దేవుని యడల నా యడల నా తోటిపాటి జంతువులయడల నా దూటీ యేమిటి, “వేక్ యామె డ్రిఫింగ్” నే నేవోవ జూతున్నాను? అనే తలంపులు యేమి పాపమోకాని బుర్రలో జొరబడవు. ఆస్తికులయిన తాము ప్రధానోపాధ్యాయులై యుండుటను ఈపట్నమున బాలుకు మాత్రము యితర పట్నములవారినలె కాక బుద్ధివంతులుగానున్నారు.

కేశవ : దయచేత నన్ను పొగడుచున్నారుగాని నేను యంతటి వాడను, నే చేసే పననగా యెంతటిది?

రాజా : మీవంటి సత్పురుషులకు వినయము సదాభూషణ మయే వుండును. దేశమునముందునుండియున్న పాపచింతా, ఆంధ్రేయ విద్యలవలన కలిగిన నాస్తికతా అనే మాహా మిసిసిపి, మిసోరి ప్రవాహములకు బ్రహ్మసమాజమతమనేది పెద్ద ఆనకట్టవలె ఆచరిస్తున్నది. బ్రహ్మసమాజము లోకములోనుండు మతము లన్నిటికన్నా రేషనల్; సవ బయినదే అయిననూ లోకమున అవస్తా భేదము, రుచిభేదము కలిగివుండుటచేత ఏజాయమనుష్యులకు ఆజాయను జ్ఞానోత్పత్తి. ధర్మోపదేశమూ చేయడము విధి గనుక తాము తక్కుమును బట్టి సూటిగాపోవు బుద్ధులకు బ్రహ్మమతోపదేశము చేయుచున్నారు. నే నంటిరో, హిందూమత గ్రంథములలో పురాణాదులు కేవల స్త్రీ పామరజన బోధకప్రయోజనములుగా తెలియించి పాశ్చాత్యులు గూడా వేయినోళ్ళ బొగడు భగవద్గీతాది మాహా గ్రంథముల సాహాయ్యమున ఆర్యమతమునకు చిరకాల మావరించిన త్రుప్పును గడగి ఆచార్య నిర్దిష్టకర్మ, వేదాంత మార్గములను చదువరుల కంటికింపుగ గనపర్చుపయన్నిస్తున్నాను.

కేశవ : యేరీతినయినా నాస్తికతా పాపము యడల భీతి, పుణ్యముయడల ఆసక్తి కలుగచెయ్యడం యివ్వుడు మన దేశములో అత్యావశ్యకము లయినప్పటి మన వాళ్ళ అవివేకానికి మేర లేకుండా వున్నది.

రాజా : పార్థన్ మీ ! యేదో వక తరహా అంటే ఇంచుక నేను తను అభిప్రాయముతో భేదించవలసి వస్తుంది. క్షమించ

వలయును. యే రీతినైనా ఆస్తికత అంటే ... యిదిగో
 ఛండాలడు, యెనువతును వేట వేసి మరిడమ్మకు పూజ
 చేస్తాడు. మనమునూ అట్టుల చేయగలమా? సంఘములో
 పై అతస్తులవారమైన మనము శేషనల్ రెలిజను కలిగి
 వుండవలెను. అట్టిమతము క్రమక్రమంగా క్రిందివారికి
 దిగును... సవబునే నేను పూజిస్తాను. ధియాసఫిష్టు
 మతమువలె పేడా బెల్లం కలిపి మనవాళ్ళు సంతోషించ
 డము కొరకు ప్రతి వెర్రిమొర్రివాతకు సందర్భార్థము
 కల్పించడమూ, ప్రతి అవకతవక ఆచారముకు రహస్య
 సవబులు, గుణములు కల్పించడము... యేమంటారు?
 తాము అట్టి వెర్రిమాయలు నమ్మజాలరే?

కేశవ : నిజమే!

రాజా : అట్టి ప్రపర్తన కలవారితో రాజీలెల్లను యెట్లుపాటించ
 తరమనవలయును? మత సంబంధమయి అతిర్కిత ఆచర
 ణలో మనవాకిటలోనే కొండంత యిన్ కాన్ సిస్టెన్సీవున్నది.
 చూడండి, నాయుడుగారూ! మన మాధవయ్యగారున్నారు.
 వారి యోగ్యత. ఆంధ్రపాండిత్యమూ, కవితా సామర్థ్యము
 మన దేశమునకెల్ల సలంకార భూషితములయి యున్నవే.
 వారు బ్రహ్మసమాజ మతము నెన్నాశనుండియో వలం
 బించి ఆ మతమునకు, మొనగాండ్రయి వున్నారు. విధవా
 వివాహములు ఆచరించవలసి వచ్చినప్పుడు, రీజన్ కాగిన
 వారు బ్రహ్మసమాజముయొక్క మార్గము వదలి హిందూ
 శాస్త్రప్రకారం ఆచరిస్తారు. అది యేమనవచ్చును?

కేశవ : నిజమే ! గాని మాధవయ్యగారు సవబుమారిన పని చేసిననూ మల్లించడము శక్యముకాదు కాని, తాము విధవా వివాహమునకు ఫక్ గాని, యెగినెప్పుగాని వున్నట్టు కానరాదు! తనవంటి పండితులు ఆ రిఫారం విషయమయి చర్చించి యేదో వక నిశ్చయమును తీసుకువుండకపోతే...

రాజా : అన్ని పనులు అందనూ చెయ్యడము శక్యమా? మత సంస్కారము, అందులో సంబంధించిన గ్రంథరచనా, నా బ్రతుకుకు విధానములుగా నిర్ణయించుకు వున్నాను. చేయవలసిన పనులు లోకములో మెండుకలవు. చేయచేయని పని శాయశక్తుల జేయసగు. అందు విద్య అన్య వ్యాపార నిరోధి; జలస్ వైఫ్ ! ప్రస్తావన వశాత్తూ విధవా వివాహముల మాట అంటినిగా, ఆ భారముగూడా వహించుటకు నా భుజములకు నై శాల్యము చాలదు. మాధవయ్యగారూ, తమలాంటివారూ పట్టియుండగా నా రిఫార్ముకు మరియొకరి సహాయ మావశ్యకము కాదు. గాని నా మనసునకు కలిగిన సందేహము నివారించుకో జాలక, మాధవయ్యగారి మతిమునకు ఆచరణకుగల వైరుధ్యము తాము సమన్వయించ గలుగుదురని అడిగితిని.

కేశవ : రాత్రిబయళ్ళు నేనిదే ఆలోచించుతాను. వారు వినరు; యేమి చెయ్యను. నేకూడా మోరల్ కరేజ్ లేనివాడిలా లోకానికి కనపడుతున్నాను. నాశత్రువులు నన్ను తెరుచుగా వెక్కిరిస్తూవుంటారు.

రాజా : మాధవయ్యగారు గొప్ప గ్రంథకర్తలు, సంఘ సంస్కార నిర్వాహకులు; వారికి మనమందరము పూజ

చేయవలసినదే! వారి పేరట చంద్రకాంత శిలాప్రతిమ వకటి నిలవనగు; గాని తప్పుతోవను మనల నీచ్ఛకుపోయి హాస్యాస్పదమగుగా చేసినప్పుడు నేరయిన నేమిచేతును? పెళ్ళిచేసుకునే కుర్రవాడు బ్రహ్మసమాజ మున్నట్టేనప్పుడు సమాజ మందిరములో సమాజ పద్ధతి ప్రకారం పెళ్ళి చేయించుదును. మాధవయ్యగారేమి చేయుదురు?

కేశవ : తమ రిచ్చిన సలహా బాగావున్నది. సంఘసంస్కార సమాజమువారము చాలామందంతా బ్రహ్మసమాజము వారమే! మేము నలుగురమూ కలిసి మా మతప్రకారం వివాహము చేయడముకు నిశ్చయిస్తే మిగిలిన ముచ్చ కాయ ముగ్గురూ యేమి చేయ్యగలరు? అందులో మా నూకలు కుర్రవాళ్ళు మా పక్షము వుంటారుకద! ఓట్లు మెజారిటీ యే మీటింగులోనయినా మాకే వస్తుంది! యిటుపైని మా సమ్మతముల ననుసరించి పనిచేసి చూస్తాము. థేక్యూ వెరీ మచ్ ఫర్ ది ఎడ్వైస్!

రాజా : నేను ఎడ్వైసును యివ్వలేదు. ఇవ్వజాలినంతటి వాడిని కాను. రిఫారమునిషయమై నేను తమని ఎడ్వైసు యేల? ఈ హంశము మన ప్రపంగములో ఉపమానముగా తెచ్చినాను. దీని మాటకేమి. తాము సవబు ప్రకారం నడిచేటప్పుడు లోకం అంతా మీపట్లవుంటారు. మనం అనుకుంటూవున్న ప్రస్తావన రెలిజన్ రేషనల్ గా వుండకుంటే అన్య మతస్తులయొక్క, నాస్తికయొక్క ధోకాకు నిలవగలదా?

కేశవ : అవును.

రాజా : నేను యిప్పుడు తమ దర్శనానికి రావడము కారణ మేమిటంటే, తమతో ముచ్చటించడమనే సంశోష మలా వుండగా, ఆదివారం రోజున మా తోటలో నలుగురు శ్రేష్ఠులకి టీపార్టీ యిస్తాను. ఆహూయము చేయుటకు వచ్చితిని.

కేశవ : చీటీవాస్తే వస్తానే! నాకోసం యెంతశ్రమ తీసు కున్నారు?

రాజా : తామును చూడడపు ఆనందమో, తమతో ముచ్చ టించుటవలన గలుగు జ్ఞానోత్పత్తియో? గుడ్ బై! (షేక్ హిండ్స్ చేసుకొందురు.)

కేశవ : గుడ్ బై!

(తెర)

ద్వితీయరంగము

(దినాన్ బహద్దర్ రాజాగారి కిచేరిగది : రాజాగారు, గంగాధరశాస్త్రి ప్రవేశించును.)

రాజారాం : ఈ పటుపటాంగములో యెవరు గెలుస్తారంటారు?

శాస్త్రి : తాము దినాన్ బహద్దర్లు; మాధవ అయ్యగారు రావుబహద్దర్లు. ఇద్దరి తారతమ్యము కంపెనీవారు యెంచే వుంచారు. తాము సార్ధకనాములగు మంత్రులు. మాధ వయ్యగారిది నైదీకపురస్తా. అందులో వేగినాటి సన్యాసం.

ఆయనకు దేశాన్నిపట్టి అబ్బింది. గ్రంథాలయితే చాలా రాశారు.

రాజా : పండితులయిన మీరూ అలా అనడం ఆశ్చర్యముగా నున్నది. పిట్టకథలు, పిచికకథలు, తిట్లూగ్ర ధములంటారో ఇంగ్లీషులో సోలిడ్ బుక్ అంటారే, అనగా ఉద్గ్రీధము ! అది మనము వ్రాస్తూన్నాము. మనభగవద్గీత ఆంధ్రభాషకు వ్రజకిరీటమని పేరువాడు వ్రాశాడు ..... శైలిభేదం చూశారా ? మాధవయ్యగారి వ్రాత ఊక ! పేలపిండి ! మా శైలి అలంకార భూయిష్టమై యుండును. వాక్యముల నడక సంగీత గమనము సనుకరించును. పామర జనులకు ఉత్కృష్ట వస్తుగుణ గ్రహణం వుండదు; మన గ్రంథములు యెంతసాగసుగా నచ్చొత్తించినను కొనువారు గానరాదు. జమీందార్లు తమ యుద్యోగస్తుల మేలుకొరి కాపీ లధిక ముగాకొని, తాము వారికి పంచిపెట్టిన జమీందారీలు బాగగును. దేశములో జ్ఞానాభివృద్ధికి మార్గమగును. ఒక మారు వెళ్లి ఉద్యోగానాథులలో పూర్వపరిచితులయినవారిని చూడవలె. యెక్కడయినా మంచి సస్థానంలో దివాన్లీకి కుదురుకుంటేనేకాని, అధికారంచేసే అలవాటుపోయి యేమీ తోచకుండా వున్నది.

గంగా : ప్రజలకి ఆ అదృష్టంపట్టాలికదా !

రాజా : దివాన్లీచేస్తే చెన్నపట్టపువకీళ్ళతో పలుకుబడికూడా వుంటుంది. కొన్నింటి మెంబరు పనికి సహాయభూతంగా వుంటారు. యీ జిల్లాలోనే కొంచెం ప్రజలని రంజింప

చెయ్యడానికి సంఘసంస్కారంలో మనం కూడా వేలు పెట్టి
తేనే కాసి, యిక్కడివాళ్ళు మనకు వోట్లు యివ్వరు.

(ప్రవేశం నౌఖరు)

నౌఖరు : గిరీశం పంతులుగారు వచ్చారు.

రాజా : రమ్మను ! (కంగాధరశాస్త్రితో) ఇతడు నా బాల్య
స్నేహితులయిన యుగంధరరావుపంతులుగారి కొమారుడు.
చిన్ననాటినుంచి యెరుగుదును. బి. ఏ. ప్యాసు అయినాడు.
తండ్రి ఆర్జీం చేసిన ధనం పెట్టి బ్రతుకుతున్నాడు. ఇతనిని సంఘ
సంస్కారమువారు కెత్తాను అంటారు. సాహసోదా ర్యాలుగల
మనిషి. కొటివిద్యలున్నాయి. నాటకాలాడుతాడు. పాడు
తాడు. గారిడి కెత్తాడు. దొర్లకి ఇతనం టేసరదా. తండ్రి చేసిన
మొదటి వివాహం భార్య పోయింది. పిల్లలు లేరు. తిరిగి వివా
హం లేదు చేసుకుంటే మరెవరయినా పిల్లలు చచ్చివుండురు.
అర్ధరాత్రి వేళ యెబ్బనైపున పిలిచినా రెండువేలమంది కెనుక
కూడుతారు. గుణయోగ్యతలున్నవిగాని. కొంచె పెద్దపిన్న
తారతమ్యంమరిచి హాస్యం సంగా మాట్లాడుతాడు. తుంటరి
... అతను వచ్చేసరికి పుస్తకం చదువుతూ వుండాము.
“భీష్మాత్ వారిః పవతే భీష్మదేతి సూర్యః భీష్మాదగ్ని
శ్చండశ్చ”

గిరీశం : (ప్రవేశించి) ఆ స్వరాన్ని యెందుకు సాగదీస్తున్నారు.
శాస్తులు రిచేత చదివించండి. మీరు అర్థం వ్రాయండి.

రాజా : (మెల్లిగా) డామిట్ ! అప్పుడే ఆరంభించాడు ! బి. ఏ.,

ఆభాషలో ప్యాసువినాడు. మా వాడికి సంస్కృతంలో మంచి ప్రవేశం వుందండి. తండ్రి ఉపనిషత్తులు కూడా చెప్పించాడు.

గిరీశం : మా గ్రామములో ఒక కోమటుండేవాడు. ఆయన పురుషసూక్తం పారాయణచేస్తూ వుంటే నూతులో కప్పలు బుర్ర పై కెత్తి అరచేవి.

గంగా : మండుకప్లుతం ! వేదంలో స్వరంకూడా వుంది.

గిరీ : బ్రాహ్మలు సోమపానంచేసి వేదపారాయణచేస్తే తొలకరి కప్పల అనుపులా వుంటుందని రుగ్వేదంలో ఉపమానం కల్పించారు. తొలకరివాన కురిసినతరవాత రాత్రివేళ కప్పలు మేళంగట్టి తరహాతరహాలుగా గానం చేస్తూవుంటే అది వొక ఆనందంగా వుంటుంది !

రాజా : సీరియస్ సబ్జెక్టులోనయినా హాస్యం విడినాడజాలవు గదా రావుజీ !

గిరీ : మామగారు ! గుడ్లగూబలా గాంభీర్యంగా కూర్చుంటాను; యేం శలవు ?

రాజా : ఉపనిషద్వాక్యము పరిసమాప్తిచేసి మాటాడు కుందాము... శాస్త్రులుగారు ! అబ్బీ ! నువ్వుకూడా విను, నీ బుద్ధిలో ఒరిజినాల్టీ వుంది. “భీష్మాత్ వాతః పవతే” అన్నాడు దేవునికి భయపడి వాయువు వీస్తుంది; సూర్యుడు ఉదయిస్తున్నాడు. అని యీ ప్రకారం చాలామంది తాత్పర్యం చెప్పుతారు. భయమనేది భగవంతునియందు, క్రౌర్యం కనపరుస్తుంది. భక్తివల్ల దేవతలు వారి వారి పనులు చేసినారంటే కొంత స్వారస్యంగా వుండును.

మా వాడు (గిరీశంకర చూసి) భయంచేత చెయ్యకంటే
యేసనీ చెయ్యడు. 'భీ' అనే మాటకు మరియేదన్నా
అర్థం చెప్పితే బాగుంటుంది. యూరోపియనులు వ్రాసిన
డికషనరీలు చూడాలి.

గంగా : నేనుకూడా యేకాక్షర నిఘంటు చూసి కొన్ని
అర్థాలు మనవిచేసుకుంటాను.

గిరీ : నేను, ఒకజనల్ అని మామగారు శలవిచ్చారు గనుక
నేనో కొత్తఅర్థం చెప్పతాను. "షా"మీద"కా" యెక్కిస్తే
భిక్షాఅని అవుతుంది. ఆపైని అర్థం బహుసుఖపుగా వస్తుంది.
గాలీ, సూర్యుడు వగయిరాలు ముష్టికోసం సంచారంచాస్తా
రని సమన్వయం అవుతుంది. "భిక్షా" అన్నది "భీ" అనే
ధాతువునొంచి వచ్చిన పదంకాదు. అది యిండోఆర్యన్
మాట ! 'వ', 'బ', యొరభేదః అన్న సూత్ర ప్రకారం
యింగ్లీషులో "విష్" అనే మోస్తరుగా తేలింది. విష్
అనగా యిచ్చు. ఇచ్చామాత్రం భోజనం. దేహికోసం ముష్టి
అంటే భుక్తికోసం ! "భుక్తి భిక్షమియవే" అని త్యాగ
రాయలు పాడలేదా ? లోకంలోకూడా మనం చూడమా !
గవర్న మెంటువారు యింత భిక్ష పడేస్తేగదా మామగారి
వంటి గొప్పగొప్ప ఉద్యోగస్తులు నోఖరీ చేస్తారు.

గంగా : వేదంలో అక్షరాలు మార్చడానికి వీలులేదండి.

గిరీ : అర్థము మార్చడానికి వీలుందండీ ?

రాజా : శాస్త్రులుగారూ ! మీకు తెలియదండీ. మావాడు
చెప్పింది చాలా సబబుగావుంది. ఈ వేళకే సమాప్తిచేతాం.

శాస్తులుగారు మనలోవారే. మనం స్వేచ్ఛగామాటామకో
వచ్చును. రావుజీ! నీ హాస్యరసమునకు కొంచెం కల్లెంపట్టి
ఒక అరినిమిషం సీరియస్ గావుంటే చాలా బజ్జెజ్ అవుతాను.

గిరీ : మామగారి శెలవు శిరసావహించి గుడ్లగూబవలె బుద్ధిగా
కూచుంటాను.

రాజా : యీ విధవావివాహం తాలూకు హికమత్తుయావత్తూ
మీ క్వెస్టాం గారిచేతిలోవున్నది గనుక, తూచాలిపోకుండా
యావత్తూ పరిసమాప్తి అగుననే నమ్మకము నా కున్నది.
నేను నిన్నటిదినం కేశవరావు నాయుడుగారితో మాట్లాడి
నాను. మాధవయ్యగారి వరకు చేయుచున్న శాస్త్రోక్త
పద్ధతి ప్రోసి బ్రహ్మసమాజమతప్రకారం యిటుపైని
విధవా వివాహములు చేయించుటకు వాని గట్టిగా పుల్లె
క్కించాను. నీ సహాయంకూడావుంటే పార్వతమ్మనివాహం
మన పట్టణంలో ఫస్టు. బ్రహ్మసమాజ విప్రోమా రేజిగా
పుట్టుంది. చేసుకునే కుర్రవాడు బ్రహ్మసమాజ మతస్తుడు
గనుక రేషనల్ కన్సమేషన్ అనేది మనము ప్రతిష్ఠించిన
వార మగుదుము.

గిరీ : సందేహము లేమయ్యా అడుగవచ్చునా?

రాజా : అడగకపోతే యెటులను?

గిరీశం : ఇదివరకే వ్యవహారం జరిగిపోతూంది. నలుగురూ
వికమత్యంగా రిఫారంపని చేసుకుపోతున్నారు. ఇప్పుడు
నాయుని లేదీశారు. మాధవయ్యగారికి తానుపట్టిన
కుందేటికి మూడేకాళ్లు. ఇప్పుడు మీరు చేసిన దోవాదం

వల్ల వాగుభయులు జత్తూ జత్తూ పట్టుకుంటారు. ఈ దేశంలో రిఫారము అమాంతంగా రెండుముక్కలవుతుంది. అదే నా అభిప్రాయం మామగారూ ! శలవియ్యండి !

రాజా : (ఆశ్చర్యంతో) వీడు అసాధ్యప్పిండం. యితడి సహాయం లేనిదీ పనికాదు. మామ అని పిలవడం ఆరంభించాడు. యుగంధరరావు, నేనూ స్కూలులో చదువుకునే రోజులలో అన్నా, తమ్ముడూ అని పిలుచుకునేవారము. ఎదిగివ పిల్లలు గల తండ్రులను మామా అని పిలిస్తే మనస్సుకు కించిత్తు అనుమానం తలుగుతుంది. యిట్లొక చనువుగా తిరుగుతాడు. వద్దంటే బాగుండదు. ఎంతటివాడికైనా వీడిని చూస్తే సరదా. ప్రవర్తన చెడ్డదని వినలేదుగాని, వీడి నాటకాలు, గారడీ చూడకుండా పిల్లని ఖాయీదా పెట్టాలి. నెధవపిల్లని మాత్రం యీ వూళ్లో వుంచితే మాటదక్కదు. అన్నదగ్గరకు పంపించివేతాము.

గిరీ : మామగారూ ! యేమిటి ఆలోచిస్తున్నారు ?

రాజా : మరేమీలేదు, మీ నాయినే యీ వ్యవహారంలో ప్రవేశిస్తే నీవు హాస్యాలు అడ్లుమాని సహాయం చేతువు గద !

గిరీ : మా తండ్రి యే వ్యవహారంలో దిగినా ముందూ వెనకా చూడకుండా దిగేవారు. తండ్రిగారు దిగినా నాకు తోచిన మాటలు చెప్పవలసినవాడనే.

రాజా : అయితే నీవంటి బుద్ధిగుంతులు సంఘసంస్కారముకు మొనగాళ్లయి వుండిన్నీ బేసవబయిన మార్గాన్న పని

జరుగునూ మనమంతా అన్యమతస్తులకు హాస్యాస్పదం కావడం నీకు మనస్కరించియున్నదా? పెళ్లాడే కుర్రవాడు బ్రహ్మసమాజ మతస్తుడై నప్పుడు హిందూ శాస్త్రోక్తంగా పెళ్ళి చెయ్యడం నీకు యుక్తమనే తోచిందా?

గిరీ : పెళ్ళికూతురిది యేమతమో ఆలోచించారా?

రాజా : మనలో స్త్రీలు అజానులు; అస్వీకృతులున్ను. వాళ్లకి “గతానుగతికోలోఃః” అన్నట్లు ఆచరణేగాని మతమంటూ ఎకటున్నదీ? క్రమంగా ఆపిల్లభర్త మతం అవలంబిస్తుంది; ఇన్ యాంటిసిపేషన్, మనం అందులో చేర్చవచ్చును

గిరీ : కరస్థానులు, తురకలూ, విధవావివాహం చేసుకుంటే హిందూసంఘసంస్కారానికి ఎంతలాభమో బ్రహ్మసమాజంచారు చేస్తే అంతేలాభము. యింతకంటే సవరలు, కోదులు, గదబలు మొదలయిన కొండజాతుల ఆచారప్రకారం వివాహం కొంత వింతగానైనా వుంటుంది. దొరలు సంఘోషించడంకద మీకు కావలసిందీ? కొండజాతుల ఆచారాలంటే తెల్లవాళ్ళు చెవికోసుకుంటారు. పేపర్ లో వ్రాసినా చదవలేగివుంటుంది

రాజా : (ఆశ్చర్యంతో) కర్ణపిశాచివున్న వాళ్ల దగ్గర కాకీలుదాగవు. (ప్రకాశం) ఒక పాయింటు నీవు మరచిపోతున్నావు. హిందూ హిందూ అనేమాట తుడుచెట్టి సంఘసంస్కారమే ముఖ్యముగా ఆలోచించవలసి వుంటుంది. హిందూ అనే మాట చేర్చుగానే మనఉద్యమములలాభము సంకుచితమవుతుంది. రాజకీయ వ్యవహారములలో అన్ని మతములవారమూ కలు

స్తున్నామా లేదా? యశావనవంతులైన విశంతుపులబ్రతుకు సుఖరహితము కాకుండా వుండడము సంఘ సంస్కారము యొక్క ముఖ్యోద్దేశముగదా. యేమతప్రకార మైతేనేమి? వారలు పెండ్లి చేసుకుని సుఖించుట, సంఘ సంస్కారము కాదా? బ్రహ్మసమాజ మతముకూడా హిందూమతము లలో నొకటని నా అభిప్రాయము. పుత్రప్రాయుడవు, కావలసినవాడవుగానుక, నీ ఆసరామీద కించిత్తు సంఘసంస్కార రూపకమైన లోకోపకారంలో దిగతలచితిని. నీకు లోడ్పడడముకు యిష్టము లేనియెడల యింతటితో విరమిస్తాను.

గిరీ : (ఆస్కేతం) బాణం గురిదాటింది. మిగిలిపోనియ్యకూడదు. (ప్రకాశం) నేను చెయ్యబూనుకున్న సహాయము చేసి తీరుతాను. గిరీశం అన్నమాట తప్పినాడన్నమాట యీసర్కి పుట్టలేదు. భగవదనుగ్రహంవల్ల ముందయినా అలా అనుటకు అవకాశము కలగకూడదు. వధూవరులను యిక్కడకు తెచ్చి దిగపెడతాను. కాని మామగారు పెట్టుతూవున్న బ్రహ్మసమాజ హిందూ వివాహ విధానము కలహంలో నేను చెయిచేసుకోజాలను. సవబుకావలెస్తే నా స్వల్పానుభవమునుబట్టి చెప్పతాను. ఎవడిమతం వాడికి సవబు. ఎదటివాడి మతం వాడికి బేసవబు. నిజమైన సవబు స్వర్గంలోవుంటే వూడవచ్చును. మనిషికి మనసే సవబు తత్వవాలోచిస్తే మనోవృత్తులు ముందు పడుగెత్తుతాయి. మాటకారి, సవబులు కలిపిస్తాడు. నిష్కంఠమగున మనస్సు, అవ్యాజమయిన భూతదియా వుంటే యే మతమయినా సమ్మతమే.

రాజా : మామా ! నీమాటలు లేబంటుల్లా కనబడుతాయి.
మాటలనుబట్టి నీ మతం పోల్చడం శక్యంకాకుండావుంది.
ఒకమాట శాస్త్రంలో కరెక్టుతావు. మరచటి క్షణం
శాస్త్రాన్ని తింగిదోసి సవబుకోసం కత్తి తిస్తావు. ఆ
వెంటనే లోకంలో సవబు లేదంటావు !

గిరీ : నామతం నాకే పోల్చడానికి ను సరంగా వూడనుకుంటాను మతం వుపాదివేసి కడతారనుకున్నాను కాబోలు మామగారు! యెండవేళ ఒకమతం, చల్లనివేళ ఒకమతం, కడుపు కాల్తూవున్నప్పుడు ఒకమతం, కడుపు నిడినప్పుడు ఒకమతం, అందులో అంటలి మతం, పప్పు నెయ్యిమతం, గోధుమరొట్టె మతం మద్య మాంస మతం, యేసుకుతినే వాకపళ్ళ మతం, డబ్బిచ్చికొనే మామిడిపళ్ళ మతం, గడవడం గడవకపోవాడాన్నిబట్టి అతర్భేదాలు కావు ! అలిసివున్నప్పుడు డోమతం, వంటరిగావున్నప్పుడు డోమతం, అతినచేతనున్నప్పుడు డోమతం! లంగరు లేని నావలాగ మతం మనస్సుయొక్క శరీరముయొక్క స్థితినిబట్టి చెలిస్తూ వుంటుంది. కొన్ని నైపులుమాత్రం నాకు వున్నాయనుకొంటాను మనసుకు మాటకు వివాదులయినప్పుడు, మాటనున్న మాట మార్కెట్టులో పెట్టాలనే పట్టలేని ఉత్సాహం ఒకటి; సూదంటురాయిని యినును అనినట్లు మంచివాళ్ళు కనిపిస్తే వాళ్ళను ఆనుకొను స్వభావం రెండు; యెదిరించినవాడిమీద కయ్యానికి కాలుదువ్వడం మూడు; కష్టనాధ్యమైన పని తెటస్థించి ఫలితం మంచిదని తోస్తే ముందు వెనుక చూడకుండా అందులో ఉరకడం

నాలుగు; లయిఫ్లోవుండే చమత్కారాలు వెనుక్కుంటూ పోవడం అయిదు; తమవంటి పెద్దల శిలపు పకారం నడుచు కోడం ఆరో మతం. అక్కడికి షణ్మతాలు స్థాపనయినాయి. ఇన్ని మతాలు ఒక్కచోట గూడితే ఒక తెన్ను యెలా వెళతాయి ?

రాజా : ఎందుచేతనే లోకం నువ్వు చెప్పినట్టిలా వింటారు. అటువంటిమనిషివి నాబోంట్లు చెప్పినట్లు విండమనేది వాత్స్యసూచకం. ఆమాత్రం ఆసరా ఇచ్చావంటే నేనుకూడా సంఘసరిస్కారానికి కించిత్ సహాయభూతుణ్ణి కాగలను. ప్రస్తుతాంశ మేమిటి ?

గిరీ : మీరు చేస్తానన్న ద్రవ్యసహాయము సెటిల్ కావలెను.

రాజా : గామూర్తికి మూడువందలరూపాయలు యిస్తా నన్నానే !

గిరీ : యెప్పుడు ?

రాజా : పెళ్ళిఅయిన తక్షణం !

గిరీ : బ్రహ్మసమాజమతప్రకారం వివాహంకాక శాస్త్రోక్తంగా అయితే ?

రాజా : బేసవబుగఅయిన పనిలో మనం సహాయభూతులం యెలా కాగలం ?

గిరీ : దేవునికాం జరిగినాసరే, ఇప్పుడు ఆ సొమ్ము చేతులో పడితేనే యిందు పనిజరగడం; లేకుంటే యిక్కడితో సమాప్తి.

రాజా : హాడ్డ ట్టెస్ ! యు కెన్ బ్రస్టు మీ లు పే.

గిరి : ఇమిడియట్ , పేమెంటు విల్ ఆబ్లివేటు ది నెససిటి
ఫర్ ట్రస్టు; సమ్ మనీ షోజ్ టు గో యన్ టు ది హెండ్స్
ఆఫ్ డై వర్సు పెర్సన్స్ ఇన్స్ట్రూడింగ్ ది బైర్డ్.

రాజా : కంసాలికూడానా ?

గిరి : లేదు !

రాజా : నీవు ప్రాజ్ఞుడవు? నీకు నేను బుద్ధి చెప్పవలసిన వాడిని
కానుగాని, అనుభవాన్నిబట్టి చెప్పతున్నాను. బ్రాహ్మణ
సంఘసంస్కారంలో కంసాలివాడు అమాయకంగాను
అనపేక్షగానూ కలుస్తాడంటే నమ్మవద్దు. యేదోవక ఘట్టి
సామిదోహంచేసి మన పరువు తీస్తాడు.

గిరి : నేను ఆ జాగ్రత్త పడగలను. అయినా జాగ్రత్త యీ
వ్యవహారంలో అవసరంలేదు. మనం సంఘసంస్కారమని
వీశెడుమాట ఉపయోగించి, లోకాన్ని మూరెడెత్తు పెరి
గించామని సంకోషిస్తున్నాం. కంసాలి, బాపనోళ్లు కులం
చెడుతున్నాడుగదా అని ఆనంస్తున్నాడు. అదిఎకటి మనకి
సేఫ్ సైడ్ ! మరిఒక కేసుటంటే రామ్మూర్తి పెత్తాడి
కొడుకు వెంకన్ననివున్నాడు. వాడియందు కంసాలికి పుత్ర
ప్రేమ ఆ వెంకన్నని కేన్నగా పెంచక వాడివ. తు భూముల
ఫలసాయంపెట్టి కొండుభొట్లు రామ్మూర్తికి ఇంగ్లీషు
చదువు చెప్పించాడని, మరికొన్ని కారణాలచేత కొండుభొట్లు
మీద కోపం. తండ్రి రామ్మూర్తికి మేసరికం కుదిర్చి
వుంచాడు. ఈ విధవా వివాహం అయినట్టయినా మేసరికం
తప్పిపోతుంది. ఆ పిల్లని వెంకన్నకి పెళ్ళి చేయించాలని

అక్కాభత్తుడు పైచేస్తున్నాడు. గనుక భయపడ్డానికి
అవసరం లేదనుకుంటాను..... పెళ్లికి తగ్గి మూడోనోజు
రాత్రి యీవూరికి పదకొండు మైళ్ళ దూరముననున్న చెరుకు
వాడ సత్రంలో దిగుతారు. అప్పట్లో మీ గుర్రబృందీ
సత్రం పెరిగి గొబ్బరినోటలోవుంచి యీ కంనాలి హిక
మత్ మీద వధూవరులను దాల్చోయెక్కించి రాత్రి వుండ
గానే తమ యింట్లో పెట్టాలి.

రాజా : కొంపతీసి మా యింటికే ?

గంగా : (ఆత్మకంఠం) అమ్మగారు, పంతులుగారికి, వధూవరులకు
కూడా గోమయోదకస్నానం చీపురుగట్ట ప్రయోగంచేత
ఉచ్చాటన వెంటనే చేస్తారు.

గిరీ : మీరు పట్టికుకు రాకూడదో ? మామగారు యింతపిరికి
అని నేను అనుకోలేదు !

రాజా : పిరికినమా ? యుద్ధానికి వెళ్ళమంటే వెళ్ళుతాను.
సమయోచితముయిన జాగ్రత్తను పిరికితన మంటారా ?
కుర్రవాళ్ళబుద్ధి మిలమిల పరుగెత్తుతుంది. ముసలిబుర్రలు
కొంచెం సన్నాయిస్తాయి. కార్యం సానుకూలం అయ్యే
వరకూ పైకి రాకూడదు, వకటి; రెండవది, నా సహాయం
కావలసినదిగాని, నాపేరు గొప్పకావడం నేను విలవగా
యెంచను. మూడవది, మావంటివాళ్లం సంఘంలోవుండి,
మీ అభిప్రాయములను వ్యాపింపజేస్తే లాభంగాని, అంతా
యేటోదిగి తే లాభంలేదు కొంతమంది మనవాళ్ల సహాయ
కున్నవాళ్లం గట్టుమీదవుంటే మనకే లాభం !

గిరీ : దానిపేరు ఇంగ్లీషులో టైమ్ సర్వింగు అంటారు.

రాజా : మంచి అభిప్రాయములకు చెడ్డ పేరు మహానులభంగా యిస్తావు.

గిరీ : వధూవరులను మా యింట్లో పెట్టనా !

రాజా : (అర్హతం) యితనియింట్లో పెడితే బట్టబయలువుతుంది. నలుగురూచేరి అంతా క్రెడిట్ కోసం దేవులాడితే మన క్రెడిట్ సన్నగిలుతుంది. (ప్రకాశం) మీ యిల్లు సత్రపు. అక్కడ యేంజేసినా చిదంబరరహస్యం. ఈ వ్యవహారం మట్టుకు పెప్పీలలమీద...లేదు కుర్చీ మీద కూర్చునే వరకూ వధూవరు ఫలానావారిని ఎవరినీ తెలియకూడదు. బ్రహ్మసమాజమింప్రకారం పెళ్లి కానడముకు ప్రయత్నం నేను చేసుకుంటాను. ఏదోవక విధవావివాహం సిద్ధమైనదని నాయుడుగారితో చెప్పతాను; గాని పేర్లు చెప్పను తెలిసినదా? బ్రహ్మసమాజపద్ధతివల్ల మరి ఒక వుఃయోగం కః పెట్టాను. శాస్త్రప్రకారం అయితే మంచిమహూర్తం కనిపెట్టి పెళ్లి చెయ్యాలి. మంచిముహూర్తందాకా విశంతువుని దావు చడు దుర్లభం. ఈలోగా బాధువువల్ల చాలా తొందర కలుగుతుంది. బ్రహ్మసమాజం ప్రకారమయితే పిల్లవచ్చిన మర్నాడు సాయంత్రమే పెళ్లి చేసి వేయవచ్చును. నాకు తోచిన సలహా యేమిటంటే, మా బగీచాలో వధూవరులను ఆ రాత్రిపెట్టి.....

గిరీ : బాగుంది ! రూపాయిలో ?

రాజా : యివిగో ! (పెట్టెతీసి రూపాయి లిచ్చును)

గిరీ : ధేంక్యూ. (నిష్క్రమించును.)

గంగా : (అమ్మతో) రాడినాడుకు! యిన్నాళ్ళు ఆ శయించాను.
నాకు నెలకేయేడురాళ్ళుయిచ్చేటప్పటికి నీళ్ళు పెడతాడు.
యీ వెధవపెళ్ళికి మూడువందలు ఖర్చుపెడుతున్నాడు.

రాజా : శాస్తులుగారూ! యీసంగతి మనవాళ్ళకి తెలియనీకండి.
మీరు చెప్పాలి, నేను చెప్పాలి, మరి యెవరూ చెప్పరు.

గంగా : “ఘటాంతాభిద్యతే మంతాసి” అన్నాడు.

రాజా : గిరీశం చెప్పింది. లోగిట్లోవాళ్ళు ఆసమయంలో పూటే
మట్టుకు ఆబోకు దక్కదు. వాళ్ళు పుట్టి టికి ప పించమని
సంస్కారమైతొందర చేస్తున్నారు. ముహూర్తం ఈలోగానే
కదిర్చి, మీరు తీసుకుని వెళ్ళి దిగబెట్టండి!

గంగా : మీరు విధవావినాహంలో కలుస్తే బహిష్కారం
అవుతుందే!

రాజా : యింతేనా నా మంత్రశక్తి శాస్తులుగారు? చూశారూ
బ్రహ్మసమాజమతంప్రకారం పెళ్ళి అయితే మనంచేసే
సహాయసంపత్తివల్ల బాధకంటేదు. పెళ్ళిసమయంలో వెళ్ళి
టిఫెన్ పుచ్చుకున్నా, కిరస్తానులు, తుక్కానెద్దపుచ్చుకున్న
ట్రేగాని అతెకన్న తప్ప పట్టడానికి అవకాశంలేదు క్షీరం
కలిపినందువల్ల ఫ్యామిలీ చెండాల వాస్తవోనుంచి
ఆ గించవచ్చును

గంగా : బోధపడ్డది!

[తెర]

తృతీయరంగము

(కంసాలి దుకాణం : అక్కాభత్తుడు, వెంకన్న ప్రవేశించును.)

అక్కా : వెంకన్నా ! పంతులు చెడిపోతున్నాడు. దాని శాస్త్రాలు బహుఅక్రమంగా వున్నాయి. మీ బాబు మంత్రాంగంవల్ల యవకు బాగుపడ్డారు ?

వెంక : మా బాబు యేంచేశాడు ?

అక్కా : యేం చెయ్యలేదు. సానిదానికి సరసుల్ని తార్చి డబ్బు సంపాదిస్తాడు. పంతులుకి రత్నంవటి పతివ్రత అయిన భార్యవుండగా దీనిమాయలలో దింపేశాడు.

వెంక : పంతుల్ని మీరు బాగుచెయ్యరాదూ ?

అక్కా : మీ బాబుమంత్రాంగంమీద మన బుద్ధు లెక్కవు. గాని పంతులు కంటిమసక వదలడానికి వకమందు చెప్పు తాను, చెయ్యి !

వెంక : నేను వైద్యుణ్ణికాను.

అక్కా : మందనగా వుపాయము ! ఈవేళ పంతులు తండ్రి తద్దినం. అంచేత మంజువాణియింటికి రాత్రి యీ సమయము చూసి కొండుభట్లు వెళ్ళసాయబుని మంజువాణి యింట్లో ప్రవేశపెట్టబోతున్నాడు. నువ్వు తిన్నగా వెళ్ళి యీమూల పంతులుగారితో చెప్పి పదకొండుఘంటల వ్రాంతాన పెరటిగోడ గెలి అమాంతంగా లోపలికి వెళ్ళమను. నేను వీధిగుమ్మం తలుపు గొల్లెంపెట్టుతాను.

వెంక : తురకాడుంటే పంతులుకేమి ?

అక్కా : చూస్తూగాని నీకే తెలుస్తుంది !

[తెర]

చ తు ర్థ రం గ ము

[చుంజువాణి యిట్లు : మంచంమీద కూర్చుని, హుక్కా పీలుస్తూ సాహేబుగారు, కింద తిహాసిమీద కూర్చొని కొండుభొట్లు]

సాహేబు : క్యా ! దేర్ హోతా జీ !

కొండు : పోషక్ బనాతే మహారాజ్.

సాహే : రాత్ బాహుత్ హోగయి. తోడా వేదం బోలో జీ.

కొండు : (ఆత్మగతం) తురక వెధవ వేదం చదవమంటున్నాడు.

(ప్రకాశం) సాహేబుగారు వచ్చారు
మహదొడ్డవారువై ।
మడదుక్కలాగ వున్నారు,
గొడ్డుమాంసము తిందురు ।
లెంపకాయ ఆచి కొట్టేను,
దవడపళ్ళుసిపోవును ఇత్యమరః ।
సాహేబుగారు వచ్చారు,
మహదొడ్డవారువై ।
మోటవా రేమిచేస్తారో
భయం వేయుచున్నది ॥
గంజాయిపీచు మార్గాన,
వొట్లు తెలియక యుందురో ఇత్యమరః ॥

దాసీ : (ప్రవేశించి కొండుభట్టు చెవిలో) సాయిబుకు తెనుగు వచ్చునా ?

కొండు : వక్క అక్షరంరాదు. రెండునెలలు కాలేను ఢిల్లీ నుంచి వచ్చాడు.

సాహే : ఢిల్లీ క్యా బోల్తే జీ.

కొండు : ఢిల్లీ బాద్షాకె ఆప్ భాయి బంధు కర్కె బోల్దీయా.

సాహేబు : (తేచినచ్చి వెన్నుమీద గట్టిగా పరిచి) తు అచ్చా బొమ్మన్ హై.

కొండు : చచ్చానురోయి నీ అమ్మాశిగతరగా.

మంజు : (తెరవలనుంచి) సాయిబుని వెలి పొమ్మను. వెధవ క సాయివాడిగా వున్నాడు. తోళ్ల వాసన కొట్టుతున్నాడు.

సాహే : క్యా బోల్తే జీ ?

కొండు : పేల్కె దరద్ హై కర్కె బోల్తే.

సాహే : ఝూటా గాత్, దగా కర్తెతో తుమ్ము మార్తె (అని ముప్పి యెత్తును).

కొండు : వాణ్ణి పొమ్మన్నమాట

చెప్పజాలనునై !

తురకః కరకశ్చైవ

ధ్వావేతౌ మలమోచకౌ ।

తురకాడు కరక్కాయ

పేరుచెప్తే దిరోచనం ।

నీవు రాకుంటే వీణ్ణుంచి

యింటికి మెల్లి గానునై ।

జారిపోతాను లేకుంటే

నాకిక్క డాబోరు దక్కదు ।

సాహే : కంఛన్ క్యా నై ఆతే జీ ?

కొండు : అభి ఆతే మహారాజ్ !

మంజు : గదిలో కూచుని తలుపు గడియ వేసుకున్నాములే,
నేనూ వెంకీని! నాయిబుని పైకి గెంటెయ్య; లేకుంటే వాడి
చేతి తాపులు తిను !

కొండు : ధగ్గంకాదిది మంజువాణి వినుమా ! (వ్లోకం వలె వదులు
తాడు.)

దాగుంట, ధైర్యంబు నీ
వనలబిచ్చయు పైకివచ్చి మరియున్ ।
ప్రాణంబు దక్కించుమా
లేకుంటే నిట దీపమార్చి మరియున్ ।
నీ కొంప కగ్గెట్టుదున్
నీవు న్ని చెలికత్తెకూడ గదిలో
చిచ్చిట్ట చస్తాను వై ॥

సాహే : బహుత్ అచ్చా గాతే జి (అని తిగి కొడుక్క ను తట్టుచు)

మంజు, వెంకీ : యెంత్రో వీధిలోను ? (అని కొంతెత్తి అరచును)

సాహే : క్యా గడ్ బడ్ జీ ?

కొండు : యే ఘర్ మే ఏక్ బడా బ్రహ్మగ్యాసి కహతే
బడా బొమ్మన్ పైతాన్ హై.

సాహే : పైతాన్ గియితాన్ మార్దేతే (అని కర్ర సవరించును)

పంతులు : (తల విగట్టుచునుని చేతిగోలారీ పట్టుచుని కోపముతో)

ముడా ! మంజువాణి (అని తొందరగా ప్రవేశించును)

(కొండు భొట్టుని చూసి) వెధవ ఫకీరు వెధవ ! నువ్వు డేనా,

ఈ దౌర్జన్యంచేసుకున్నావు (అని కొండు భొట్టునుక తోకొట్టును)

సాహే : యే హై బొమ్మన్ పైతాన్ ?

కొండు : హై మహారాజ్.

సాహే : (కిర్రతో రెండుదెబ్బలు పంతుల్ని కొట్టేసరికి పంతులు చతికిల బడును).

కొండు : (వీధిశలపు లోపల గడియతీసి తియ్యబోవే గాదు) యెవడో తలుపు గొల్చేవేశాడుకోయి ! పెరటితోవని వాదామంటె అడ్డంగా తురకాడున్నాడు ! యిఖనేమి సాధనం (ఆత్మగతం) దీపం ఆర్చేస్తే పంతులు పారిపోతాడు. (దీపం ఆర్చేసి సాహేబుమీద, పంతులుమీద బిందెతో నీళ్ళు విసురును)

సాహే : అరే! బహుల్ బడా సైతాన్ హై. యహాసె చల్జానా (వీధిశలపు తియ్యబోగా గాదు. తలుపు బలాత్కారంగా తీసి వెళ్ళిపోవును).

(తెర)

పంచమ రంగము

[అక్కాభత్తుడి యింటి అరుగు : పెంకన్న, కొండుభట్టు, అక్కాభత్తుడు ప్రవేశించును]

కొండు : సాయిబు పంతుల్ని చావగొట్టేడు.

అక్కా : యెక్కడ ?

కొండు : మంజువాణి యింట్లో.

అక్కా : మీ రెండుకున్నా రక్కడ !

కొండు : పంతులుగా రింట్లో ఆడవాళ్లకు పురాణం చెప్పి వస్తూండగా మంజువాణి యింట్లో గడబిడ అవుతూవుంటే తొంగిచూశాను.

అక్కా : అయితే యేం చెయ్యమంటారు ? కనిష్టిబుల్ని
పిల్చుకునెళ్ళుదాం.

కొండు : వొద్దుబాబు ! లేనిపోని అల్లరిచెయ్యకండి ! తమరు
దయచేస్తే చాలాను.

అక్కా : తురకాడు నాకు దేహశుద్ధి చేస్తే ?

కొండు : వెళ్ళిపోయినాడు !

అక్కా : కొండుభొట్లుగారు ! లాంతరు తెండి, నేను చేతికర్ర
పట్టుకువస్తాను.

[తెర]

షష్ఠమరంగము

[పంతులు మంచమును జాతబడి జాపోయిచూడును; అక్కాభత్తుడు
చేతికర్రయు, వెంకన్న, లాంతరును పట్టుకొని కొండుభొట్లు ప్రవేశించును]

అక్కా : యేమిటండి పంతులుగారు ?

పంతులు : ఏమీ లేదండి . . . . . శాస్తుల్లా ! వీడ్చేందుకు
తీసుకొచ్చావు ?

కొండు : సాయీబు మళ్ళావస్తాడేమో అని భీతాహంచేత
తీసుకొచ్చాను.

పంతులు : సాయీబు యింగువ అమ్మకానికికాదూ వచ్చాడు ?

కొండు : నెధవ అందుకే వచ్చానన్నాడు. (మెల్లిగా) నానివాళ్ళ
మాయలు నాకేం తెలుసును.

అక్కా : ఎందుకట్టే చర్చ పంతులుగారు ! యిక్కడ వుంటారా ?
యింటికి వస్తారా ?

పంతులు : యిహేందుకు యిక్కడ ? యింకికి వెళ్ళిపోతాను !

మంజు : (పంతులు వెనుకనుంచి ప్రవేశించి) అక్కాభత్తుడుగారు మీరు వెళ్ళిపోండి !

పంతులు : (కుంటూరు చేతికొచ్చి తీసి) ఆ యింగునమ్మే తురకాడి కోసమేనా యీ ముస్తాబంతా ? (అని కొచ్చి మంజువాణిని కొట్టును)

అక్కా : (పంతులు కొరడాచెయ్యి పట్టుకుని) శాంతించండి పంతులుగారు !

మంజు : (చేతిలో కొరడా లాగికొని రెండవ దెబ్బ తన చేత్తో పట్టుకొని) పంతులుగారు కాకు మీరు ! అమ్మవారు; ఆడవాళ్ళమీదికి శూరులు ! సాయిబుద్ధిగిరి లేకపోయిందీ పోయింది ! నేను వేశ్యను; నా వృత్తిధర్మం నే మానను; మీ యింటోవున్న సంవారి వేశ్యని భాయిదాపెట్టుకొండి !

పంతులు : యేమిటి పేలేవూ ! చూడు ! (అని వెనుగులాడును)

కొండు : ఊ ! (ఊరుకొమ్మని మంజువాణికి సొంట్లు వేయును.)

మంజు : పంతులుకి యింకా గీటణగలేదు. వెంకీ ! యిక్కడే వీధిలో వుంటాడు తీసుకురా.

వెంకన్న : పిలవమన్నావా యేమిటి ?

కొండు : నెధవాయ ! వూరుకోవోయి. సాయిబు మళ్ళీవస్తే చంపేస్తాడు. పంతులుగారు దయచేయండి. (అని పంతులు చెయ్యిపట్టుకుని లాగును. పంతులు, కొండుబిల్లు గుమ్మము దాటుతూ డాకా చూచుచూ చూస్తూ మంజువాణి పంతులు వీపుమీద ఒక దెబ్బ, తిరిగిచూసిన కొండుభట్టు వీపుమీద ఒక దెబ్బ వేసును.)

(తెర)

స స్త మ రం గ ము

[కొండుభట్టు యిట్లు: అగుగుమిద బిచాణా పరుచుకుని కొండుభట్టు కూర్చుని వుంటాడు]

కొండు : (పొడుంపీల్చి) ఇవాళ యేమి ప్రమాదాలు వచ్చాయి. పంతులు కొట్టినదెబ్బక బొటబొట రక్తం కారింది... గాడిద కొడుకు... నిద్దరవోతే తురకాడు కల్లో నస్తాడేమో అని భయంగా వుంది. “రామం, స్కంధం, హనుమంతం, నైనతేయం, వృకోదరం, శయనే యస్మరేన్ని త్యం మస్వన్నిం తస్య నశ్యతి.” (నలుచిక్కులా కలయజూచి నడుకొనును.)

(ప్రవేశం : సాహేబు)

సాహే : ఉరో జీ.

కొండు : (ఆశ్చర్యం) ఓర్నాయన సాయిబుకాబోలు !..... నిజమా కలా?

సాహే : ఉరో జీ (అని గట్టిగా వెన్నుమీద చుచును.)

కొండు : (లేచి) చంపేశావు !

సాహే : కంచన్ ఘర్కూ ఫిర్ చల్నా ఆవ్.

కొండు : ఆహా... హాహా... హా... ఖుదా వంద్ కంచన్ ఘర్కే బడా బొమ్మన్ పైతాన్ హై హమ్ డర్తె.

సాహే : కూచ్ ఫర్వా నహి. బొమ్మన్ పైతాన్కు మార్ దేగే.

కొండు : హమ్ బొమ్మన్ హై కంచన్ ఘర్కూ చల్నా బాహుత్ దోష్ కర్కీ అమార శాస్త్రుమే హై.

సాహే : తుమ్మకు కోన్సి శిఖాయ ?

కొండు : అమార బాప్ శిఖాయ.

సాహే : ఆజ్ తక్ ఆప్ కంచన్కు ఘర్ నై చెల్లే ?

కొండు : కంచన్కు ఘర్కు కబీ నై జాయెగ.

సాహే : అయిసా తో తుమారీ దేవత్ సే ప్రమాణ్ కరో.

కొండు : (ఆత్మగతం) ఘోరప్రమాణాలు చెయ్యమంటాడు.
యవరిశక్యం? కందులగూసలో కాసులు యెవడు వొదులు
కోగలడు? వీధిలో చడి అవుతూంది, ఓ కేక వేస్తునా !

సాహే : పుకార్ కరేతో గలా కాట్! దేంగే. (అని గొంతుకు
చేత్తో పట్టుకొనును)

కొండు : (ఆత్మగతం) మనస్సులోమాట మనస్సులో వుండగానే
పోలునాడు. మనిషికాడు దెయ్యం అనుకుంటాను. (ప్రకాశం)
యిదిగో! జందెం పకడ్కె శపథం కరేంగె! హం కంచన్కు
ఘర్కు నైజాయంగే. దేఖోజీడరై హమ్ము బుఖార్ ఆయ.
(అని చెయ్యి చూపును.)

సాహే : అచ్చా! కబీ కంచెన్కె ఘర్కు జాయేతో గల్లా
కాటేగా. (అని నిష్క్రమించును.)

కొండు : చలీవొణుకూ వచ్చాయిరా బాబూ! ...పార్వతీ!
కుంపటి తేవే! కుంపటి కుంపటి కుంపటి... (అంటూ నిష్క్రమించును)

(తెర)

అష్టమ రంగ ము

[కొండుభట్టు యిట్లు . రాత్రి భోజనంచేసి బట్టలు కట్టుకొని పైకి వచ్చి గుమ్మర ఆవతల నిలిచి]

కొండు : తుర కాడిదెబ్బ పదిహేనురోజులు మంచ , యెక్కించింది.....మంజువాణి ఫికర్లేదు. ఇన్నాళ్లు ఆశ్రయించి యెంతో సహాయసంపత్తి చేసినాను. శాస్త్రులుగారికి యెలా వుందని మాటవరసకయినా వర్తమానం పంపించలేదు. పంతులుకూడా అదేసద్ధతి అవలంబించాడు. మంజువాణి వదలివేసి ఏకపత్నీవ్రతుడయినాడుట ! దెబ్బకి దెయ్యం వెళుస్తు దన్నాడు!...గాడిదకొడుకు నన్ను కొట్టాడయ్యా! యీసర్కి గాయంమానలేదు. వీళ్లు మోగడవలోకి రానద్దం టేమాత్రం కందుల గూనలో కాసులుకీ కామమ్మ సరిసాలకీ దూరమైపోతాం? మంజువాణికి యేమిటి అపకారం చేశాను. ఒక్క తుమ్మలపాలెంవాడు డబ్బియ్యకుండా వెళ్లిపోయినాడు అదొకటిన్నీ.....సాయిబు కొంచం భయోత్పాతం చేశాడు. తలుపుకిమాత్రం కించిత్తు మరామత్తు తటస్థించివుండవచ్చును. అయితే ఆ అల్లరి తురకాడు చేసిన దేహశుద్ధికోటి పంతులు ప్రాపకం పడిపోయిందని కోపంవుంటే వుండవచ్చును. పైపత్త్యంలో వున్నాను. యింకా దేహానికి జవసత్వంరాలేదు. తొందరపాటు మనిషి...కమ్మి తిరగేసిందంటే మళ్లా మంచంయెక్కాలి. కుట్టవాడి పెళ్లి వ్యవధిలేదు. కందులగూనలో కాసులు చేతపడితే సేగాని పప్పుడకదు. యేమిటి సాధనం...మరేమిటి లేదు. తిన్నగా వెళ్లడం, యెవరూ చూడకుండా లోపల ప్రవేశించి తటాలున దీపం అర్పి వెయ్యడం; కందుల గూన

దగ్గిరకు ఒక్కదాటువేసి కాసులపొట్లాం సంధించుకుని
 ఆంజనేయులులాగ పైకిలంఘించడం... వెళదామా? తుర
 కాడితో నానింటికి వెళ్లనని చెప్పానే... నెధవ చూడొ
 చ్చాడా యేమిటి? వాడికదే తనువా? గొడ్డును కోసుకు
 తినేవాడు! సర్వాంతర్యామా యేమిటి? తోళ్ళకొట్టు
 మేడతలుపు తాళంవేసి వుంది. సాయిబు వూళ్ళోలేడు.
 ఆ చుట్టుపట్ల యెంతో సేపు నిలబడ్డాను. హుక్కా పాగ
 వాసన రవ్వంతయినా కనపడలేదు. “పర్వతో వహ్ని
 మస్తమాత్, ధూమాత్” అన్నాడు. ధూమం లేకపోతే
 అగ్గిలేదు. అషువలెనే హుక్కా ధూమం లేదనేపటువంటి
 కారణంచేత అగ్గిరాముడనే సాయిబుగూడా నాస్తియితి
 సిద్ధాంతః (కపడ్డార్ అని ఒక కేక వినిపిండును.) ఓ రిదేమిటిరోయి
 నాయినా! తురకాడి గొంతుకలాగ వినపడుతూంది.
 వూళ్ళోలేని, తురకాడిమాట యిక్కడి కెలావచ్చింది?
 ‘వందేమాతరం’ గుంటడెవడో కేకవేసివుంటాడు....
 అంతే...అదే నిజంకాని వాళ్ళు... కొంచెం కంపరం
 పుచ్చుకుంది. శబ్దం విని భయపడితే మరేం పోరుషం?
 శబ్దగుణం, ఆకాశం. ఆకాశం నిరవకాశం; శబ్దం వట్టి మిథ్య
 మిథ్య...మిథ్య...మిథ్య...అనగా యేమీ లేదన్నమాట!
 (నాలుగడుగులు నడిచేసరికి కపడ్డార్ అని తిరిగి వినిపిండును) మళ్ళీ
 వచ్చిందిరోయి ధ్వని వణుకుపట్టుకుంది. అయితే ఏంచేతాం.
 యీ శబ్దానికి భయపడి రెండు మూడువందలరూపాయల
 సొమ్ము వదులుకుంటానా! తురకాడు వస్తే యే చేస్తాడు!
 యింగ్లీషుబావుటా చల్లగావుండాలిగాని! చెయిచేసుకున్నా
 డంటు తురకాణ్ణి పోలీసువారికి వప్పచెప్పతాను. “కబ

డ్డార్” అప్పుడు తెలుస్తుంది ! యెందుకైనా మంచిది. ఆంజనేయ దండకం చదువుతూ ఒక్క విసురున నెళ్ళానంటే అన్ని భయాలు పటాపంచలైపోతాయి... (శ్రీ మన్నహా అంజనీ గర్భసంభూత సదాబ్రహ్మచారీ కపింద్రాది వంద్యా కిరీటోజ్వలద్రత్న... (మంజువాణి యింటి గుమ్మందగ్గిర నిలిచి మెల్లగా తొంగి చూచి) సావిట్లర్ యెవరూ లేరు; సావిడి గదిలోనూ లేరు. (మెల్లగా దీపం ఆర్పేసరికి గభీచని వీధితలుపు గడియ వేసిన చప్పుడగును) చంపేశాడ్రోయి, సాయీబు!...

మంజువాణీ ! బ్రహ్మహత్య జరిగిపోతూంది !

మంజు : మళ్ళీ సాయీబుని తీసుకువచ్చావు ? యిదిగో కందుల గూనవున్న గదిలోనికి నెళ్ళి గడియ వేసుకుంటున్నాను. బ్రహ్మహత్య జరిగితే స్వయంకృతాపరాధంగాని పాపం మాది కాదు !

కొండు : తురకాడి కమ్మిచ్చెబ్బలు తప్పించుకోవడం కష్టంగా వుంది. బ్రహ్మహత్య జరిగిస్తే బ్రహ్మరాక్షసికై పీక్కు తింటాను.

మంజు : కంసాలి వీరనాభాచారిచేత మారణహోమం చేయిస్తాను.

కొండు : అంతటిదానవగుదువు. (ఆత్మకథం) కిందటిమాటు లాగ కేకైనా వేతునా, యెవరయినా వస్తారు !

మంజు : “ధర్మంకాదిది మంజువాణి వినుమా దాగుంట”

కొండు : నువ్వు వాడితో కలిశావు. సాహెబ్ అభీ ఛోడ్ తో కభీ ఫిర్ నై ఆయంగె.

సాహె : బొమ్మన్ బాత్ ఝూటా బాత్ (కమ్మిచ్చెప్పుడు చేయును)

మంజు : దీపం యెందుకు ఆర్చేశావు. ఇదిగో దీపం తెస్తున్నాను. ధైర్యం అవలంబించండి.

కొండు : చీకట్లో కొరడాదెబ్బలు తప్పించుకొంటున్నాను. దీపం మాత్రం తేకు; ధర్మాత్మురాలివి. వీధి తలుపు మట్టుకు తీసెయ్యి.

మంజు : (దీపం పట్టుకువచ్చి సాయిబువెనక నక్కి) శాస్తుల్లుగారు ! మంచం క్రిందనుంచి విజయం చెయ్యండి !

కొండు : సాయిబు, సైతానా? నిజమైన మనిషా?

మంజు : పైకివస్తే మాట స్పష్టమవుతుంది.

కొండు : సాహేబ్. సాహేబ్. కంచన్ ఘర్కు కభీ నై జాయంగే.

సాహే : సాలా! ఝాట్ మే తుమ్ రహాకర్ మేహార్ చోడ్డేంగే.

కొండు : (స్మృతం) వీడిదగ్గర యక్షిణీ వుందిరోయి నాయనా! అన్ని రహస్యాలూ వీడికి వెల్లడే. గూనలో కాసులు దొబ్బింది. ఈ గండం గడుస్తే డబ్బుమాట చూసుకుందాం. (ప్రకాశం) మహారాజ్ లీజియే ఆప్ కా పాం పక డ్డే.

సాహే : బొమ్మన్ పాం పక డ్డే ?

కొండు : సమయంవస్తే గాడిద కాళ్ళు పట్టుకోమన్నాడు. ఏం చెయ్యను !

సాహే : అచ్చా గులామల్లీ దర్వాజా ఖోలో, దేఖ్ కర్తె చెలో.

కొండు : (చెనలపిల్లిలాగ మంచంకిందనుండి లిగికుప్పించును. పరుగెత్తుటగా గుమ్మం తిగిలి జారిపడును.) కందులగూనా యెంతచేస్తేవే ...

‘కొండుబట్టియము’ వ్రాతప్రతి :

అ ము ద్రి త భా గా లు

* ప్రథమాంకము

ద్వితీయరంగము

[మర్రవలస రెయిలుప్లేషను]

(రెయిలుబగడీ యింటుమిడియెటు క్లాసులో శంకరశాస్త్రి చుట్ట కాలుస్తూ కూచుని వుండును. కొండుభట్లు యింటుమిడియెటుదగ్గరకు వచ్చి కిటికీలోంచి తొంగిచూసి)

కొండుభట్లు : ప్రభువ్వారా ?

శంకరశాస్త్రి : యేంకావాలి ?

కొండు : (మొహాన్ని ఆనందం నటిస్తూ) ప్రభువ్వారి దయా, ప్రభు వ్వారి దర్శనమూ, అంతకన్న మాబోట్ల కేం కావాలి ?

శంక : లోపలికి రండి.

కొండు : మా తలా ప్రభువ్వారు కూచునే బండిలో కూచో దానికి !

శంక : వషట్కారాలు మాని లోపలికి రావయ్యా.

కొండు : ప్రభువ్వారి శలవైనతరువాత రాక తీరుతుందా (యెక్కి కూచుని) “రామహారే! కృష్ణహారే! తవనామ వదామి సదా

---

* అచ్చుఅయిన ప్రతిగో ఇది ద్వితీయాంకములోని షష్టమరంగము. అందు త్రివిక్రమరావు, యిందు శంకరశాస్త్రి ఒకరే. మంజువాణిని గురించి వున్న యింతవిపులమైన భోగట్ట, అచ్చుప్రతిలో కానరాదు. సాహిత్య పరిశోధకులకు మహాకవి వ్రాసుకున్న ఈ ‘నోటుస్’ ఉపయుక్తం కాగలవనే అభిప్రాయంతో వాటిలో కొన్ని ప్రధాన కథావిశేషాలను, గమనాన్నీ తెలిపే ముఖ్యభాగాలను యిందు పొందుపరుస్తున్నాము; అచ్చు ప్రతిలోని త్రివిక్రమరావుకీ, ఈ నోటుస్లో వున్న శంకరశాస్త్రికీ గల వ్యత్యాసమూ, ఆ పాత్ర ఎలా మారుతూ వచ్చిందీ చదువరులు గ్రహించగలరు.

మురహారే ! కృష్ణ కేశవ వాసుదేవ గజేంద్రవంద్య దయా
నిధే ! కృష్ణ...చంచలాం" యిటునెపు వేంచేస్తున్నారు ?
యేదైనా కథ వుందా యేమిటండీ ?

శంక : కథ కేవుంది. నేను మంచి అప్పరసలాంటి విధవనుగాని,
బుద్ధిమంతురాలైన భోగందిగాని దొరికితే పెళ్ళాడదలచి
వున్నాను. మీ అభిప్రాయమేమిటి ?

కొండు : ఆ రెండుపద్ధతులూ మన శాస్త్రాలూ, పురాణాలూ
వొప్పుకున్నవే. ఎంతమంది పురుషులు అస్పృశీలను
వరించి సంతానం పొందలేదు. ఆ సంతానం వంశకర్తలు
కాలేదా ?

శంక : మీరు యాజ్ఞీకం చేయిస్తారా ?

కొండు : ప్రభువ్వారిదయ అంటూవుండి యీ బీద బ్రాహ్మణ్ణి
పోషిస్తే యాజ్ఞీకం తప్పక చేస్తాను.

శంక : పురోహితుడు కుదిరాడు; ఇలా వధువు కుదరవ సివుంది.

కొండు : అది కొంచెం చిక్కన సంగతే. తమవంటి చదువు
కొన్నవారు కొందరు యీనాడు అప్పరస్త్రీలను పెళ్ళాడడ
మును అభిలషించివున్నారు. తమ రసికత, తమ ప్రాజ్ఞతా
వెయ్యి నోళ్ళ పొగడవలసివున్నది; గాని రూపశీ గుణవంతు
రాలూ అయిన వేళ్ళను పెళ్ళాడడానికి వొచ్చడం
అనాధ్యం "మిక్కిలికొక్కము లియ్యక చిక. దురా వార
కాంత సిద్ధము సుమతి" అన్నాడు. కురూపులూ, దర్పిదులూ
తలపడవచ్చు. తమవంటి రూపజితమస్మధులకు కోరి స్త్రీ
అంటే యెత్తుకు యెత్తు బంగారా విచ్చి కొనాలి.

५० ६

302-

३०५.

54 2.

[illegible]

శంక : యెక్కడైనా వుందా అలాంటిమనిషి ?

కొండు : ప్రభువ్వారి దగ్గర దాచడం యెందుకూ? మావూళ్లో వుంది ఒక వేశ్యకన్య. రంభా, ఊర్వశీ, తిలోత్తమా దానికి దిష్టితీయడానికి పనికిరారు. పన్నెండేళ్ళు వొచ్చేదాకా నేనే పెంచి విద్య చెప్పి రామసానికి వప్పచెప్పాను.

శంక : మీరా పెంచారు.

కొండు : అహః అనగా అది వొక సత్సూద్రుల పిల్ల. కరువు కాలంలో పోషించలేక తల్లి మాయట దిగబెట్టి వెళ్లింది. మాయంటిఆవిడ ఆరు సంవత్సరములు దాన్ని తన కూతుర్లాగ మాపిల్లలతోపాటు పెంచింది. యింతెట్లో కళత్ర వియోగం సంభవించగానే యీపిల్ల యేస్థలంలోవుంటే దేదీప్యమానంగా ప్రకాశిస్తుందో, ఆ స్థలంలో వుంచాలి గాని యెవరయ్యా దుక్కిముచ్చుకు కట్టబెట్టడం దున్న పోతుకు పువ్వులదండ వెయ్యడం అని తెలిచి, రామసాని తండ్రిదులో పెట్టాను. తమరుగాని ఒక్కపూట మావూళ్లో దిగివుంటే ఆ చిన్నదాన్ని చూసి ఆనందింతురుగాని. ఆ భోగం దానివంటిరూపసిని ప్రభువువారు యేనాడె నాయెక్కడైనా చూసివుంటే నేను బుర్రగొరిగించుకు వెళ్లిపోతాను.

శంక : మీ వూరేవూరు ?

కొండు : సీతారాంపురం.

శంక : సరే. గాని వేశ్యావివాహం శ్రేష్టమా, విధవా వివాహం శ్రేష్టమా ?

కొండు : (పాడుం పీల్చి) గట్టి ప్రశ్న అడిగారు. శ్రేష్ఠం అంటే వేశ్యావివాహమే. యేమంటే వివాహ మన్నది శృంగారం అనుభవించడానికి. ఆ శృంగారమనే విద్యను కూలం కవంగా నేర్చిన ప్రాథలను పెళ్ళాడడం శ్రేష్ఠంకాని, పాపం పుణ్యం యె గని బాలవిధవల్ని పెళ్ళాడడం యేమి స్వారస్యం?

శంక : శాస్త్రులుగారూ ! మొగలాయి రాజ్యానికి దివాన్గిరీ సే విగళగిన బుద్ధి మీకుంది.

కొండు : తమవంటి ప్రభువుల ఆశ్రయంవల్ల యుక్తాయుక్త విచక్షణ కొంచెం నేర్చాను. అంతేగాని నేననగా యేపాటి వాణ్ణి. నేను మనవిచేసిన వేశ్య అంటే...

శంక : యేంలాభం. పెళ్ళాడడానికి అంగీకరించదని మీరే శల విస్తున్నారే.

కొండు : ఆమాటనిజం, బంగారాన్ని మలాసూ చేస్తే యేమో. శలనైతే ప్రయత్నంసాగిస్తాను. మంత్రానికి అనాధ్యవన్నది వుండగూడదు.

శంక : అంతసొమ్ము విరజిమ్మనేల. అంతంత అసాధ్యం ప్రయత్నించనేల. తెలు దృష్టిలో గుణవతీ, రూపవతీ అయిన విధవ యెవరూ లేరా ?

కొండు : (అలోచించి) వుంది. అదిమాత్రం అనగానే అవుతుందనుకున్నారా ప్రభువ్వారు? అదీ ద్రవ్యసాధ్యమే. ప్రభువ్వారు శలవిచ్చిన విషమ పరతులు అలాంటివి.

శంక : నేనే, విషమమర్తులు కోరలేదే !

కొండు : రూపం గుణం అవశ్యకంగద. బొడ్డాడని పిల్లలకీ, కురూపులక పురుషనూక్త పారాయణ యితేగాని కుదరదు గదా. ఎదిగిన రూపవతి గుణవతియిన్ని పిల్లకు వేలకొద్దీ యిస్తేగాని కుదరదు చూశారా సద్యోఫలం.

శంక : వెధవలకికూడా శుల్కమే.

కొండు : గుణవతి కావాలి, రూపవతి కావాలి అంటే ఆ మాట మనవిచేశాను. ఆ రెండూ వొదిలేస్తే మీ చిత్తం. కన్ను గీతేసరికి వెంటబడే ముండలు వున్నాను

శంక : నిజంగా గుణవంతురాలైన విధవ యెవరైనా మీ పూళ్ళో కద్దా.

కొండు : కద్దు. మా బంధువురాలే వొకరైవుంది.

శంక : ఎవరు ?

కొండు : ప్రభువ్వారిదగ్గర దాపరికం యెందుకు. నా మేన గోడలే వొక రత్నంలాంటి కన్యవుంది. నాతో మా బసకి దయచెయ్యండి. చిత్తగింతుకుగాని.

శంక : అవశ్యం.

ప్రథమాంకము

* చతుర్థరంగము

(రెయిలు స్టేషను)

(రెయిలు వెళ్లిపోయినది. ఇటూ అటూ ఒకరిద్దరు కళాసురు
తిరుగుతుందురు. బెంచీమీద శంకరశాస్త్రి, రామశాస్త్రి కూచుందురు)

శంక : నన్నెరగనట్టు నటించు. రహస్యం భేదించకుండా
నటించాలి.

రామ : ఎందుకేవిటండి ?

శంక : మీతండ్రి అసాధ్యుడు. నిన్నుగురించి యెంతో విచార
రిస్తున్నాను.

రామ : ఆయనతో పరిచయం చేశారాయేమిటి ?

శంక : చేశాను. పిన్నిపిల్లు బొత్తిగాలేవు.

రామ : అంచేతనే నేను సిగ్గుతో చచ్చిపోతున్నాను. తలుచు
కుంటే కోపం వస్తోంది. తెగించి దేశాలంట పోదామా
అనిపిస్తోంది.

---

* ఈ రంగంలోవున్న వివరాలు అచ్చుప్రతిలో లేవు. శంకరశాస్త్రి
సంఘ సంస్కరణోద్దేశ్యంతో కొండుభట్లు అగ్రహారానికి వచ్చినట్లు ఊహించ
వచ్చును. ఆయితే దీనిని మహాకవి పూర్తిగా వ్రాయలేదు. ఉన్నదున్నట్లుగా,
వ్రాసినంతవరకూ యీరంగాన్ని ఇక్కడ అచ్చొత్తించాము. ఇదే రంగాన్ని
ఆయన తిరిగి వ్రాయగా అందులో మరికొన్ని విశేషాలు వుండడంవలన దానిని
కూడా సాహిత్యాభిమానులకు అందిస్తున్నాము. అందులో శంకరశాస్త్రి
లోక సేవకొరకు నాటకరంగాన్ని ఆశ్రయించినట్లు చెప్పబడ్డది. నాటి పార్శ్వ
నాటకముల జట్టునుగురించి కొంత భోగట్టావున్నది.

శంక : నాతో యెన్నడూ చెప్పకపోతివే.

రామ : యేమని చెప్పడం. సిగ్గుచేత చెప్పలేదు.

శంక : ఒకరి లోపాలికి మనం సిగ్గుపడనేలా? చేతనయినంత వరకు మళ్ళిద్దాం. మళ్ళకపోతే క్షమించిద్దాం. సిగ్గుతోనూ కోపంతోనూ పనిలేదు.

రామ : నామీద దయచేత మీరు అలా అంటారు. లోకంలో తలయెత్తుకు యెలాకిరగను?

ప్రథమాంకము

చతుర్థ రంగము

(రెయిలు స్టేషను)

[రెయిలు వెళ్ళిపోయినది. యిటూ అటూ ఒకరిద్దరు కళాసులు తిరుగుతున్నారు. బెంచీమీద శంకరశాస్త్రి, రామమూర్తి కూచున్నారు]

శంక : ఆయన మీ తండ్రిగారా?

రామ : బేనని చెప్పడానికి సిగ్గుపడుతున్నాను.

శంక : సిగ్గుపడవలసిన అవసరంలేదు. నన్నెరగనట్టు నటించు.

కారణం వెనకనించి చెబుతాను.

(శ్లేష్టి ప్రవేశం)

శ్లేష్టి : పంతులుగారూ! బండి కుదిర్చాను. దయచెయ్యండి.

శంక : రెయిలు సంచీ మా మనిషి పట్టుకుంటాడు. నేను నడుస్తాను.

శ్లేష్టి : తమనంటి దొడ్డవానూ, ధనవంతులూ నడిస్తే మరి బళ్ళవాళ్ళు బతకడం యెలాగ?

శంక : అయితే బండివాడికి అద్దె యిచ్చేసి మనం నడుద్దాం
నడక నాకు యిష్టం.

సెట్టి : (రా మూర్తిని చూచి) యిదుగో చిన్న శాస్త్రులు ! మన
యింటికి యీ పంతులోర్ని తీసుకెళ్ళమని అయ్యచెప్పారు.

శంక : నీతో చెబితే నీవే తీసుకెళ్ళు.

సెట్టి : నిజమే; యెవరినో చెప్పినపని ఆరే సెయ్యాలి; అదే
బుద్ధివంతుడి నచ్చనం. బాబూ ! మనం వెళదాం.

శంక : ఆఁ !

సెట్టి : (నాలుగడుగులు నడిచి చుట్టే వెనక్కి-పరిగెత్తికెళ్ళి ఒక మనిషి
చెవిలో రహస్యం చెప్పి తిరిగి కలిసి నడుచును) బాబూ ! ఒక్క
మాట శ్రవణవియ్యండి. సమిష్టికుటుంబం విభక్తవైఃపోయిం
తరువాత అందులో ఓకుర్రాడు అప్పులుచేసి గుణాలుచేస్తే
తాతలు తండ్రులూ చమటోడ్చి ఆర్జించిన భూవులు
అమ్మేస్తాడుగదా ! యేటి న్యాయం ?

శంక : నాకు 'లా' తెలియదు.

సెట్టి : పోనిండి; బాబూ ! తమకు తెలియం దేమిటుంది తమ
వంటి ఘనవైన ఉద్యోగస్థులు...

శంక : నేను ఉద్యోగస్థుణ్ణి కాను.

సెట్టి : తమలా టి ప్రాప్తయిటర్లకి...

శంక : నేనేమీ ప్రాప్తయిటర్ని కాను.

సెట్టి : అనగా తమవల్లికి మొఖానాదార్లుకి...ఒకరి చేతికింద
ఉద్యోగం చెయ్యడం అవసరవేవిటి !

శంక : నేను ఒక చేతికింద ఉద్యోగం చెయ్యలేదు. లోకం
అందరి చేతికిందా ఉద్యోగంచేసి సేవచేస్తున్నాను.

(७) ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

၁၀၀၀ ပိတ်တို့ကို နှစ်နှစ်
 အတိုင်း နှစ်နှစ်

Bar. ~~உருகி உருகி உருகி உருகி~~
உருகி உருகி

७ ६ ३ १ ५ २ ४
 ११ ८ ९ ७ ६ ५ ४ ३ २ १
 १२ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०

[illegible]

from 3 to 4 May

~~செய்த~~ ~~பாடு~~ ~~நினைவாக~~ - ~~நினைவாக~~
~~நினைவாக~~ ~~நினைவாக~~ ~~நினைவாக~~
~~நினைவாக~~ ~~நினைவாக~~ ~~நினைவாக~~

Samuel Johnson

Beitrag zur Kenntnis der Pflanzenwelt von

సెట్టి : జీతం యెంతబాబూ !

శంక : తలోపావలా, అర్ధరూపాయి, రూపాయి, రెండు రూపాయిలూ.

సెట్టి : నాకేం బోధకాలేదు బాబూ !

శంక : నేను నాటకం కంపెనీ మేనేజర్ని. ఒక స్కూలు మేనేజర్ని. నాటకాలు ఆడుతాను. బడిచదువు చెబుతాను.

సెట్టి : పరీక్షయేమైనా ప్యాసైనారా !

శంక : యెమ్మే ప్యాసైనాను.

సెట్టి : అబ్బోరీ. యింగిలీషోడి అమ్మల్లో యేపనిచేసినాబంగారం వాలుకుతుంది. అయ్యారు పనిచేస్తే వొందలు జీతాలు. యోటి ! నాటకాలాడీవోళ్లు పట్టాలు పట్టాలు దోచేయ్యడవే! ఆపార్శీవోళ్ళు యెంతమాషాచేస్తారు బాబూ! ఆడపిల్లల వేషాలు ఎంత గుముగుముగా వున్నాయనుకున్నారు! చిన్న శాస్త్రులులాంటి కుర్రాళ్లు వాళ్ళ వలలోబడ్డారు.

రామమూర్తి : నోరు ముయ్యి.

సెట్టి : బాబు ! సత్యంగానండి; మా సిన్న శాస్త్రులుగారు మా బుద్ధివంతులుగాని కొంచెం కొస యెరుంది.

రామ : నోరు ముయ్యి.

సెట్టి : బాబూ ఆ గుంటల్ని చూసి... గాని ఆ పారిసీవోళ్ళు దేశమంతా జయించుకొచ్చినారు గాని ఈ వూళ్ళో ఆళ్ళ గర్వం అణగింది.

శంక : యెలాగో ?

సెట్టి : యెలాగనా బాబూ, ఈ వూళ్లలో కనకవల్లి అని భోగం దుంది. దాన్ని చూసి...

* ద్వితీయాంకము

ద్వితీయరంగము

(తలుపు అవతలకు కనకవల్లి, రామ్మూర్తి, శంకరశాస్త్రి ప్రవేశింతురు. శంకరశాస్త్రి పక్కను వొణుకుతూ కనకవల్లి నిలబడును.)

శంక : యెవరు లోవల ?

రత్నం : శెట్టి ?

కనక : శెట్టా ! యెలా వొచ్చాడు.

శెట్టి : యెలా వొచ్చాడా ? రత్నం రమ్మని ప్రాణం తింటు వొచ్చాను.

---

* ఇది అచ్చుప్రతిలో ద్వితీయాంకము సప్తమరంగములోనిది. అచ్చుప్రతిలో మంజువాణి, చిత్తుప్రతిలో కనకవల్లి, ఇద్దరూ వొకరే. మంజువాణి యింటదూరిన శెట్టి రత్నాంగికి పట్టుబడతాడు. అప్పుడు “తలుపు దగ్గరికి దాసీలు, మంజువాణి, నరహరిరావు వచ్చి తట్టుదురు.” చిత్తుప్రతిలో రామ్మూర్తి, శంకరశాస్త్రి, కనకవల్లి ప్రవేశించినట్లువుంది. నరహరిరావు ప్రసక్తి చిత్తుప్రతిలోలేదు. అచ్చుప్రతిలో యిక్కడమాత్రమే నరహరిరావు ప్రవేశం. శంకరశాస్త్రి పాత్ర (అచ్చుప్రతిలో త్రివిక్రమరావు)ను గురించిన వివరణకు చిత్తుప్రతిలో గల కనకవల్లి, అచ్చుప్రతిలో మంజువాణిగా మారినని తెలుపుటకు యీ భోగట్టా యిక్కడ ప్రచురిస్తున్నాము. చిత్తుప్రతిలోవున్న యీ రంగంలోని మిగిలిన విషయాలు, అచ్చుప్రతిలోవున్న యీ రంగంలోవున్న అంశములూ అన్నీవొకటే, కనుక ఆ భాగములన్నీ ఇక్కడ అచ్చొత్తించలేదు.

విల్లతోయము

ప్రధాన పాత్రలు

బిల్వణుడు	:	కవి; పండితుడు; కథానాయకుడు
కర్ణమహారాజు	:	అనిహిల్లాపట్టణపు యేలిక
నానాపంత్	:	మంత్రి
నారాయణభట్టు	:	వైయాకరణుడు
కేశవభట్టు	:	తార్కికుడు
మాధవశర్మ	:	యామినీదేవికి విద్యాగురువు
కృష్ణస్వామి	:	కవి
రామశాస్త్రి	:	కవి
		విదూషకుడు

బిల్వణీ యము

మొదటి అంకము

ఒకటవ స్థలము

అనిహిల్లా పట్టణంలో రాజు ఆస్థానము

[వైయాకరణుడు నారాయణభట్టును, బిల్హణుని మిత్రుడగు తార్కికుడు కేశవభట్టును ప్రవేశింతురు.]

నారాయణభట్టు : మహాభాష్యానికి ఇతని తండ్రి వ్రాసిన వ్యాఖ్యానం ప్రమాణంగా యెవరు వొప్పుతారండీ ! ఆలాగైతే, నా శిష్యులు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానాలుకూడా ప్రమాణవే ! యేవంటారు ?

కేశవభట్టు : వాదానికి యుక్తి ప్రధానంగాని, పుస్తకాలతో యేంపనండీ !

నారా : యుక్తిలో నీరససారసాలు కనిపెట్టేదాతేడండీ ? ప్రభువులు నూతన ప్రియులు. ఆశ్రయించుకున్నవాళ్ళను ఊణత పరచడమూ, వరాయివాణ్ణి నెత్తికెక్కించుకోవడమూ వారికి నైజగుణం.

కేశ : గొంగళీలో తింటూ, వెంట్రుకలు లెక్కపెట్టాడట ! యిప్పుడు, ఊణత మనకు కొత్తగా వొచ్చిందాయేమిటండీ ! భోజరాజుకాలంనుంచీ కవిత్వం విలవహెచ్చింది; శాస్త్రాలు అడుగంటాయి. నాలుగు శ్లోకముక్కలు అల్లుతారనేకదా, రామశాస్త్రిని కృష్ణస్వామిని రాజు యిప్పుడు మన అందరి నెత్తిమీదా కూచోబెట్టాడు.

నారా : వెధవ కవిత్వం ! నా శిష్యులు చెబుతారు అంతకన్న మెరుగ్గాను, పరిశీలించేవాడేడండి ?

కేశ : కనక మనకు యిప్పుడు కొత్తగావచ్చిన తూణితలేదని నామతం. బిల్వణుడిక, మీకూన్నే హం కలువుతాను, రండి!

నారా : ఐతే వాడికాళ్ళు పట్టుకోమంటారా యేమిటి ?

కేశ : ఏవీ, బిల్వణుడు, రామశాస్త్రీ కృష్ణస్వామి పాటి పండితుడూ, కవీ కాడనా మీ అభిప్రాయం ?

నారా : ఆ పీనుగులకంటే, యెవడైనా నయవే అని నా అభిప్రాయం.

కేశ : నేను చెప్పవచ్చినమాటా అదే. బిల్వణుడు మహాకవీ, ప్రతిభావంతుడున్నా. అప్పుడే రామశాస్త్రిలుక, కృష్ణ స్వామికి కొనమళ్ళించాడు. అది మనకో గొప్పలాభం కాదా ?

నారా : బేనుగాని, మన కొనకూడా మళ్ళించే ప్రయత్నం చేస్తున్నాడే !

కేశ : మనకు కొనంటూ వొకటి వుంటేకదూ, మళ్ళించడానికి ? మీ, నా అదృష్టాలు నాడే గిడసలారాయి. రాజు మన శాస్త్రాలు అక్కరచెయ్యడమే మా నెను. మనం సభకు రాకపోయినా యేమైనారని తనుపేలేదు. మన పదవి సదక్షిణాకంగా ధారపోస్తే వొల్లడు బిల్వణుడు.

నారా : అవును, మన అవస్థ అలాగేవుంది.

కేశ : యీపాటి భాగ్యానికి అతగాడితో వృథావాదం మన కెందుకూ ? కలహం పెంచకండి. నిన్న మీ ఉభయలూ

వాదిస్తూవున్న సమయంలో, రాజు ఉదయమంత్రితో
రాచకార్యాలు ప్రశంసించుచుండెను. కనిపెట్టితిరా?

నారా : ఆలాగనండీ ! అయితే నావాదవంతా వృథాయే?
అవును. రాజు మెచ్చుతాడన్న ఆశ చాలకాలమాయి
వొదులుకున్నాను, గాని, జినచంద్రుడయినా మెచ్చ
కున్నాడా?

కేశ : స్తంభాన్ని జారబడి నిద్రపోయినాడు.

నారా : ఆసి ! వీడి బొడ్డుపొక్కా ! పాండిత్యం కురిపిస్తూంటే
యలా నిద్రపోయినాడయ్యా?

కేశ : ఇక్కడికి సంతుష్టి అయిందా?

నారా : అయితే ముందు యేం జేదాం?

కేశ : ఇటుపైని వాదం మానేసి, బిల్వణుడు యేమన్నా
మెచ్చుకుందాం.

నారా : ఓడిపోయినావనుకొంటాడేమో?

కేశ : బిల్వణుడి యోగ్యత మీ రెరుగరు. ఎదటివాడి సత్తువ
యెన్నే బౌదాధ్యం పండితుల్లోకల్లా అతనియందే కలదు.
నిజమైన విద్యత్తుకు జోహారు చేస్తాడు. అతను వైరులకు
పిడుగు; స్నేహితులకు చందనము.

నారా : అయితే నాపాండిత్యం విషయమై అతగాడి అభి
ప్రాయం యెట్టిదో కనుక్కున్నారా?

కేశ : దిగ్దంతులం, మన పాండిత్యం విషయమై, ప్రాజ్ఞుడైన
వాడికి మరో అభిప్రాయం యెలాకలుగుతుంది? ఆయన
మనసులో మాట దాచేవ్యక్తికాడు. రేపో నేడో ఆయన

ముఖతః మీరేవింటారు. అదుగో మాధవశర్మవస్తున్నాడు.
మొహం మంగలంలావుంది.

[యామినీదేవికి విద్యాగురువు మాధవశర్మ ప్రవేశించును.]

మాధవ : రాజుకు మతిపోయింది.

నారా : యేవండోయి ?

మాధ : యామినీదేవికి బిల్వణుడిచేత, విద్య చెప్పిస్తాడష ?

నారా : మరి మీరో ?

మాధ : కొత్తనీరొచ్చి పాతనీరు కొట్టుకుపోయింది.

నారా : యేం విద్య చెప్పిస్తారో ?

మాధ : యేం విద్యో నాకేంకావాలి ! ఝాణతలో ఝాణత,
అతగాడు చదువు చెబుతూవుంటే నేనుగూడా వింటూ
దగ్గిర కూచోవాలష ! “విపులాచ పృథ్వీ” అన్నాడు,
మరోరాజు కాళ్ళు పట్టుకుంఛాను.

కేశ : బావా, తొందరపడకు. నీజీతం నిలుపుకాలేదు గదా ?

మాధ : లేదుగాని పువ్వులమ్మిన వూళ్లో కట్టెలమ్మవలశి
వచ్చిందిగద ?

కేశ : రాజుల యిష్టాయిష్టాలు, మనమా శాసించేవాళ్ళము?
పండితుడన్న వాడికి, కాలుకాలిన పిల్లిలాగ దేశాలు తిరిగి
కష్టజీవనం కల్పించుకోడానికి బదులుగా, గొప్ప ఆస్థాన
మందు ఉపాధికలగడం పెద్దఅదృష్టం కాదా ? అది తన్నుకు
పోవడం ఉచితంకాదు. మన రాజు రాజర్షి ; యిట్టి రాజు
యెన్ని రాజ్యాలు తిరిగినా మీకు దొరకడు.

మాధ : రాజర్షి యితే యిలాటి ఘోరం ఆచరిస్తాడండీ !

కేశ : ఘోరానికి అఘోరానికి మీరయినా యామినీదేవికి కలకాలం విద్య చెప్పేది లేదుగదా? రేపో నేడో ఆమెకు వివాహమైనా, విద్య కట్టడుతుంది. యీలోగా బిల్లుణుడు నొల్లుకుపోయింది యేమీలేదు!

మాధ : యెవడిదాక వొస్తేగాని వాడికి తెలియదు.

కేశ : యెవడైనా కాక తీరనిపనికి తలవంచక తీరదు; రాజుకు యెవడు మాన్యుడై తే మనకు వాడే రాజు గనక బిల్లుణుణ్ణి మంచి చేసుకోవడమే నీతి.

మాధ : మానభంగానికి కారణభూతుడైన శత్రువును, బతిమాలు కొమ్మున్నావు. మంచినీతే!

“రథకారో నిజాం భార్యాం

సజారాం శిరసా కరోత్” అన్న న్యాయంగా

వుంది నీ సలహా!

కేశ : మనిషి దైవస్పృహ, శత్రుమిత్రులు మనుష్యస్పృహ.

“అయం బంధుః పరోవేతి గణనా లఘుచేతసామ్ ।

పుంసా ముదార చిత్తానాం వస్తుధైవ కుటుంబకమ్॥”

మాధ : చాలాబులు, నీ కుతర్కం చాలించు.

[కవి కృష్ణస్వామి ప్రవేశించును. మాధవశర్మ అతనికి యెదురుగా వెళ్ళి]

మాధ : వినన్నారా?

కృష్ణ : చూచాయగా.

మాధ : (సారాముఖభట్టుతో) చూశారా, అప్పుడే పూరందరికీ తెలిసింది. (కృష్ణస్వామితో) ఆ వృత్తరాదివాడు మీకంటే పెద్దకవిషండి?

కృష్ణ : పెద్ద కేంపుంది; అందరికంటే తాటిచెట్టు పెద్ద. కవిత్వం ఒకపాటిగా చెబుతాడు; గాని పండితుడు.

మాధ : పండితుడే కాగట్టండి ! ఒకపాటి కవికాడు, మహాకవే అనండి. రాజపుత్రులకు తరతరాలనుంచి ఆస్థానం కనిపెట్టు కొని కాలం గడిపిన మీ, నా బోటివారు విద్యచెప్పడం భావ్యంగాని, శీలం యెట్టిదో. సాంప్రదాయం యెట్టిదో తెలియని దిక్కుమాలిన పరదేశిని అంతఃపురంలో ప్రవేశ పెట్టడం ఉచితమేనా ?

కృష్ణ : ఆమాట అన్నారు, ఒప్పుకున్నాను.

మాధ : (మెల్లగా) మాటవరసకు అనుకుందాం. బిల్వణుడు జారుడైతే ?

కృష్ణ : మీ పుట్టేం ములిగింది ? రాజు అనుభవిస్తాడు.

మాధ : ఈలోగా యీ అవమానవంతా, నేను అనుభవించాలిగదండీ ?

కృష్ణ : మానావమానాలు, వకడు యిస్తేనా వస్తవి ? రాజు టండి బుద్ధియొక్కా, విద్యయొక్కా విలువ కొల్పేవాడు ? లేకుంటే, ఆ రామశాస్త్రులు సొట్టకవిత్వం మెచ్చుతాడు గదా, రాజు తెలివి యేమని చెప్పను !

మాధ : అయితే యిప్పుడు మనం యేంజేయడం, మీ సలహా.

కృష్ణ : సలహాకేవుంది ? మాట్లాడక ఊరుకోవడవే, సలహా.

మాధ : యీ అప్రతిష్ఠ సహించి యెలా వూరుకోవడం ? నాలుగు మాసములు శలవు పుచ్చుకుని తీర్థయాత్రలు వెళుదునా ?

కృష్ణ : వెళ్ళండి.

మాధ : (మెల్లగా) ఆహవమల్ల మహారాజు పట్టపుదేవి తరుచు
వర్తమానం చేస్తూన్నారు. వస్తే నాలుగుగ్రామాలు అగ్ర
హారంగా దయచేయిస్తావన్నారు.

కృష్ణ : అలాగైతే, యింకా ఆలోచిస్తారేమి ?

[వైయాకరణులు జినచంద్రుడును, గోవిందశాస్త్రియును ప్రవేశింతురు.]

జిన : పడపడవారితే, యీ రాజులు డంగైపోతారు. నాలుగు
పంక్తులు వ్రాస్తే పస బయలుపడుతుంది. ప్రతికావాదం
పెట్టి, ప్రతికలు కాశీకి పంపమనండి, బలాబలాలు తెలు
స్తాయి.

[కవి రామశాస్త్రి ప్రవేశించును]

గోవింద : అతగాడికి వుపాసనాబలం వుందండి. వాదన సమ
యంలో నాకు యెన్నోయుక్తులు స్ఫురిస్తాయి. వాక్కు సంభవ
మాట పైకిరాదు. మనిషిని గెలియడం శక్యంగాని,
మంత్రాన్ని గెలియడం వెలాగ.

రామ : అంత పెనుప్రశయం అతగాడిలో యేమీ కాన
రాలేదే ?

మాధ : (రామశాస్త్రిని పక్కకు పిలిచి) యేనాటికి యేవొస్తుందో
తెలియదు.

రామ : యిప్పుడే వచ్చింది ?

మాధ : యీనాటికే యీమిసీదేవికి చదువు చెప్పడానికి నేను
తగాను కాను.

రామ : యేమండి ?

మాధ : యేమో, రాజుగారికే తెలియాలి. రేపటినుంచి
బిల్వగుడిచేత విద్య చెప్పిస్తారష !

రామ : అలాగనా, ప్రభుచిత్తం మనవే చెయ్యగలం ?

మాధ : అంచాతనే దేశాంతరం వెళ్ళడానికి ఆలోచించాను.

రామ : అట్టి ఆలోచన యెన్నడూ చెయ్యకండి. మీరు పిల్లల
వాళ్ళు, యిల్లూ వాకిలీ, తోటా దొడ్డి కల్పించుకున్నారు.
యెక్కడికి వెళ్ళినా లోకం అంతా వక్కరీతిగానే వుంటుంది.
మరిచిక రాజ్యంలో మాస్రం ధర్మం నాలుగుపాదాలా నడు
స్తుందనుకున్నారా ? వెట్టిభ్రమ ! ఆకాడికి మన రాజ్యవే
నయం. రాజు సత్యసంధుడు. నిలబడి నిర్వహించడం నీతి
గాని యెనడో డంబాచారివచ్చాడని నొగలువిప్పి నెయ్యడం
పొరువవేనా ?

మాధ : నాలుగురోజులు జబ్బుపేరుపెట్టుకుని యింటవుండి
పోదునా ?

రామ : రాజు పోల్చుకొని కార్పణ్యం వహించగలడు.

మాధ : అయితే యేంజేదాం ?

రామ : (మెల్లగా) యినుంటారండి (నాలుగు అడుగులు యెడంగా
వెళ్ళి) కపటన్నేహంచేసి వాడి లోతుపాతులు కనిపెట్టండి.
కర్తవ్యం మూడు ముందు ఆలోచించుకుందాం.

మాధ : మీ సలహా బాగుంది.

రామ : సాయంత్రం కలుసుకు మాట్లాడుదాం. యిప్పుడు
యెడంగా వెళ్ళిపోండి. బిల్వగుడు వస్తున్నట్టుంది.

[బిల్హణుడును, పురోహితుడును ప్రవేశింతురు.]

బిల్హ : బ్రాహ్మణోత్తములకు నమస్కారము.

రామ : (నారాయణ శాస్త్రితో) చూశారా, బ్రాహ్మణోత్తము లంటాడుగాని పండితులనడు.

(బిల్హణుడు సభామంటపంగా నిలుచున్నవారిని చూపుచున్నవన పరికించి, నారాయణభట్టు దగ్గరకుపోయి కాగలించుకొనుచు)

బిల్హ : పండితోత్తమా, మీరు పతంజలి అపరావతారము.

మీ వాగ్ధోరణి నిన్న నాకు అపూర్వకర్ణానందము చేసినది.

నన్ను మెప్పించిన వైయాకరణి కిత్తునని నే ప్రతిష్ఠ చేసిన

యీ రుద్రాక్షమాల మీ కంఠము నలంకరించుగాక !

(తన మెడలోని బంగారుకట్టిన రుద్రాక్షమాల నారాయణభట్టు మెడను వేయును.)

నారా : వద్దు - వద్దు - వద్దు; నేం తగను. మీవంటి మహానుభావుల మెప్పే పదికొట్లు.

[రుద్రాక్షమాల చేతబట్టి తీయునటుల అభినయించుచు కేశవభట్టు వంక చూచును. నలుగురు పండితులు చుట్టూ మూగుదురు.]

కేశ : మహాపండితుడు చేసిన సన్మానం ప్రభుసన్మానముకన్న దొడ్డది. ఉంపించండి.

బిల్హ : యీ అపూర్వమయినమాల. రాజపండితుడైన కర్ణ మహారాజు కంఠమును మున్ను అలంకరించెను. ఇప్పుడది పండితరాజు కంఠము నలంకరించినది.

రామ : (మాధవశర్మతో మెల్లగా) మహారాజుచ్చిన మాల భట్టు కిచ్చాడు. యేమి యితగాడి పొగరూ !

మాధ : (రామశాస్త్రితో) వీడు యెన్నాళ్ళో దక్కాడు.

[పూజబ్రాహ్మణుడు ప్రవేశించి]

పూజ : మహాప్రభువువారు పూజాగృహానికి విజయంచేశారు.

(పండితులు బ్రాహ్మణుడిపేంట పోదురు)

రెండవరంగము

(కర్ణమహారాజు పూజామంటపము. రాజు పూజచేయుచుండును. ఇరుపక్కలనూ పండితులను, ఉద్యోగస్థులను కూర్చునియుండును.)

కర్ణమహారాజు : నిన్నటి వాదములో యెవరు గెల్చినట్టు?

కవి రామశాస్త్రి : గెలుచుటకూ, వీగుటకూ యేమున్నది మహారాజా!

కేశ : సత్యమే అన్నదాతా! పూర్వ పశ్చిమ సముద్రములకు వారయేమిటి? అసాధారణ ప్రతిభావంతులగు మహాపండితులచేత ఉత్పాదితమైన వాక్పరంపర భగదుత్పాదితమగు సృష్టి పరంపరవలెనే (చెయ్యి రామశాస్త్రివైపు తిప్పి) అస్మదాదులకు ఆశ్చర్యజనకమై యెన్న నశక్యమై యుండును. విష్ణ్వంశ సంభూతులగుటను, వారపారలు యేలినవారికే తెలియవలయును.

కర్ణ : రామశాసుల్లుగారు యేమంటిరి?

రామ : మహారాజా! కేశవభట్టుగారు తార్కికులు గనుక వాదాదరమనస్కులు. మంచిదేకాని వివాదాంశము వస్తు తత్వమును గూర్చిగాక, పరవస్తు తత్వమునుగూర్చి కాక, ఒక వ్యాకరణ సూత్రమందు ఒక్కమాటకు వినియోగమున్నదా లేదా యను కుశంక ననుసరించి యున్నప్పుడు, అట్టివాదము కాలము వెళ్ళుచున్నగాని, తత్వాన్వేషణ

మునకుకానేరదు. సూత్రములు ఋషిప్రణీతములు. మార్ప
బడనేవు. గాన, వాదమునకు చరితార్థము తక్కువ. వినో
దార్థము చేయు ప్రసంగములకు వీగుగెలుపు లెక్కడివి
మహాప్రభో!

కేశ : వ్యాకరణము వేదాంగమై, శబ్దబ్రహ్మమును గూర్చిన
శాస్త్రమైనపుడు చరితార్థము లేకుండుట యెటుల?

“అజ్ఞానాంధస్య లోకస్య జ్ఞానాంజనశలాకయా
చక్షుగుగ్మీలితంయేన తస్మై వాణినయేనమః॥”

అనే శిక్షావాక్యము నిరర్థకముకానోవునా?

విదూషకుడు : వారి వ్యాకరణశాస్త్రము శబ్ద బ్రహ్మపరము.
మీ తర్కశాస్త్రము అర్థబ్రహ్మపరము. అర్థబ్రహ్మనే
అందరూ ఉపాశిస్తారు; శబ్దబ్రహ్మతో సంతప్తి తక్కువ.
అర్థంమాట కొస్తే మంత్ర నానామంతులు మహాపండితులు.
మీరంతా నిరర్థకులే

రామశాస్త్రి : స్వారస్యం బాగా తీశావూ.

మంత్రినానాపంత్ : చుట్టూ తిరిగి ముక్తాముంపు నామీదే?

విదూ : నిజంచెబితే నిషూరం! “యన్యాస్తివిత్రం సనః
కులీనః స పండితః” అనలేదా?

రామ : అవును, కాకేమీ? అర్థశాస్త్రంలో నానామంతులు
పండితులే!

విదూ : ఆమాటే నేనంటున్నా; మీరంటే నిజం.

కర్ణమహా : నిజమనేది యేమిట?

విదూ : మంతులాడే మాటలల్లా నిజం.

కర్ణమహా : వారు అబద్ధమాడినా నిజమాతుందా ?

విదూ : సాగింది నిజం, సాగింది దబ్బర. మంత్రులనేమాట సాగుతుంది గనుక, వారనేమాటల్లా నిజమే. యింతా ప్రభువు మాటే సాగక తుచు దబ్బరౌతుంది.

కవికృష్ణస్వామి : గౌతముడిది యేదోవినియోగంగల వాదం గాని, వ్యాకరణ వాదంలాగ నిరర్థకంకాదు.

కర్ణమహా : మంత్రీవర్య ! గౌతములయెడల మనమేమో అపరాధము చేసినట్టుంది.

నానామంత్రి : మహాప్రభో, ప్రభువులకు ధనసంకూడికచేస్తే అది అందరికీ అపరాధమే.

విదూ : యెన్ని అక్రమాలు చేసినా, మంత్రులకు యిది వక డాలు దొరికింది. నీతినిపుణుడైన మంత్రి, స్వప్రతిభవల్ల కొత్తమార్గాలు కల్పించి, ధనసంగ్రహం చెయ్యాలిగానీ, రాజునూ, రాజనాశ్రయించు, న్నవాళ్ళనూ యెందు చాపలవలె యిగరగట్టడమా ప్రయోజకత్వము ?

కవికృష్ణ : మరి వారిజాగ్రత ప్రభువులకు వ్యక్తం కావడం నెలొగ ?

విదూ : గనక ఆస్థానమందు కనిపెట్టుకునివున్న వాళ్ళకే, మొదట తాళం పట్టాలి. పయిన యెంతదూరం అయినా చింతలేదు.

కవికృష్ణ : మహాప్రభో, మన ఉద్యోగస్థులమీద గౌతముడు పద్యంచెప్పాడు. చిత్తగించితగివున్నది.

కర్ణమహా : యేదేదీ ?

గౌతముడు : వారి మహిమ “అతీతః పంథానం । వాఙ్మన
సయోః” అయినా “చకితమబిధత్తే” అన్నట్లు చెప్పారు.

క. దబ్బరలుం గొండెమ్ములు
మబ్బవలెంగమ్మ మాయ మాటలతీపున్
నిబ్బాపు మొండితనముచు
నబ్బామగు విద్య లిచటి యధికారులకున్.

కృష్ణస్వామి : అక్షరలక్ష ఇయ్యతగివుంది.

నానామంత్రి : హాస్య గణ్ణి అయినా, హద్దుమీరి వుంచాలి.

కర్ణమహా : (చిరునవ్వుతో) హద్దుమీరిన మనిషి ఒక్కొక్కడు
ఉంటేనేగాని, హద్దుయొక్క గుణగుణములు తెలియవు.
మనవలె ఉచ్చానస్థలో నున్న వారిని స్వేచ్ఛగా తిట్టగలిగిన
వారిని వకరిని, అచ్చుబోసి వదిలితేనే గాని మనసు గూర్చి
లోకం యేమనేదీ మనకు తెలియబోదు. యేమంటారు?

కృష్ణ : సత్యం ! సత్యం ! పునస్సత్యం !

రామ : మహారాజా, ఉచ్చానస్థలో నున్న ప్రాజ్ఞులు మంచి
చెడ్డలు యెరిగకనా సంచరిస్తారు? మంచి చెడ్డలన్నవి
అంతకన్న లోకులకు బాగా తెలియగలవు?

విదూ : భర్తృహరి ప్రభువులను గూర్చి యేమో చెప్పాడు.
రామశాస్త్రీల్లురికి విస్మృతి వచ్చినట్లుంది.

నానామంత్రి : తల్లితండ్రులు ప్రభువులను దిద్దాలి. మాబోటి
అధికార్థులను ప్రభువులు దిద్దాలి; గాని తిట్టి బతకనేచ్చిన
కడుపుకూటి బ్రాహ్మణ్డా, మహాప్రభో తప్పులు కని
పెట్టేవామా? కొందరు మహానుభావులు యితగాడికి

విందు పెట్టి. వారి పగలు యీ వికటకవిద్వారా తీర్చుకుంటారు. అయినా, నొకరుకు విచారం లేదు. ప్రభుసేవా దైవసేవతో కాలం నెళ్ళుచున్నామని దూషణ భూషణ తిరస్కారములు సరకుగొనడు. మనవి చెయ్యవలసినమాట ఒకటి వుండిపోయింది మహాప్రభో! మాతా మహారాణి వారి శలవైనది. మహారాజ కుమారికా వారికి విద్యాభ్యాసము ముగించవలసిన కాలము మీరినదని వారి అభిప్రాయము.

కర్ణమహా : అమ్మాజీవారి ఆజ్ఞ మన అందరికీ శిరస్సున ధార్యము.

కృష్ణస్వామి : (విమానమున) యేమి నెన్నుకుప్ప పరిశీలిస్తున్నావు?

విదూ : ఈ దొడ్డసలహా, మాతా మహారాణివారికి, యెవరు మనవి చేసి యుందురో అని.

కర్ణమహా : నెన్నుకుప్ప చెప్పనా?

నానామంత్రి : నేను మనవి చేశానని కాబోలు, యీ గ్రాహ్మాడి మాటల ధ్వని. శ్రీకృష్ణులు సాక్షి నేను మనవి చెయ్యలేదు.

కర్ణమహా : యెన్నడూ వొట్టువేసుకోకండి. వొట్టువేసుకోవడం యితరులు మనమాట నమ్మరనికదా? నమ్మినా, నమ్మకపోయినా, వొట్టు కార్యము లేదుగదా?

రామశాస్త్రి : సలహామాటకు వస్తే, యీ విషయములో ఒకరి సలహాను యేమి అవకాశం కద్దు? మహారాజ కుమారికావారికి విద్యాభ్యాసపు టీకు మీరినదని, ఒకరు

విన్నవించినగాని, మాతా మహారాణినారికి తెలియదు కాబోలును.

విదూ : కొందరు అధికార్లకు ఆశ్రయణమూ, పొగడ్త రుచి. బిల్లులును ఉద్యోగస్థులకు కైవారం చెయ్యదు. వారి నోట వచ్చిన మాటకల్లా అహ! హా! అని ఆశ్చర్యం నటించెడు. వచ్చిన ఉపద్రవం యిది.

కృష్ణస్వామి : జమైన పండితుడికి ప్రభువులయందే లక్ష్యం వుంటుందిగాని, ఉద్యోగస్థులయందు లక్ష్యం యేలవుండును?

రామ : ప్రభులక్ష్యమేలేని పండితులకు ఉద్యోగస్థుల లక్ష్య వెలూ వుండును?

నానామంత్రి : బిల్లులును ప్రభువులను కూడా లక్ష్యపెట్టడా? మహాప్రభువువారిని గూర్చి చులకనగా ప్రశంసించెనా? యేమిటి! అంత వాడూ అవును!

మాధ : ప్రశంస అని ప్రశంసకాదు. ప్రభువులు చేసిన సన్మానాన్ని నిరాకరించారని కాబోలు రామశాస్త్రిగారి భావం.

కర్ణమహా : అదెలాగ?

కృష్ణ : మరేమీలేదు యేలినవారు దయచేసిన రుద్రాక్షమాల, పదిమంది పండితులలోనూ, నారాయణభట్టుగారి మెడను వేశారు (రామశాస్త్రితో) అదేకదండీ మీరనబోయే మాట!

కర్ణమహా : (కినుబానులెయి యోచననటించి) అలాగనా స్వామి!

కృష్ణస్వామి : నా కళ్ళతో చూశాను.

నానామంత్రి : ప్రభువులు, వచ్చిన దాసరినల్లా మెచ్చి

హారాలూ, అండలాలూ యిస్తూవుంటే, వాళ్ళు నిర
సించడం ఆశ్చర్యమా !

విదూ : ప్రభువుల శలవైనప్పటికీ, ఒక కాచవైనా యివ్వ
కుండా మీరు కలకాలం తిప్పుతూవుంటే, ప్రభువులు
వాళ్ళువాలించి, హారాలూ, అంగదాలూ, యివ్వవలసి
వస్తుంది. యిదే మీలాటి మంత్రులు ప్రభువులకు చేసే
కూడిక.

కర్ణమహా : మంత్రినర్య, బిల్వణకవి యిట్టిపని చేస్తారని మేము
తలచి యుండలేదు.

నానామంత్రి : దేశదిమ్మరి ! తరతరాలనుంచి కనిపెట్టుకొన్న
వాళ్ళకి వుంటాయిగాని మేలినవారి యెడల భక్తి విశ్వా
సాలు, అట్టివాడికెలా వుంటాయి ?

కృష్ణస్వామి : బుట్టిన విలవ తక్కువ అనండి. స్వదేశిఅయితేనేం,
పరిదేశి అయితేనేం !

నానామంత్రి : కామంటే, తన తలేవిటి ప్రభువులు తనకిచ్చిన
అమూల్యమైన హారం, తానంటూ మరి వకపండితుడికి
బహుమానం చెయ్యడవేవిటి ?

కర్ణమహా : యింకా బిల్వణులచేత మహారాజకుమారిక, కు
చదువు చెప్పించవలెననుకుంటిమి. ఈయన ప్రవర్తనకు
తగిన శిక్షికియ యెద్ది ?

విదూ : తన్ని తగిలివెయ్యడం.

నానామంత్రి : ఉచ్చాటన చెయ్యడమున్నూ అతః వద్దనున్న
ధనము తీసికొని, ధర్మవినియోగము చెయ్యడమున్నూ
ఉచితమని తలుస్తాను.

కేశవభట్టు : క్షమాపణనుకోరి, విన్నవిస్తును. మహారాజాధి
రాజా ! సంజీతుడు శిక్షార్హుడు కాడు. “విద్వద్దండమగౌర
వమ్” అదిగాక నేనున్నది ఒకటి స్థాపించవలసి...

కర్ణమహా : (కొంచముకోపరసంగా) నేరంలేదనామీఅభిప్రాయము?

కేశ : చిత్తం, చిత్తం, నేను యేమి మనవి చెయ్యగలను.

మాధవ : నేరవే కాకపోతే యెన్నడూ కోపవైరగన్నిభువు
లకు కోపవైరముకు వచ్చేని?

రామ : (మాధవశర్మతో మెల్లగా) ఊరుకోండి.

కర్ణమహా : మంత్రివర్య, ఈ బ్రాహ్మణ్ణి అరనైగడియల్లోగా
పట్టంలోనుంచి సాగనంపితే?

నానామంత్రి : చిత్తం. యేలికశాసనము యీ క్షణముందే
అమలు చేస్తాను. (శ్రుతివ్రాసి పంపును)

కర్ణమహా : మంత్రివర్య, మహారాజ కుమారికావారి విద్యా
భ్యాసము విషయమై మీ అభిప్రాయ మెట్టిది? మీరు
అనుభవశాలులు, సాంప్రదాయజ్ఞులు.

నానామంత్రి : మాతా మహారాణీవారి శలవు ఆ ప్రకారం
అయినది. నేను యేమి చెయ్యగలను?

కర్ణమహా : సంగీత సాహిత్యములూ, కొంతవరకు తర్క
వ్యాకరణములూ, బావాజీవాకు చెప్పించారు. అదంతా
మాధవశర్మగారి ఆశీర్వాచనఫలంగాని, యీ విషయములు
జ్ఞానసాధనములు. ప్రత్యేకం వీరియందు విలువలేకపోవ.
భగవద్గీతను ఉపదేశించి మరీ విద్యాభ్యాసము విరమించ
డము ఉచితమని యిదివరకు అనుకునివుంటిమి.

నానామంత్రి : ఏలికలవాక్యములు గురూపదేశములు. విద్య
అనగా ముక్తిసాధనమైన విద్యే. సందేహమేమిటి మహా
ప్రభో !

కర్ణమహా : మహారాజకుమారిక భగవద్గీతను పఠించితగ్గదనే
మీ అభిప్రాయమా ?

నానామంత్రి : చిత్తము. నా చిన్నతనంలో మా తల్లిగారు
పఠిస్తూవుండగా నాకుకూడా గీతాశ్లోకములు కంఠోపాఠంగా
వచ్చినవి. ప్రాజ్ఞుడనై సతరువాత వారణాసిలో గురుముఖతః
గీత ఉపదేశం అయినాను. దక్షిణయాత్రలు నెల్లినప్పుడు
కాంచీపురంలో లక్ష్మణాచార్యులవారివద్దకూడా గీతార్థం
విన్నాను. నేను అజ్ఞుడనేగాని, నేను మనవిచేసిన స్వారస్యాలు
వారు చిత్తగించి ఆశ్చర్యపడేవారు. అది అల్లా అమ్మాజీ
మహారాణీవారి శిక్షాప్రభావం మహాప్రభో :

కర్ణమహా : సందేహమేమి? సముద్రమునకై నా మేరకద్దుగాని,
మనిషిబుద్ధికి మేర యెక్కడిదీ? వ్యాఖ్యానకర్తలూ, మన
వంటి మనుష్యులేనా? గురువుబుద్ధికి పై ఆ డవలెనని
శిష్యుడు ప్రవర్తిస్తేనేగాని విద్య పెరగదు. అమ్మాజీవారికి
భగవద్గీతయందు మంచి ప్రవేశము కలదు. మీరు మనవి
చేస్తే మహారాజకుమారికావారికి కూడా ఆ గ్రంథరాజ
మును చెప్పించుటకు వప్పుదురేమో !

నానామంత్రి : శలవయితే మనవిచేస్తాను.

కర్ణమహా : మీరు మనవిచేస్తే, వారు ఆమోదించడముకు
అభ్యంతరం వుండబోదు. గాని బిల్వగులు వెళ్ళిపోతే
యెసరిచేత ఉపదేశం చేయింతుము !

నానామంత్రి : మన పండితులు దిద్దంతులు యవరై నా చెప్పగలరు.

కర్ణమహా : లోకానుభవమూ, బోధకతాశక్తికలవారు మీరే చెప్పరాదు ?

నానామంత్రి : ప్రభువుల శలవైతే, తప్పకుండా చెప్పతాను. మాధవశర్మగారి సహాయం వుండనే వుంటుంది.

మాధవ : ఆహా.

కర్ణమహా : అయితే అమ్మాజీవారితో మనవిచేసి వత్తురా ?

నానామంత్రి : చిత్తం. మనవిచేసి యిప్పుడే తిరిగి హాజరవుతాను. (నిష్క్రమించును.)

విదూ : యేమి చిత్రమైన లోకమూ !

కర్ణమహా : కొత్తచిత్రం యేమి కనబడ్డది ?

విదూ : నేను ఒక్కణ్ణితప్ప లోకంలో మరియెవడికీ తన అవస్థతో సంతృప్తిలేదాయె ?

కర్ణమహా : యెలాగో ?

విదూ : పండితులకి ఉద్యోగాలు చెయ్యాలని తాపత్రయం, ఉద్యోగస్థులకు పండితులనిపించుకోవాలని తాపత్రయమూను.

కర్ణమహా : మా మాటో ?

విదూ : తమమాట చెప్పనేల ? అంతా యెరిగినదే ! నావదవి మీద మీరు కన్నవేశారు.

కృష్ణ : మొదటికే తెచ్చావూ !

విదూ : రామశబ్దంరాని నానామంత్రిచేత గీత ఉపదేశం చేయించడానికి తమరు తలపడ్డప్పుడు నాబిరుదులు నేను

తమకు సమర్పించక తీరదుగదా? (మహారాజు విమాపకుడిచెవిలో
రహస్యము చెప్పుచు విమాపకుడు తొంకరినవడతో నిష్క్రమించును)

కృష్ణస్వామి : (మానవశక్తితో చిన్నగొంతుతో రహస్యమాడి, పైకి)
“ముఖే హోరావాప్తిః” అన్న శ్లోకమువిషయమై మాధవ
శిష్యుగారు ఒక చిత్రకథ చెప్పుతున్నారు.

కర్ణమహా : యేమిటండి ?

కృష్ణస్వామి : మరేమీ లేదు. ఆ శ్లోకం దాహలాధీశుడైన
కర్ణమహారాజును ఉద్దేశించి చెప్పినదట.

కర్ణమహా : యెంగిలిశ్లోకమా మాకు సమర్పణ అయినది!

కృష్ణస్వామి : చాలామంది కవులమనేవాడు, యెంగిలిశ్లోకాల
వల్లనే ప్రతిష్ఠ సంపాదిస్తారు.

రామశాస్త్రి : పరదేశికి యేలినవారియందు భక్తి యెలా
వుంటుంది ?

కర్ణమహా : పేరు ఒకటయితే యిట్టి తారుమార్లకు అవకాశం
వుంటుంది.

కేశవభట్టు : యేలినవారికి తెలియనిది లేదు. ఆ శ్లోకము
మట్టుకు మిక్కిలి విలనైది. చాలాకాలము కిందటనే రచిత
మయిన యడల, ప్రభులయొక్కా, పండితులయొక్కా
కర్ణగోచరము కాకుండునా? బిల్వణకవి కొత్తశ్లోకం చెప్పే
పాటి సామర్థ్యాలేనివాడు కాడు.

రామ : మంచిశ్లోకవఁన్నది తలచినప్పుడల్లా స్ఫురిస్తుందా?
(విమాపకుడు ప్రవేశించును.)

కర్ణమహా : ఈయన కాశ్మీర రాజుల ఆస్థానము యేలవిడవిరో
యెవరికైనా తెలుసునా ?

రామ : మనవి చెయ్యడమునకు వీలులేని కారణము చెబుతారు.

కృష్ణ : తన్ని తగిలేశారని ఈ మాధవశర్మగారే చెప్పారు.

మాధవ : నేనా చెప్పాను ! తప్పుగా వినివుండును.

విదూ : ఈ కవిత్వం మాధవప్రణీతమే వుండాలి.

కర్ణమహా : (కృష్ణ స్వామిలో) యెందుకు ఉచ్చాటన ఐందో ?

కృష్ణస్వామి : కారణమంటూ విశేష కారణమేమీ లేదు. రాజుగారు వుంచిన వేశ్యసౌందర్యమును చూచి మనసు నిలపబూనినారు కారట.

కర్ణమహా : ఐతే రసికులే.

విదూ : ఆమాటకొస్తే, ఇతర మహాకవుల తక్కువ యేమిటో!

కృష్ణమిశ్ర చెప్పినట్టు యెంతటివాడికై నా...

శ్లో॥ సంతు విలోకన భాషణ

విలాస పరిహాసకేళి రిరంభాః

స్మరణ మపి కామినీనామ్

అలమిహ మనసా వికారాయ.

కర్ణమహా : అందరికీ తెచ్చారా !

కేశవభట్టు : క్షమాపణ మనవి చేసి ఒక్కసంగతి శృతపరుచుకుంటాను. బిల్కిలును మహాపండితుడు. దేశదేశములు తిరుగును. అట్టివాని అనాదరణ చేసినయెడల, అవకీర్తి నాటగలడు పండితులు శిక్షాస్థులుకారు. “విద్వద్దండ మశౌరవం” అన్నాడు. నేరం యెంతవరకూ వున్నదో, వారు యెంతవరకు సమాధానం చెప్పుకొగలరో, ఆతత్వా

స్వేషణంకూడా కర్తవ్యమేమో అని సందేహం కలుగు తూంది.

మాధవ : అయితే, తత్వాస్వేషణం చెయ్యనిదే ప్రభువులు శిక్ష విధించారనా, మీ అభిప్రాయం?

రామ : విష్ణ్వంశసంభూతులగు మహాప్రభువులు, అస్వేషణం అంటూ ఏకటి చెయ్యవలెనా నిజమును?

“సతాంహి సందేహపదేషు వస్తుషు
ప్రమాణ మంతఃకరణ ప్రవృత్తయః॥”

విదూ : ఆ సిద్ధాంతం అందరిమెళ్ళకీ పురి అల్లుకోవడవే. యిప్పుడు ఒహాడి పీకకు తగిలిస్తే, రేపు మన పీకకే తగులు కోగల్గు. ఇదుగో నానామంత్రి వస్తున్నారు. నిద్రపోతూన్న వాళ్ళ పీకలు తెగ్గొయ్యడానికి యింత మహావీరుడు మరి లోకంలో లేడు. ఆ ధర్మసందేహవేదో ఆయన తీరుస్తారు.

(మంత్రి నానాపంత్ ప్రవేశించును.)

నానామంత్రి : మహాప్రభో ! మహారాజకుమారి కావారికి భగ వద్గీతలు ఉపదేశ , చేయించడపు అభిలాష యేలినవారికికల దని, శ్రీ మాతామహారాణివారితో నవుకరు మనవి చెయ్యగా మిక్కిలి సంతోషముతో వారు ఆమోదించారు.

కర్ణమహా : మీరు మనవిచేసిన తరువాత మరి వకలాగు యేల జేను ?

విదూ : పాంవిషం పావే తియ్యాలి.

(నానామంత్రి కోపముతో విదూషకునివైపు చూచును.)

కర్ణమహా : అతని మాటలు సరకు చెయ్యకండి.

విదూ : భగవద్గీత కాశీలోనూ, కాంచీపురంలోనూ అభ్యసించిన పంతులువాడికి కొపం వెందుకు వుంటుంది ? అయినా నిజనైన మాటకు కొపం వెందుకు ?

కర్ణమహా : నిజమనేది యెట్టిదో ?

విదూ : అనుదినం భగవద్గీత నారాయణంమట్టుకు చేస్తూవుంటే ఆడే అబద్ధాలల్లా నిజమౌతాయి. యిది వక శుద్ధక్రియ.

నానామంత్రి : యేమిటి యీ మాటలకి అర్థం ?

కర్ణమహా : విదూషకుడి మాటలకు అర్థం ఆలోచిస్తారేమిటి ?

కృష్ణస్వామి : కొందరికి అతగాడి మాటలు ఆలోచించినకొద్దీ అర్థాలిస్తాయి.

నానామంత్రి : వెట్టికి వెయ్యి అర్థాలు.

విదూ : కేశవభట్టుగారిని ఒక వెట్టిధర్మశందేహం బాధిస్తూంది. ఆయన వెట్టి తీర్చి, తరివాలి నా వెట్టికి వైద్యం చేతురుగాని.

(కర్ణమహారాజు కనుబొమలెత్తి కేశవభట్టును చూచును)

కేశవ : నిజం విచారించి మరీ శిక్షవిధించటం ధర్మశాస్త్ర పద్ధతేమోయని సర్వజ్ఞులున్నా, ధర్మస్వరూపులున్నా అయిన యేలికల సమక్షమందు ఎంతో భయంతో మనవి చేసుకుంటున్నాను.

కర్ణమహా : యెంతమాటందీరి; భయమేల? నేను రాజునైనను, కించజ్ఞుడను; రాజునౌటనే కించజ్ఞుడను అని అనవచ్చును. పండితులు, ప్రాజ్ఞులు వారివారి నమ్మకములను నా యెదుట ముచ్చటించుటకు నెరచిరేని, నేను రాజ్యమునకు అడ్డుడనే కానే ?

కేశ : రాజాధిరాజ ! పండితరాజను శబ్దము యేలినవారికే చెల్లెను గ్రంథములు నెత్తిని మోయుటకు అస్సదాదులము కూడా మహాపండితులమే. అయితే, మోత చేతుగాని, వాటి గ్రంథము ఆత్మలకు అంటక, చదువులు ఒక తెన్నూ చర్యలు మరివక తెన్నూ అయి కామలోభాదులచే జ్ఞానాంధులమైన మాబోట్లకు, పండితశబ్దము యెట్లు చెల్లును ? లోకము పరిత్యజించి అడవుల్లో తపస్సు చేసే మునులకయినా లొంగని శ్రోధాదులను నిర్జించిన యేలినవారే పండితులుగాని, ఈర్ష్యతీర్చుకొనుటకుగాను నిజమును కప్పి, ధర్మమును దాచి, అల్పమైన ఐహిక లాభముల నపేక్షించే మేమా పండితులము మహారాజా ?

కృష్ణ : ఈ ముక్క లేమో యెవరికీ తెలియనట్లు ఉపన్యసిస్తూ న్నారు. రెండుకళ్ళతోనూ చూశామయ్యా అని ఘోషిస్తూ వుంటే, అట్ట బలవత్తరమైన సాక్ష్యాన్ని మీ పండిత దూషణ యేలాకొట్టగలదో, నాకు బోధపడకుండావున్నది. ఛాందసానికిన్నీ రాజ్యతంత్రానికిన్నీ చాలాదూరం వుంది.

నానామంత్రి : నాతో దోషే వొప్పుకుంటేనే ! “ఆ తాపత మనేది తాతాజీ మహారాజావారు నేపాళంమహారాజుల వద్ద సంపాదించారు. దీనితో అష్టనుడు జపం చేసేవాడని ప్రతీతికూడా కద్దు. శివభాజాకాలమందు మహాప్రభువారు, నమస్కరించి, కళ్ళనద్దుకుని మరీ ధరించేవారు. మీయందు వుండే అసమాన గౌరవముచేత మీకిది అనుగ్రహ పూర్వకముగా దయచేశారు. అది యెందుకు వక ఆస్థానపండితుడికి బహుమానంగా యిచ్చావయ్యా” అని

నే నడిగితే, యేవన్నాడంటే, “యీ కుళ్లుతావళానికి యీ దేశంలో కాబట్టి యింత మాస్యత కలిగింది. మా దేశంలో ప్రతి తుప్పనిండా ఏకముఖీ రుద్రాక్షలే. తెగించి నాకు యింతబహుమానం చేసినందుకు మీ రాజు బెంగ బెట్టుకోలేదుగదా?” అని నిర్మోహమాటంగా అన్నాడు. నా కంటూ ఆ మాటతో వొళ్ళు నీరు విడిచిపోయింది.

విదూ : యెప్పుడు యీ ప్రసంగం జరిగిందో ?

నానామంత్రి : నీ ప్రశ్నలకు సమాధానాలు నీలాటివాళ్ళే చెబుతారు.

కర్ణమహా : చిత్రం, కొందరికి యెలకంటే బెదురు; కొందరికి పిల్లంటే బెదురు; నానామంత్రిగారికి గౌరవములంటే బెదురు.

నానామంత్రి : ఆమాట శలవివ్వవట్టు మహాప్రభో ! దే లిన వారూ అమ్మాజీవారూతప్ప లోకంలో నాకు బ్రహ్మ భయం లేదు.

విదూ : యముడి భయవేఁ లేనివాడికి, బ్రహ్మభయం యెలా వుంటుంది !

కృష్ణ : వారు చెబుతూవున్న సాక్ష్యం అబద్ధవో, నిజవో, కొసాకూ వినరాదూ ?

కర్ణమహా : తరువాతండి ?

నానామంత్రి : తరవాతేవొచ్చి, మళ్ళీ అన్నాను “నారాయణ భట్టుగారి విద్యను మహారాజులు తగినట్టు గౌరవించ నట్టున్నా. యీ విషయంలో మహారాజుల లోపమును మీరు యెత్తిపొడిచి సవరణ చేసినట్టున్నా లోకానికి అర్థం

కాగలదు. మహారాజులు శాంతులని, యాలాటి నిరాదరణ చెయ్యరాదు" అని వేయివిధాల అతని మేలుకోరి, బోధ చేస్తే "రాజులకేం తెలుస్తుంది విద్యల విలువ? రాజులు విద్యా ఘూకా" అన్నాడు.

విదూ : యీ పాటకి బిల్వణుడు వూరి పొలిమేర దాటి వుంటాడు. యెన్నిగోతాలు కోసినా ప్రతిబంధకం లేదు.

నానామంత్రి : అలా అనేట్టయితే, యిప్పుడు ఆయన్ని పిలిపించండి. యీ ఆస్థానమందు రుజువిప్పిస్తాను.

విదూ : అదుగో నారాయణభట్టుగో కలిసి ఆయనే వస్తున్నారు. మీరు తలచేటప్పటికి బిల్వణుడు ఆకాశాన్నించి వుట్టిపడ్డట్టుంది. కాయసిద్ధుంది కాబోలు.

(నానామంత్రి విసుకవై యిప్పుడతపోయి చూచును. అలా చూచుచుండగా కిష్టమహారాజు స్వర్ణ పేటికలోని రుద్రదాక్షమాలతీని ధరించును.)

నానామంత్రి : నైదికులు హద్దులూద వుండరు. ఉచ్చాటనా శాసనమైనప్పటికి యెలా తోసుకుపస్తున్నాడో! (ఉత్సాహముతో) అదిగో నారాయణభట్టుగారి మెడలో రుద్రదాక్షమాల!

విదూ : ఆచిత్రవేంజూస్తారు, ఈ చిత్రం చూడండి. యిదుగో ప్రభువుల మెడలో ప్రభువుల రుద్రదాక్షమాల!

(నానామంత్రి ఆశ్చర్యముతో మహారాజువైపుచూసి తిరిగి నారాయణభట్టు కంఠమును పరికించుచున్న సమయంలో బిల్వణుడు దగ్గరకాగానే మహారాజు నిలుచుచును. అంతరూ నిలుతురు. అదిచూచి యెందుకో పోయిపోతే, నానామంత్రి కూడా నిలుచును.)

కేశ : బోధపడ్డది "యీ మహారాజు రాజపండితుడైన కర్ణమహారాజు కంఠమును అలంకరించినది" అని బిల్వణకవులు

అన్నపుడు దాహశాధీశుడగు కర్ణుని ఉద్దేశించి చెప్పివుండును. కాన లేకపోతిమి.

విదూ : యింతసేపటికి తర్కం పనిచేసింది.

కృష్ణస్వామి : అదిటండీ. అపైతే మనమందరమూ బిల్వణులకు అపరాధం చెప్పుకోవలసి వుంటుంది.

కేశ : చుక్కానికి న్యాయంగా పోతుంది స్వామిగారి మనస్సు. కలుషంలేదు.

కృష్ణ : పండితుడికి కలుషంవుంటే, మరి పండితుడేవిటండీ. ఆ మహారాజును చూసైనా నేర్చుకోవద్దా ?

కర్ణమహా : (బిల్వణ నారాయణభట్టులతో) దయచెయ్యండి. దగ్గరగా కూచోండి. (అందఱును యవరి స్థలములయందు వారు కూర్చుందురు.)

నానామంత్రి : (మాధవశర్మ చెవిలో) నామాటలుగానీ విని వుండరుగద ?

విదూ : అప్పుడు చాలాదూరంగా వున్నారు; వినివుండరు, కర్ణపిశాచి వుంటే తప్ప.

కృష్ణ : నీకు వున్నట్టుగది కర్ణపిశాచి. యెక్కడలేని రహస్యాలు యెక్కలాగుతావు.

కర్ణమహా : (బిల్వణుని ఉద్దేశించి) కవివర్య! అజ్ఞానానికి అంజనం యేమిటి ?

బిల్వ : రాజపదవికి నై సర్గికమైన మహాంధకారమును, తొలగించి, నిశ్చలమైన జ్ఞానోదయమువల్ల అరిషడ్వర్గమును తలచూపనివ్వకుండా తరిమిన, తమవంటి సత్పురుషుల సహవాసమే అజ్ఞానాంజనము మహారాజా! పండితసామా

నయమునకు విద్యన్నది జ్ఞానసాధకం కాక మాత్యర్యహేతు
వైయే యు డును.

విదూ : నానామంత్రిగారి అభిప్రాయమూ అదే. వారుమట్టికు
సాధనం లేకుండానే సాధ్యం సాధించారు.

కర్ణమహా : జ్ఞానాలోకమునకు ఉత్పత్తిస్థానము సూరులు.
ఆ సూరుల సంసర్గంవల్ల నృపనామక పాపాణములకు
కూడా కాంతి ఆపాదన జౌతుంది. నాకుగల స్వల్పజ్ఞానము
అమ్మాజీవారి శిక్షవల్లనూ, మహాపండితుల సహవాసము
వల్లనే కలిగినది. స్వామి మాకు బాల్యగురువులు.
యిప్పుడు తాము అందరూ మాకు గురువులే. (చుంతితో)
మంత్రివర్యా, రేపటినుంచి బిల్వణకవులు మహారాజ
కుమారికావారికి గీతోపదేశం చెయ్యడముకు అభ్యంతర
మేమీ ?

నానా : అభ్యంతరం అనగా అభ్యంతరం యెందుకుంటుంది
మహాప్రభో !

కర్ణమహా : అయితే అమ్మాజీవారితో విన్నవించి వస్తాము.
(లేచును అందరు లేచుచుండగా) కూచోండి పెద్దలకు శ్రమయేల?

(నిష్క్రమించును. పండితులు చెదిరి గుంపులు గుంపులుగా మాటాడుదురు.)

నానామంత్రి : (మాధవశక్తితో) అడ్డంగా తిరిగిందే !

మాధవశక్తి : అదే నేను యోచిస్తున్నాను. ప్రవాహానికి
యెదురీది ప్రయోజనం లేదు.

నానామంత్రి : అయితే వాడితో కలిసిపోతానంటారా ఏమిటి?

మాధవ : ఆడుకొమ్మా, పట్టుకొమ్మా కనపడనప్పుడు యేం
జేయను ?

నానా : మీరు భయపడక నిలబడిమాత్రం వుండండి, వీడికి ఉచ్చాటనమంత్రం మహారాణీవారితోటివుపదేశంచేస్తాను. చూడండి, ఆస్వామి, వాడితో యెంత ఆసక్తితో ముచ్చటిస్తున్నాడో ! మనవాళ్ళలో కట్టులేదు.

మాధవ : పండితులు కుక్కల్లాగ కాట్లాడబట్టేకదండి, పరాయి వాళ్ళు డబ్బు తన్నుకుపోతున్నారు ! (బిల్లిణుడున్న తావునకు వెళ్ళును.)

నానా : (రామశాస్త్రితో) అస్త్రం అడ్డుదిరిగిందండి.

రామశాస్త్రి : తాము కొంచం అతి ఆచరిస్తారు.

నానామంత్రి : యేంచేయను, శాస్త్రుర్లుగారూ? భగవంతుడు తీక్షణమైనబుద్ధిని యిచ్చాడు. అది విడడ్డదంటే, పట్టడానికి నాకే అసాధ్యమైపోతుంది. యిహ పూరుకుందునా ?

రామ : తాము ఊసుకుంటే యేలాగ? బిల్లిణుడు కుమారికావారిదగ్గర ఆనుకున్నాడంటే వారిని కలశమహారాజుకు వివాహం చేసే ప్రక్రియ నడిపిస్తాడు. ధారాపతినిగూర్చి మనం యిన్నాళ్ళయి చేసినప్రయత్నం విఫలమౌతుంది.

నానా : చూశారా మొన్న కాశ్మీరరాజులండి అనంత భూపాలుణ్ణి, రాజయెదుట భట్టువాళ్లా యెలా పోగిడాడో!

రామ : దానికి ప్రతిక్రియ అమ్మాజీవారి దగ్గర తాము కల్పించాలి.

నానా : రాజు అసాధ్యుడుగద !

(బిల్లిణుడు నానా మంత్రి వద్దకువచ్చును.)

బిల్లి : (నానామంత్రితో) తాము పంపిన ద్రాక్ష ఫలముల వంటి ఫలములు మా దేశం విడిచిన తరువాత తినలేదు. పంపిన మీ దయకు చాలా సంతోషించాను.

కృష్ణస్వామి : (ఒకపాటి మెల్లగా, గాని వినబడేటట్లు) ముడ్డికాల్చి,
మూతికి వెన్న రాసేవాడు, యింతవాడు మరిపుట్టబోడు.

నానా : (బిల్లియని దూరముగా కొనిపోయి) పండితు లో యెంత
ఓర్వలేనివాళ్ళయినా వుంటారు. వీళ్ళ నెవ్వరినీ నమ్మ
కండి. అందులో మాధవశర్మ బహుదుర్జ్ఞానుడు యామినీ
దేవికి మీరు విద్య చెప్పబోతారని, ముక్కంటా నోటంటా
యేడుస్తున్నాడు. ఎప్పుడో మీమీద నిందయేదో తీసు
కొస్తాడు. జాగ్రతమీద వుండండి !

(బిల్లియనుడు తన మొలలోనున్న ఘరికను చూపించును.)

నానా : మా నాయనగారికీ మీ నాయనగారికీ చాలాస్నేహం
ఉండేది తమకు తెలిసిందో లేదో మా తండ్రిగారు జ్యేష్ఠ
కలశుల గుణవర్ణన తరుచుగా చేస్తూవుండేవారు. వారు
రెండుపర్యాయములు కాశ్మీరాస్థానమునకు రాయబారిగా
వెళ్లారు. అప్పట్లో తెచ్చినదే మా తోటలోని ద్రాక్ష.

బిల్లి : అలా చెప్పండి. అందుచేతనే ఆస్వాదు కలిగింది.

నానా : యిటుపైని అనుదినం తమకు పళ్ళుపంపి మరీ అమ్మాజీ
వారికి పంపుతాను. మన తండ్రులు స్నేహితులై నందుకు
యీనాటికి తిరిగి మనంకూడా స్నేహితులం కావడము
కేవలము భగవత్సంకల్పంగాని ఒండు కానేరదు.

బిల్లి : కృతార్థుడను. స్నేహంయొక్క విలువన్నది దేశ
దేశాలు తిరిగే మాబోటి పండితులకే తెలుసును.

నానా : యిక్కడ వున్నంతకాలం మీకు యేసుహోయం కావల
సినాఅరమర లేక, యీమిత్రుడివల్ల పుచ్చుకొండి. అమ్మాజీ

వారి ఆగ్రహం మీయందు వున్నప్పటికీ నా ప్రాణం వున్నంతవరకు, మీకు అడ్డుపడతాను.

బిల్హ : నావిషమమై ఒకరికి హాని రాకూడదు. యేమి ఆ ఆగ్రహకారణము?

నానా : మహారాజ కుమారికావారికి తాము విద్య చెబుతారనే.

బిల్హ : మహారాజవారి మనస్సు మల్లించలేరో?

నానా : వారిక్రోధం అనివార్యం.

బిల్హ : తమసలహా యేమిటి?

నానా : యే చెప్పను? యెప్పటికైనా వారివల్ల మీకు హాని వుంది. రాజుల క్రోధాలు మహాచెడ్డవి. దేశం విడిచి వెళ్ళిపోవడం వక ఆలోచన. మీరు యెక్కడికి వెళ్ళినా రా రాజులు నెత్తిని పెట్టుకుంటారు గాని, మీరు వెళ్ళిపోతే ఆ దురదృష్టం ముఖ్యంగా నాది. కుమారికావారిలో పాటు నేనుకూడా తమవద్ద భగవద్గీతలు నేర్చవలెననుకున్నాను.

బిల్హ : నావల్ల భగవద్గీతలు వింటే, మీరు ఉద్యోగం మానుకొంటారు. మహారాజ కుమారికావారు వివాహం మాని, సంసారం పరిత్యజిస్తారు.

నానా : నేను నాలుగు యేళ్లయి ఉద్యోగం చాలించుకుని, భగవంతుడి సేవలో కాలం వెళ్లబుచ్చుదావనుకుంటున్నాను. నేను ఉద్యోగంలో వుంటేనేగాని రాజ్యానికి ఆపాటం వస్తుందేమో అని మహారాణివారైతేనేమి, మహారాజు అయితేనేమి నన్ను నిర్బంధిస్తున్నారు.

బిల్వ : మీయందు మాతా మహారాణివారికి అంత వాత్సల్యత ఉండగా నాకు హాని రాకుండా మీరు వారిని మళ్ళించలేరో ?

నానా : మహా పండితులూ, మహా కవులూ ! తమకు నేను చెప్పవలసిన ధర్మాలు కలవా ? రాజులు తాచుపాములు ! పట్టుదలేగాని లాభనష్టాలు గణించరు.

(నగదుమంచి ఆనరణ భూషితులగు స్త్రీలు అంగారు పల్లెరములలో సంక్రిందన తాంబూలములూ పచ్చలహారమూ తెచ్చి నమస్కరించి బిల్వణునికి సమర్పింతురు.)

ఒకతె : అమ్మాజీ మహారాణివారు తాము వారికి అంకితముగా రచించిన గీతమునకు సంతోషించి వారు ధరించే ఈ పచ్చల హారము తమకు దయచేయించిరి. ధరించి సముఖమునకు రండి.

(బిల్వణునితో నిష్క్రమింతురు)

నానా : (రామశాస్త్రీలు, మాధవశర్మ ఉన్నచోటికివచ్చి వారలతో) ప్రభువులు ఒకమాటమీదను నిలిచివుండరు.

మాధవ : శకం తిరిగింది.

రామ : చక్రం యెప్పుడూ తిరుగుతూనే వుంటుంది. మరో తిరుగులో, మీదు క్రిందికి దిగుతుంది. విచారమేలా ?

(తె ర)

బిల్వణీయము

రెండవ అంకము

(నారాయణభట్టు యింటిసావిడి : నారాయణభట్టా, శిష్యుడు వామనశర్మ ప్రవేశింతురు.)

నారా : అరనైయేళ్లు దాటి, యిప్పుడు కవిత్వం నేర్చుకోవా లంటే, యెలా సాధ్యమౌతుంది ! రాజుకు కవిత్వం పిచ్చి ఘట్టిగా పట్టుకుంది ... యీ కవిత్వవంశదానికి వొక తోవా, తెన్నూ, సబబూ, సందర్భమూ కానరాదు. ఏదీ బిల్వణుడు చెప్పిన పద్యంలో మొదటి వాక్యం చదువూ.

శిష్యు : (చదువును) “అంకం కేపి శశంకిరే జలనిధేః పంకం!” చంద్రుల్లో కళంకమును, కొంతమంది సముద్రంలో బురదగా భావించారు.

నారా : కొంతమంది మనుష్యులు, చంద్రుల్లో వుండుకున్న ము వంటి మచ్చ యేదై తే వున్నదో దాన్ని సముద్రపు బురద అనుకున్నారని కదూ, కవి అభిప్రాయం? ఏ వెట్టివాడైనా యెన్నడైనా, అలా అనుకుంటాడా? బిల్వణుడు మహా పండితుడేగాని. కవిత్వంలో దిగగానే, అసత్యం కల్పిం చాడు. ఏవంటావ్ ?

శిష్యు : ఔనండి.

నారా : ఇక పద్యం యెలాఅల్లాడో చూదాం... “అంకం” అనే ఒక మాటతీసుకున్నాడు. దానికి అనుప్రాసార్థం “పంకం” అనే

మాటొకటి యెత్తాడు...అటుపైని “ఆ అంకానికి, యీ పంకానికి, యెలాగయూ అతకడం!” అని ఆలోచించి, ఏం యెత్తుయెత్తాడంటే, పంకంసముద్రంలోవుంటుందిగదా, చంద్రుడున్నా సముద్రంలోనే పుట్టాడుగదా, ఆ పుట్టడంలో బురద యేమాత్రమైనా వొంటికి అంటకుండా వుంచ్చుందా అని యోచించి, అంకపంకాలకి లంకెవేశాడు. అంతేకదా?

శిష్యు : అంతేనండి.

నారా : సరేగాని, బురదంటూ వొకవేళ తీల్చా, యెవడ యినా కడుక్కోడా? యదంతా అసందర్భం చాలా కానవస్తోంది.

శిష్యు : అవునండి.

నారా : అయితే మనక్కూడా వొక్క ప్రాసముక్క చూచి పెట్టు? శ్లోకం అల్లుదాం.

శిష్యు : ‘శంఖం’ బాగుందండి.

నారా : బాగుంది. అయితే శంఖానికి చంద్రుడికీ, యెలాగరా అతకడం?

శిష్యు : ఎలాగనా అండి, తెలుపు గనుక ఉపమానం చేదాం.

నారా : అంకం వొకటి తగలదుతూవుందికదా! శంఖానికి కళంకమేదీ?

శిష్యు : కొంచెం మసిపూస్తే కళంకం సాధ్యమౌతుందండి.

నారా : ఓరీ, మూర్ఖుడా! శంఖం పనికిరాదు. మరోమాట చూడు

శిష్యు : శంకా?

నారా : శంకా? ...శంకా? ...శంకా...కశంకానికి శంకెలా
తగిలించడంరా? ఆ, కుదిరింది, రాయి. (నారాయణభట్టు
చెప్పిచు; శిష్యుడు రాయును.)

“అంకం కిమితి శశాంకే ।

కథమిహ స్మాణాం విజాయతే శంకా ॥”

“శశాంకుడిలోవున్న మచ్చ యేమిటని మనుషులకు శంక
యెలాగు పుట్టగలదు?”

మహాబాగా వొచ్చిందిరా, శ్లోకం; యేవంటావు.

శిష్యు : బాగానే వుందండి.

నారా : మహా, మహా అనాలి. నొట్టి బాగుండడంకాదు.
మహా బాగుందను. మొట్టమొదటికే తాళంపట్టాం. అనగా,
శంకకే శంక తగిలించావన్న మాట. ఈ పద్యం చూస్తే,
రాజు డంగై పోతాడు. ఓమూల శశాంకుడని తానేఅంటూ
యింకా అంకవన్నది యేమిటీ, అని యెంత బుద్ధితక్కువ
మనిషైనా అడుగుతాడా?

శిష్యు : (నవ్వు ఆపుకుంటూ) యెవ్వడూ అడగడండి. ఉత్తరార్థం
శలవియ్యరా?

నారా : ఇంకా ఉత్తరార్థంకూడా వుందిట్రా! యేమి సాధనం;
చెప్పవలసిన అభిప్రాయం అంతా చెప్పేశాంగదా?

శిష్యు : ‘శంకర’ అనే మరోమాట తీసుకుని శంకరుడి శిరస్సు
మీద చంద్రుడు వున్నాడు గనక, ఏదైనా వాహ కల్పన
యెత్తితే సరండి.

నారా : అసలు శంకనే కొట్టిపారేశింతరువాత, మరి కల్పనకి

జాగా నొకటి వుంచావా? ఇక తోవ కనపడదే... కన పడదే... ఆహా! దొరికింది, రాయి!

(నారాయణభట్టు చెప్పను, శిష్యుడు రాయను)

“అంకం కిమితి శశాంకే

కథాపి న్యూణాం నజాయతే శంకా ||”

“శశాంకుడిలో అంకంయేమిటి? అనే శంక నదులకు ఎన్నడూ కలుగనేరదు” ... ప్రశస్తతరంగా వచ్చిందిరా! యే మంటావ్?

శిష్యు : (నవ్వు ఆచుకొనును, ముఖం పక్కకు తిప్పి) ఔనండి.

నారా : అట్టి శంక! యెన్నడూ పుట్టనేరదని ప్రథమార్థంలో ప్రశ్నకు సమాధానం మాబాగా కుదిరిందిరా. ఏదీ పద్యం కలిపి చదువు.

శిష్యు : (చదువుతూ)

“అంకం కిమితి శశాంకే

కథమిహ న్యూణాం విజాయతే శంకా |”

నారా : తగ లేశావురా, బంగారంలాంటి పద్యం! కొంచెం రాగ వరసపెట్టి యాడవరాదూ?

శిష్యు : (రాగవరసతో) అంకం కిమితిశశాంకే (అపైని చదవజాలక విరగబడి నవ్వును)

నారా : ఎందుకునవ్వుతావు? ఓరిపాడగట్టా! పద్యం బాగుంది కాదంటావా యేమిటి! (నానామంత్రి ప్రవేశించును) వూరుకో! వూరుకో! నానామంత్రిస్తున్నారు. ఆ పత్రం దాచెయ్యి. (గురు శిష్యులు నిలుతురు)

నానా : యేవిటండోయి, శిష్యుడిచేత రాయిస్తున్నారు ?

(శిష్యుడితో) యేమి అబ్బాయీ! కనబడ్డవే మానేశావు?

నారా : యేమీ లేదండి. గ్రంథం రాయిస్తున్నాను.

నానా : (శిష్యుడితో) యేదీ ఆ రాసింది చదువు.

(శిష్యుడు తలగోక్కుంటూ గురువేపు చూచును.)

నానా : (శిష్యుడిచేతులలో పత్రం లాక్కుని చదువును. తలయెత్తి నారా
యణభట్టుతో) యవరు చెప్పారండీ యీ శ్లోకం ?

నారా : మా శిష్యుడూ.

శిష్యు : యింకన్న బాగా చెప్పగలనండి.

నారా : యేడిశావురుకో.

నానా : శ్లోకం మట్టుకు మహాబాగావుందండి.

నారా : బాగుందంటారా ? నాకు అలాగే తోచింది.

నానా : బాగుండడవంటే ఆలాగా యిలాగా అనుకున్నారా

యేవిటి ? బిల్లుణుడి పద్యాన్ని పగలగొట్టారే !

నారా : మా శిష్యులు చెప్పమని పీక్కుతింటే యేదో చెప్పి
చూదావని చెప్పాను.

నానా : తర్కం కురిపించిపోతిరే. యిఖ బిల ణుడు తలదాచు
కోవాలి.

నారా : పద్యం అంత ప్రశస్తంగావుందని శలవిస్తారా ?

నానా : 'శలవియ్యడం' కాదు 'మనవి' అనండి. మీ శిష్యు
కోటిలోవాణ్ణి, ఆమాట మరిచిపోకండి. ఆ శ్లోక ప్రాశ
స్తానికీ, అవధిఅంటూ వుందండి ? మీరే కవిత్వం
చెప్పడం ప్రారంభిస్తే, ఈ కవీశ్వర్లంతా సూర్యుడిముందర
చుక్కల్లాగ చకాపికలై పోరా ?

నారా : శాస్త్రాలు చదువుకున్న మాబోట్లకి కవిత్వం చెప్పడం వన్నది, తక్కువ పనికాదండీ ?

నానా : ఈరోజుల్లో తక్కువ విద్యలకీ, తక్కువ మనుష్యులకీ యెక్కువ విలువ. “రాజ ద్రోహీ! తులువా!” అని, కాశ్మీరం నుంచి, అక్కడి రాజులు వెళ్లగొట్టిన యీ బిల్వాణుడికి మహాప్రజ్ఞలైన మన మహారాజులే, మీ అందరికంటే యెక్కువ గౌరవం చేస్తున్నారు, కారా?

నారా : బిల్వాణులను కాశ్మీరం నుంచి వెళ్లగొట్టారండీ ?

నానా : కూచోండి, చెబుతాను (శిష్యుడితో) అబ్బాయీ ! మీరు కొంతసేపు అవతలకు వెళ్ళి చదువుకోండి, చదువు వంటి వస్తువ లేదు.

(శిష్యుని వెళ్ళుచుని గురువు సంక్షేపముచేయును. శిష్యుడు వెళ్లును. నారా యణభట్టు నానామంత్రి కూచుందురు.)

నానా : విన్నారా, కలశమహారాజు వొకవేశ్యను వుంచారు. ఆ వేశ్యమీద బిల్వాణుడు ఒక ప్రబంధంచెప్పగా, కలశ మహారాజు సంతోషించి, బిల్వాణుడికి ఆ వేశ్య దగ్గర ప్రవేశం కలుగజేశారు. యీ రాజులకి దయపుడితే, చెయ్యతగిన మర్యాదా, చెయ్యడగని మర్యాదా కానరు. ఆపైని జరగవలసిన పనియేదో జరిగింది; దాంతో యీ తుంటరి కవికి ఉద్వాసన అయింది.

నారా : యింత విద్వాంసుడుగదా, అలా జరిగి వుంటుందండీ? పండితుడన్నవాడు త్సుద్రులవలె నీచవృత్తులకు దిగడు. కిట్టక ఎవరో యీ కథ కల్పించివుంటారని నా మతం.

నానా : మీకు లోకం తెలియదు. అట్టి సంశయమే మీకుంటే

యీ రంకుశ్లోకం చదివి నిజానిజాలు కనిపెట్టండి. దస్తూర్
యెవరిదో పోల్చారా? (ప్రతం వొకటి చేతికి యిచ్చును.)

నారా : యేమిటండిది? దస్తూర్ బిల్లులు అనుకుంటాను.
(చదువును.)

“అలమతి చపలత్వా త్వన్నమామోపమత్వా
త్పూణతి విరసత్వా త్సంగమేనాంగనాయాః
ఇతి యది శతకృత్వ స్తత్వ మాలోచయామ
స్తదపి న హరిణాక్షీం విస్మర త్యంతరాత్మా”

ఈ కవిత్వమూ, శృంగారం అన్నవి యెంతటి పండితుడి
కైనా కళంకం తేకమానవు. అందుచాతనే మా తండ్రి
గారు కవిత్వం చెప్పబోయేవునుమా, చెడతావని శల
విచ్చేవారు. నే చెప్పినశ్లోకం చింపెయ్యండి.

నానా : యిది చింపవలసిన శ్లోకంకాదు. మహారాణీవారికి
చూపిస్తాను. బిల్లులు కొట్టగలిగినవాటి కవి, మన ఆస్థా
నంలో వొకరంటూ వున్నారగుదా అని వారు యెంతో
సంతోషిస్తారు. ఈమూలంగా మీపైని మహారాణీవారికి
కలిగిన ఆగ్రహం కొంత మళ్ళగలదు.

నారా : నామీదే ఆగ్రహం! యే, నాయనా! యేం
నాయనా! యెన్నడూ యేపాపం యెరగనే!

నానా : మీఅంత అమాయకమైన బ్రాహ్మణ్ణి నేను ఎక్కడా
చూడలేదు. ఊరందరికీ తెలిసినమామైనా మీకు
తెలియదు.

నారా : నావంటి బీద బ్రాహ్మణియందు ఆగ్రహానికి కారణ
వేయింటి నాయనా?

నానా : వాకకారణం, స్త్రీలోలుడైన ఈ బిల్వణుడి సహవాసం చేస్తున్నారనే! రెండో కారణం, మీరు యీ ఆస్థానంలో పండితులను పుండిన్ని భిక్షాటనంచేసే పరదేశ పండితుడివల్ల బహుమానం పరిగ్రహించడం, ఆ పరిగ్రహించిన తావళం మెడనివేసుకొని నిర్భయంగా తిరిగడం! నేనంటూ, యెంతోదూరం మీ యోగ్యత శ్రీవారి సమక్షంలో మనవి చెయ్యబట్టి, మీకు అట్టే హాని లేకుండా సరిపోయినది.

నారా : పిల్లలవాణ్ణి, మహారాజా, నాకొక హానిరాకుండా కాపాడండి. నాకు లాక్ష్యం తెలియదు. అయితే ఈ తావళం అతగాడికి పంపివేసునా ?

నానా : అదికాదు కర్తవ్యం. మీకు సమ్మతమైతే, నాకడపాయం చేస్తాను. రుద్రాక్షలు ప్రతి బైరాగిదగ్గిరా దొరుకుతాయి. వాటికి విలువేమిటి ! బంగారం యేమాత్రం వుంటుందో ?

నారా : ఇరవైతులాలు వుంటుందని, మాయింటి ఆవిడె అంది.

నానా : చూశారా, మొగవాళ్ళకంటే, ఆడవాళ్ళకి యెక్కువ బుద్ధి వుంది. “క్షణశః కణశశ్చైవ విద్యా మర్థం చ సాధయేత్” అన్నాడు. ఈ తావళం యెప్పటికైనా మీకు దక్కేదికాదు. గనుక, ఆ యిరవైతులాలమీదా మరి నాలుగు తులాలువేసి, ఆ విలసగల కాసులు యిస్తాను; అవి పుచ్చుకొని అక్కగారికి ఒక కాసులపేరు చేయించండి. రండి; అక్కగారితో ఆమాట నేను స్వయంగా మనవి చేస్తాను. (ఇద్దరును యింటిలోకి వెళుదురు)

(కేశవభట్టు ప్రవేశించి, యిటు అటూ చూచి, యెవరినీ కానక ఒక మూల కూచుని పుస్తకపత్రాలు తిరగవేస్తూ వుండును. కొంతసేపటికి రుద్రదాక్షతావళిమూ, ఒక పత్రమూ పట్టుకుని, నానామంత్రినీ, సంతోషంకల ముఖంతో నారాయణభట్టున్నా ప్రవేశింతురు. వీరు, మూల కూచున్న కేశవభట్టును చూడరు.)

నానా : యిటుపై ని బిల్వణుడితో కలియకండి. మాట్లాడ్డం కూడా తప్పించుకోండి. రుద్రదాక్ష తావళం యేమైపోయిందని యవరడిగినా, పోయిందనండి. రాజడిగితే అమ్మేశాననండి.

కేశవభట్టు : (ముందుకు వచ్చి నిలిచి) యీ అబద్ధాలు ఆడవలసిన అవసరం యేమిటండి ?

నానా : మరేంలేదు. నారాయణభట్టు ధనికులుకారు. పిల్లల వాళ్ళు అక్కగారి వంటను అట్టే హంగులేదు. అందుచేత యీ రుద్రదాక్షతావళం విక్రయించి, ఆ సొమ్ముపెట్టి బంగారంకోసమని నాకు అక్కగారి శలవుకాగా, కాసులు తెచ్చి యిప్పుడే దాఖలు చేశాను.

కేశ : కావొచ్చును. కాని బిల్వణులతో కలియకపోవడానికీ, మాట్లాడకపోవడానికీ కారణమేముండునో కొంచెం శలవు దయచేయిస్తారా ?

నారా : వేశ్యమాట మీకు తెలియలేదు కాబోలు ?

కేశ : వేశ్యమాట యేమిటండి ?

నారా : బిల్వణులు, కలశమహారాజులు వుంచిన వేశ్యతో స్నేహం లావుచేశారట. అందుచేతనే వారు దేశంనుంచి తోలివేశారట.

కేశ : యే దుష్ట యీ కల్పన కల్పించాడండీ ! (నారాయణభట్టు నానామంత్రివేపు చూసి పూరుకొనును.)

కేశ : (నానామంత్రితో) తమరు యిప్పుడు దయచేయించినన్ని కాసులు నేను తమకు దాఖలుచేస్తాను. భట్టుగారికి నేను చాలాసొమ్ము బాకీవున్నాను, రుద్రాక్ష తావళంయొక్క విలువ అన్నది ఆ బంగారంలో లేదండీ, ఆ మాల అమూల్యమైనది; అది యిలా దయచేయండి, వారి కంఠమందు తిరిగి వుంచుతాను.

నానా : అలాగయితే నేనే వుంచుతాను. (మాల నారాయణభట్టు మెడ వుంచబోవును.)

కేశ : తమ కంఠ శ్రమెందుకూ ? నేనే వుంచుతాను. (కేశవభట్టు మాలను పట్టుకుని తాను వుంచ ప్రయత్నించును.)

నానా : నేను వుంచితే తప్పా !

కేశ : తమరు తగిలించవలసిన సూత్రం యెప్పుడో ఒకప్పుడు మా అందరికీ వుండనేవుంది.

(కేశవభట్టు, నానామంత్రి తావళంతో పెనుగులాడుతూ వుండగా తావళం తెగుననే భయంచేత, నారాయణభట్టుకూడా తావళము పట్టుకొనును. ఇంతలో బిల్వణుడు ప్రవేశించును. ముగ్గురూ పట్టువొదలగా, తావళమూ, నానామంత్రి చేతి పత్రమూ, నానాయణభట్టు చేతి పత్రమూ నేల పడును.)

బిల్వణుడు : (తావళమును, పత్రములను యెత్తి) యేమి టీదురంతం ? ఈ పండితాగ్రేసరుడికి యెట్టి పాటువచ్చినది ! ఈ ఉత్కృష్టమాలకు యెట్టిపాటువచ్చినది ! (ఒకపత్రము చదివి) ఇది నానా

మంత్రిగారి కవిత్వం కానోవును. (రెండవ పత్రం చూసి, ఆశ్చర్యపడి) యిది యిక్కడి కేలావచ్చింది ?

కేశ : యేమిటండి ఆ పత్రం ?

బిల్వా : (ప్రత్యుత్తర మివ్వక) యిక్కడ కేలావచ్చెను, యీ పత్రం ?

నారా : చెప్పవద్దని నానామంత్రిగారు, నాచేత ఘోరమైన ప్రమాణం చేయించారు.

నానా : (బిల్వానుడి చేతులు రస చేతులతో పట్టుకొని) క్షమధ్వం ! క్షమధ్వం !

బిల్వా : “క్షమధ్వం” యేమిటి ?

నానా : నావల్ల గట్టి పొరపాటు వచ్చింది. క్షమించండి. తమ వంటి మహాపండితులకు అగ్రహావన్నది వుండదు. ఈ శ్లోకం కాశ్మీర మహారాజులు వుంచిన వేశ్యను ఉద్దేశించి తాము రచించినారని తమ శిష్యు డొకడు తెచ్చి నాకు చూపించాడు. దాంతో నాకు అనుమానం కలిగినమాట సత్యం. అనుమానంకలిగి తమతో సంబంధం వాదులు కొమ్మని, నారాయణ భట్టుగారితో నేను చెప్పినమాటా సత్యమే. వారి మంచికోరి ఆలాచెప్పాను. అంతేగాని మీకు అపకారంచేదామని కించిత్తులయినా నాఅభిప్రాయంకాదు. ఆ సోమనాథుడు నాక్షి. అబద్ధవాడితే నా నెత్తిమీద ఆకాశనం తపిడుగు పడిపోవాలి. తమవంటి మహానుభావుల విషయమై త్సుద్రులు చెప్పినమాటలు నమ్మడం బహు పొరపాటు. కేశవభట్టుగారు యీ వేశ్యకథ అంతా శుద్ధ

అబద్ధవని యిప్పుడే శలవియ్యగా, “యెంతటి కబుర్లయినా పుట్టించే దుర్మాన్లులు వుంటా”ని ఆశ్చర్యపడ్డాను. వారి మాటంటే నాకు చాలా గురుతు. క్షమధ్వం అని తిరిగి ప్రార్థిస్తున్నాను.

బిల్వా : (కొంతకాలపు ఆలోచించి, తావళము నారాయణభట్టు మెడను తగిలించి) నేను వెళ్ళిపోయినదాకా అయినా, యిది మెడని వుండనియ్యండి. ఆ తరవాత యెలాగా మీకు దక్కదు. అప్పట్లో యీదుష్టమంత్రికి యీ మహాసూరమును అర్పించి ప్రాణం కాపాడుకోండి. శూరాగ్రేసరుడైన దాహలాధీశుని కంఠంనుంచి దుష్టాగ్రేసరుడైన యీకుమంత్రి కంఠమునకా! దీనికి యే కాలానికి యే అవస్థ వస్తుందో కానలేం. (నానా మంత్రి వర్గమువెళ్ళి ముఖంమీద ముఖం వుంచి) నా మూలముగా యీ అమాయకుడైన బ్రాహ్మడికి అపకారం చెయ్యకండి. మీయందు నాకు ఆగ్రహంలేదు. మీకుటకల్లా లక్ష్యం నేను యీదేశం విడిచి వెళ్ళడవేగదా? మీరు అట్టే శ్రమ పడకండి. వెంటనే వెళ్ళి తలచినాను. ఆహా యేమిదేశం! యేమి మనుష్యులు! (నిష్క్రమించును)

నానా : యీ కళంకం లేకుండావుంటే, యింతవాడు మరి లేడు.

నారా : ఆ వార్త అబద్ధవన్నారే?

నానా : అలా అనకపోతే, మొహంయదట యేవన్ను?

కేశ : అయ్యా, ఒక మనవి! తమ ఆగ్రహం మా వుభయుల యెడలా ప్రసరింపచెయ్యమని తాము ఐరం అనుగ్రహిస్తేనే,

యీ దేశంలో వుంటాం. లేకుంటే, దేశాంతరం పోతాం.
 మేము బల్బులం. తాము ఆస్థానంలో చాలివున్నాము.
 వ్యవహారస్థితి యెప్పుడు యేరీతిని వుండునో తెలియదు.
 ఈ తావళం తాము వుంపించండి. ఈ సంగతి మేం యెవరి
 పోనూ చెప్పం. మేం పండితులం; అనేది వొక మాటా,
 జేసేది ఒకపనీ కానేరదు. మా మా స్వభావాలు కూడా,
 యీ పాటికే తాము కానే వుంటారు.

నానా : రామా రామా! తావళం నాక్కావాలనుకున్నా రా
 యేమిటి? అక్క గారు ముచ్చటపడ్డారుకదా అని కాసులు
 తెచ్చాను. మీ వుభయులకీ నా కంఠంలో ప్రాణం వుండగా
 హానిరాకూడదు. మీ నాయనగారికీ, మా నాయనగారికీ
 ఉండే స్నేహమైనా ఆలోచించుకోనా? పండితులం లే
 నాకు ప్రాణం కాదా? నేను శుద్ధ జయనుజ్ఞి అనుకున్నా రా
 యేమిటి? అక్కదగ్గర శలవువుచ్చుకొని వెళతాను. మీ
 యోగ్యత వేరే నాతో చెప్పాలా!

(తెర)

బిల్వణీయము : ఆముద్రితభాగము

బిల్వణీ యము

* రెండవ అంకము

స్థలము

అనిహిల్ల పట్టణమునకు కొంచందూరంలో సరస్వతీ నదీతీరమందు కాశ్మీర రాజపుత్రులు వలసవచ్చి విడిసిన పేట. ఒక ఉద్యానవనముమధ్య ఆ కాశ్మీరుల యజమానిన్నీ, కాశ్మీర మహారాజులకు బంధువున్నా, ఒకప్పుడు కాశ్మీర రాజ్యములో సామంతరాజున్నా అయిన చంద్రవర్మ అనే రాజుయొక్క భవనము. తోట మిక్కిలి రమ్యమైనది.

చంద్రవర్మ శూరుడు, విద్వాంసుడు, లోకానుభవము కలవాడు. మహమ్మదు ఘజనీ సోమనాథక్షేత్రమును కొట్టి నప్పుడు ఈయన కుమారుడు ఇంద్రవర్మ, యుద్ధంలో మృతి పొందెను. ఇంద్రవర్మకు రణశింహుడను పంథొమ్మిదియేళ్ళ ప్రాయంగల ఒక కుమారుడును, పదహారేళ్ళ ప్రాయము గల కుమార్తెయును కలరు.

చంద్రవర్మగారి భవనమునకు సామీప్యములో ఆ యుద్యానవనములోనే ఒక కొలనువడ్లున ద్రాక్షతీగలల్లిన మంటపములో చిత్రాసనముమీద జమిలిస్థంభములకు చేర్చిన దిండును చారబడి బిల ణుడును, ఎదట మరివక చిన్న చిత్రాసనముమీద రణసింహుడుకూచునియుందురు.

---

* ఇది అర్పారాయకవి చిత్తుప్రతిలోని భాగం. మతము, కవిత్వ తత్వములను గూర్చిన విచారణ యిందు కలదు. ఇది సాహితీపరులకు ఉపకరించగలదని యీ సంపుటిలో సంతరించాము.

బిల్వణుడు : (పరమ చేతనపట్టి చెబుచును)

అస్యాశ్చర్యమయస్య మస్త్రగతయః సైవరంతరంగైరపి,
జ్ఞాయంతేన విధేరివాతికుటిలా వైదగ్ధ్యసీమా భువః
శ్రూయంతే ప్రతిభూభృతాం వసతయ స్త్వంగత్తురంగావళీ
విశ్వోత్థేల ఖురాగ్రఖణ్డతమణి క్షోణితలాః కేవలమ్॥

రణసింహుడు : ఆహా ! యేమిశ్లోకం !

బిల్వా : కుమార, ఇది వినండి.

వాత్సల్యం నవహత్యపత్యవిషయే వ్యాక్షిప్యతే స త్కణం
దాక్షిణ్యేన సమీహితే నవవధూ వర్గేపి ధీరాశయః
నిష్ఠాతః కుటిలేన యా ధ్వని చరన్నాచారపూతః ప్రభోః
దుస్సాధ్యా నపి సాధయత్యభిమతా నథాన్సు సాధ్యానపి॥

రణ : తమవంటి మహాకవులవల్ల కృతి పొందడముచేత
అమాత్య సంపత్తుల జన్మ సఫలమైనది. ఆ మహాపురు
షుడు అసమాన ప్రతిభావంతుడు, దయాళుడు ప్రభు
విశ్వాసపాత్రుడు; మరిన్నీ యీ రాజ్యానికి కాలగతిచేత
వలసవచ్చిన మమ్మును కాపాడుతున్న పరమమిత్రుడు.
తమ పొగడ్తకు తగినవాడేగాని జైనుడుకాకుంటే యంకో
బాగుండును కదాలని అనుకుంటాను.

బిల్వా : (చిరునవ్వు నవ్వి) ప్రభువు నమ్మినబంటయి, మిమ్మల్ని
కాపాడుతున్న మిత్రుడై, లోకోపకారధురీణు డైనప్పుడు
ఆయన మతం మీకు యెక్కడ అడ్డునచ్చెను కుమారా ?

రణ : సకలసద్గుణసంపన్నుడుగదా. మతంగూడా మంచిదై తే,

చంద్రుడికి కళంకం లేనట్లు వుండును గదా అని నా మనస్సున
కొరత.

బిల్వ : కుమార, నిజమైన జ్ఞానమును సాధించవలెననే
అభిలాషగల మీ బోటి పండితులకు పరమతములయందు
అసూయ వుండకూడదు. ఈ భూప్రపంచమందు లెక్కలేని
మతాలు వున్నవి. అన్ని పేరెక్కిన మతములలోనూ పండి
తులూ, సత్పురుషులూ కలరు. అన్ని పేరెక్కిన మతముల
లోనూ సంసారమును తరించే సాధనములు కలవు. ఆ యా
సాధనములను అవలంబించి ప్రాజ్ఞులు ధర్మచార్యానువర్తులై,
సదా లోకోపకారపార్జిణులై ఆ యా మతములకు వన్నె
కొత్తురు. అందుకు అమాత్య సంపత్కరులే దృష్టాంతము.
అప్రాజ్ఞులు ఆత్మలాభమునే అపేక్షించుచు అట్టి లాభము
సమకూడుటకు వంకరతోనల నడచి, తామసులై పరులను
పీడించుచు జీవిక లేని జపతపాదులను చేయుచు లోకమును,
దేవుడినికూడ మభ్యపరుప యత్నింతురు. అట్టివాడు నానా
మంత్రి. పేరుగల మతమల్లా సత్ప్రవర్తనను, భూతదయను
ముఖ్యములని సాటుతున్నవి. వైదికమతములకన్న బౌద్ధ, జైన
మతములలోనే వీటికి ప్రాముఖ్యతలావు. సత్ప్రవర్తన అనేది
ఆత్మకు కవచము. భూతదయ అనే ఉపాసన ప్రత్యక్ష స్వర్గమై
సద్యోపనందాయకము. నిర్వాణమైన యీగుణములతో
మేళనలేని జపతపాదులు వ్యర్థములు. మనస్సుయొక్క
దుర్వృత్తులను మళ్ళించడం అల్పబుద్ధులకు సాధ్యంకాదు.
ముక్కుబిగించుకు కూచొనుట ప్రతికొంగకూ సాధ్యమే.
గాన వైదికుడైన నానామంత్రికన్న, జైనుడైన సంపత్కరులే

శిష్టు. నాలుగుదేశాలూ తిరిగి నాలుగుదేశాలవారితోడనూ
అన్నదమ్ములనలె బతికినవాళ్ళకు మతాభిమానాలు మాసి
పోతాయి. బుద్ధికి సంకెళ్ళు విడిపోతాయి.

రణ : జైనులు వేదబాహ్యులుగదా అని.

బిల్వ : ఆ మాటకువస్తే మన దర్శనాలు అన్నీ వేదప్రామాణ్య
మును సరిగ్గా వొప్పుకున్నవా? వొప్పుకున్నవి మాత్రం
వక్కరీతిని వొప్పుకున్నవా?

రణ : (యోచన నటించి) అవును నిజమేనండి.

బిల్వ : మరి యేలా వేదములనుగూర్చి అభిమానము? అన్ని
మతాలవారూ వొప్పుకునే శబ్దప్రమాణము ఎక్కటే నాకు
కనపడుతున్నది. అందులో నాకంటే మీరే పండితులై
వుంటారు.

రణ : యే విద్యలోనైనా తమ పాదములవద్ద శుశ్రూషచేసి,
అభ్యసించడముకు అర్హుడనుగాని, తమ యెదుట నేను
పండితపదవాచ్యుడను యెన్నడూ కానేరను.

బిల్వ : నే చెప్పవచ్చిన సర్వమతసమ్మతమైన శబ్దప్రమాణ
మనేది ఇట్టిది అని చెప్పడముకు శక్యముకాని ఆనందమును
కలుగజేసే విలాసవతీ సంబంధి శబ్దప్రపంచం. (రల తడిమి)
ఒక్కొక్క నెంట్రుక నెరుస్తున్నది గనుక ఆ శబ్దప్రపంచము
విషయంలో బధిరత అప్పుడే మమ్ములను ఆవహిస్తున్నది.

రణ : పూర్ణ యావ్వనముయొక్క శృంగార రసగ్రహణశక్తి,
వార్ధక్యముయొక్క జ్ఞానసంపత్తి, ఆ రెండు అవస్థలకూ సహ

౪౯ - ~~మహాకవిలవనశ్చరము~~ హాసో తాత్పర్య
 ను యే క్క క్షణమున తః (౫) కు ఎత్తిన, నాథు
 క్కములయి త జ్ఞానసంపత్తి, అతంతర
 క్కం బ కూర్చున్నట్లునైతే / వాన నులు
 తిండి కూడా ~~మహాకవిలవనశ్చరము~~ నగుండు.

హంసాభ్యుదయమునా శ్రుతకానక
 సాంప్రద్యకావ్యాదిది |
 (౫) కాటాక్షరనంద జ్ఞేయమై యుత్తమః క్షణ
 నాని నోనాకీని నామే ||

౫౦ క నామహానా ముమైవ ౩౩ మునిమైవ
 ప్రేమని నామః వస్తుతా వసులా నక
 నామో న్ని మునకు నా వరమకా నామో
 యుక్తమైవ కృష్ణార్థకం ౧౪ నా న కల్యేణ నా

బిల్వ - కుమారా, యువ పరిభ్రామకలమృతకూర్మ
 మున కా కల్యాణ జీవితకలహరిమయ. ౧౭
 తు ప్రజ్ఞాకరకమలకృష్ణ యుక్తమైవ కల్యే
 ౨ - మూలకృష్ణకాళి కృష్ణకలహరిమయ, ౧౮
 క వాస్తవ్యా, మహా భక్తి యుక్తమైవ కలహరిమయ.
~~మహాభక్తి యుక్తమైవ కలహరిమయ~~
 మహాభక్తి యుక్తమైవ కలహరిమయ.
 కమల నామో న్ని మునకు నా వరమకా నామో
 కమల నామో న్ని మునకు నా వరమకా నామో
 ముని విజ్ఞానకలహరిమయ
 ముని విజ్ఞానకలహరిమయ.

జములైన దోషములు అంటకుండా, మహాకవులయందు
సదా కలిగివుంటవి.

హేలాభ్యస్త సమస్త శాస్త్ర గహనః సాహిత్యపాథోనిధి
క్రీడాలోడన పణ్డతః ప్రియతమః శృంగారిణీనామ్ గిరామ్॥

అని కర్ణమహారాజు యెవరిని గురించి చెప్పగలిగారు ?
వస్తుప్రపంచములో, జనసామాన్యమునకు గోచరముకాని
రామణీయకమును కనిపెట్టకలిగినవారు కవులే కదా !

బిల్వ : కుమారా, యింత పరిజ్ఞానమూ, గుణసంపత్తి కల
మీరు పండితులు కాకపోతే యింక యెవరు పండితులు.
సత్యమే; స్వర్గనరకము లనేవి యీ లోకంలోనే వున్నవి.
చూడనేర్చినవాడికి ప్రతిదేశంలోనూ కలవు; నందనవనాలు,
దేవతా స్త్రీలు, మహర్షులూ. అట్టి భూలోకమందుగల
ఆ స్వర్గరామణీయకమును కావ్యములుగా సర్వజనవేద్యము
చేసినాడనికదా కాళిదాసును నేను మెచ్చుకుంటాను.
ఊర్వాశి పురూరవుడి కన్నులు మూయుటకు దొంగ
తనముగా వెనుకపాటునవచ్చునపుడు ఆమె అందెలయొక్క
అణగీ అణగని చడియొక్క సొగసు కవులలోకల్లా కాళి
దాసుకదా గ్రహించెను. “గూఢం నూపుర శబ్దమాత్ర మపి
మేకాంతం శృతౌ పాతయేత్” కవిత్వంలో ధ్వని అన్నది
ఆ అందెల చడిలాగు వుండవలె. చూడండి కుమారా, నేను
చెప్పిన శబ్దప్రమాణమును కాళిదాసేగదా నిర్వచనం
చేశాడు.

“సామస్తమాళి మణిరజ్జితపాదపీఠ
 మేకాతపత్ర మవనేర్నతథా ప్రభుత్వమ్,
 అస్యా స్సఖే చరణయో రహ మద్యకాస్త
 మాజ్ఞాకరత్వ మవిలంఘ్య యథా కృతార్థః”

ప్రియురాలి ఆజ్ఞకు చక్రవర్తులు బద్ధులు. ఇతరుల మాట
 చెప్పనేలా.

*

బిల్వ : అస్యాశ్చర్యమయస్యమస్త్రగతయః స్వైరంతరంగై రపి!
 జ్ఞాయస్తేన విధేరివాతికుటిలా వైదగ్ధ్యసీమా భువః!
 శ్రూయస్తే ప్రతిభూభృతాం వసతయ స్త్వంగత్తురంగావళీ!
 విశ్వోత్థే , ఖురాగ్రఖణ్డతమణి క్షోణితలాః కేవలమ్॥

రణ : ఆహ యేమిశ్లోకం గురోజీ !

బిల్వ : కుమార, ఇది వినండి.

వాత్స్ల్యం నవహత్యపత్యవిషయే వ్యాఖిప్యతే న క్షణం!
 దాక్షిణ్యేన సమీహితే నవనధూ వర్గేపి ధీరాశయః!
 నిష్ఠాతః కుటిలేన యా ధ్వని చరన్నాచారపూతః ప్రభోః
 దుస్సాధ్యానపి సాధయ శ్శిభిమతా నర్థాన్సు నాధ్యానపి॥

రణ : మహామాత్య సంపత్కగుడు మీవంటి మహాకవివల్ల
 కృతిపాండడం; యేమి అద్భుతవంతుడు. మనకు ఆస్తుడు తమ
 పొగడ్తుడు తగినవాడేగాని జైనుడు కాకుండావుంటే
 బాగుండును.

* ఇది వ్రాతప్రతిలోని రెండవ అంకముగాని రంగము : చంద్రవర్మ
 భవన సామీప్యమున ఉద్యానవనముగో కొలనువడ్డున కూర్చున్న బిల్వణ
 రణసింహుల సంభాషణము; దీనికి ముందు అచ్చొ తించిన వ్రాతప్రతిలోని
 భాగమునకును, దీనికిని స్వల్పభేదము కలదు. యామినీదేవిని రణసింహుడు
 ప్రేమించి:ట్లు, అతనిప్రేమభావము యిందునూచితము. యామినీదేవియందు
 పాదమిన రణసింహుని ప్రేమ యెట్లు పర్యవసించునో ఊహింపలేము. కాని
 యీ కథాబీజము నాటకమునకు ప్రధానమువలె కనబడుతున్నది. సరస్కృతి
 మూలమునలేని కథాకల్పనలను మహాకవి యీ నాటకమున కావించిరి. అట్టి
 కల్పనలో యిది ముఖ్యమైనది. నాటకమున కిది ఆయువుపట్టు.

బిల : (చిరునవ్వు నవ్వి) కుమార! నిజమైన జ్ఞానమును సాధించ
వలెనన్న పండితుడికి పరమతములయెడల అసూయ వూడ
కూడదు. యీ భూప్రపంచమందు లెక్కలేని మతాలు
వున్నవి. అన్ని మతాలలోను ప్రతిభావంతులు, మహాపండి
తులూ కలరు. మన మతమే నిజమూ, పరమతములన్నీ
అబద్ధమూ అనుట అష్టత. యేదేశంలో, యేమతంలో
యేమేమి మేలువుంటే అదల్లా గ్రహించదగినదే. నాలుగు
చేశాలూ తిరిగి నాలుగుమతాలవాళ్ళతోనూ అన్నతమ్ము
ల్లాగ బతికినవాళ్ళకి మతాభిమానాలు మాసిపోతాయి.
బుద్ధికి సంకెళ్ళు విడిపోతాయి. నైదిక మతావలంబియై
కోజూ రెండురూములు మతంవేసి జపతపాలుచేసే నానా
మంత్రప్రవర్తనకు, జైనుడై వేదబాహ్యుడైన సంపత్కరుడి
ప్రవర్తనకు కలభేదము చూస్తిరిగదా! నానామంత్ర తనకు
తెలుసునని గర్వించే ఆ భగవద్గీతలోనే తొమ్మిదవ అధ్యాయంలో
దేవప్రకృతి, రాక్షసప్రకృతి వర్ణించబడియున్నవి.
అందులో నైదికుడైన నానామంత్రియందు ఆదిరాక్షస
గుణములు మూర్తీభవించివున్నవి. జైనుడైన సంపత్కు
రుడియందు దేవగుణాలు వున్నవి. గీతలోకల్లా విల్వనైన
శ్లోకాలు ఆ అధ్యాయంలో వున్నాయి. అవి మనసును
పట్టినవాడు తన్నూ, లోకాన్నూ కూడా జయిస్తాడు.

రణ : అయితే వేదములు ప్రమాణములు కావా?

బిల్వా : మన దర్శనములు మాత్రం అన్నీ వేదప్రమాణం అంగీ
కరించాయా, వక్తరీతిని అంగీకరించాయా. అన్ని మతాలూ
వొప్పుకునే శబ్దప్రమాణము నాకుఒక్కటేకనబడుతున్నది.

రణ : ఏమిటండి అది.

బిల్లి : యావ్వనులైన మీరెరుగరా, కుమారా ?

రణ : పోల్చలేకుండావున్నాను.

బిల్లి : విలాసరతులతో సంబంధించిన శబ్దజాలం. ఆ శబ్ద ప్రమాణం సృష్ట్యాదినండి అన్ని మతాలవారూ శిరసా పహించుకుంటున్నారు. ఆ ప్రమాణంయొక్క బలం నిన్నటి రోజునే నాకు వ్యక్తమయింది.

రణ : (అయిష్టమును ముఖమున కనపర్చి తరువాత చిరునవ్వు నవ్వును.)

బిల్లి : కుమారా! గురువుమీద శిష్యులకు అలకపొడమిందా? ఏమి యీ బ్రాహ్మణ మహారాజ కుమారికల శృంగారవిషయమును ప్రలాపించేస్తున్నాడా అని కావచ్చును. తరవాత, ఇంతపండితుడు * అయినాడా అని నవ్వువచ్చినదా? అయితే బిల్లిణుడు కవి శేఖరు డన్నమాట మరచితిరి కుమారా! కవి అంటే యెవడు. వస్తుప్రపంచమునందుయితరులుచూడలేని సాగసులు చూసేవాడు. యితరులకు ఆవేద్యమైన రసమును అనుభవించేవాడు. కాళిదాసును యీ విషయంలో యెంతైనా మెచ్చవలసివున్నది. ప్రియురాలు, దొంగతనంగా ప్రియుడి వెనకపాటున కనుమూయుటకు వచ్చేటపుడు, ఆమె అందెలయొక్క అణగిఅణగిన చడిసాగసు కవుల్లోకల్లా అతనే గ్రహించాడు! గూఢం నూపుర శబ్దమాత్ర మపి మేకాంత వచోపాతయేత్.

* ఇచ్చట వ్రాతప్రతిలో యే శబ్దము ప్రయోగింపబడలేదు. ఒట్టి భాళికాగా వదలివేయబడినది.

కవిత్వంలో ధ్వని ఆ అందెలచడిలా వుండాలి. ప్రియురాలి
శబ్దప్రామాణ్యం మళ్ళీ కాళిదాసే చెప్పాడు.

నామస్త మాళి మణిరజ్జితపాదపీఠ
మేకాతపత్రమవనేర్నతథా ప్రభుత్వమ్
అస్యాస్సఫే చరణయో రహ మద్యకాస్త
మాజ్ఞాకరత్వ మధిగమ్య యథా కృతార్థః.

పాదముయొక్క ఆజ్ఞాకరుడు కావడం అత్యుత్కృష్ట
పదవి అన్నాడు. ఒక్కొక్క విలాసినియొక్క వాక్కులయందు
ఈశ్వరుడు అనిర్వచనీయమైన రామణీయకత ఉంచాడు.
నెనుక³³ మా దేశంలో ఒక దరద్దేశపు స్త్రీని చూచాను.
దాని మాటలు విని విని చెవికి మత్తెక్కి ఆ స్థలంనుంచి లేచి
రావడం కష్టమైంది. మహారాజ కుమారికావారి వాగ్మాధు
ర్యము, ఆ మాధుర్యమును నెయ్యిరెట్లు మీరియున్నది.
అదుగో మళ్ళీ కుమారా ! బొమ ముడి వడ్డది. రాజపుత్రికల
యొక్క రమ్యతను యెన్నుటకు యీ బ్రాహ్మడి తల తగునా
అనికదూ. సంతోషమే. పైకి అండమేకదూ తప్పు,
మాటలయొక్క మంజులత విని చెవి ఆనందించినది.
ఆనందించినది అని పైకి అనడంలో నాతప్పు యేమి; చంద్ర
మండలము ఆ కాశమందు వున్నది. దాని కాంతికి కళ్ళు
మూసుకొమ్మంటే యెవడిశక్యము. కానీ పదిహేను రోజు
లాయె నేను గీత చెబుతున్నాను. ఇన్నాళ్ళు వారు మాన
మవలంబించారు. నిన్ననే మాటాడారు. వారు మాటాడ
గానే ఆ మాటలయొక్క, ఆనందంయొక్క భావము,
వేదాంతశాస్త్రవేద్యమై శబ్దజాలములో కప్పబడి యెక్కడా

కానరానప్పటికీ యెప్పుడో లభ్యమౌతుందని, యీ జన్మమట్టుకు వృధాఅని అట్లు బ్రహ్మానందముయొక్క అభావము కనపడి ఆహా యెందుకు యీ పుస్తకాలు? ఇవి పున్నాయనే ఆనందం యెక్కడా కనపడదు. ఈమె మాటలు వినడమే బ్రహ్మానందం. ఈమె వాక్కులయందే అత్యంతమైన శబ్దప్రమాణము అని నిశ్చయించాను.

రణ : మీ కల్పనాచాతురికి సంతోషించాను.

బిల్లి : యేమి కల్పనాచాతురి. ఆ వాఙ్మాధురి వర్ణన శబ్దముకు పట్టుపడనిదే. అభూతోపమ.

రణ : వారిని చూస్తారా !

బిల్లి : చూడలేదు. చూడడమేలా? దేవుణ్ణిచూస్తున్నామా? వాడి మహిమ ప్రపంచమంతటనూ చూసి అత్యాశ్చర్యపడుతున్నాముకామా? మనిషిని చూడకుండా మాటల వల్ల సమ్మోహమును పొందుతూవుండుటలో ఒక అనిర్వచనీయమయిన సొగసు వున్నది. మరివక చమత్కారము చెబుతాను. తరుచు స్త్రీవ్యక్తులలో అంగమునకు అనురూపమైన అంగసౌష్ఠ్యము ఉండుట కష్టము. స్త్రీనడుచుకు పోతూవుంటే, ఆ నడకా, అంగములూ అతి రమ్యముగా కనపడుతాయి. ముఖం చూస్తే జాదూ విరిగిపోతుంది. కనక దేవుణ్ణి చూడకుండా సృష్టివైచిత్రిని చూచి ఆనందించినట్టే ఆమెను చూడకుండా ఆమె మాటలలో మగ్నమైపోవడం మాబోటి కవులకు బ్రహ్మానందము.

రణ : (నిస్పృహను చూచించి, విచారరసముకల నవ్వువచ్చి) వాఙ్మాధురిని మీరిన రూపసౌందర్యము ఆమెకు కలదు.

బిల్ల : * కుమారా మీరెలా చూస్తీరి.

రణ : ఒకమారు మదనపాలుల కుమార్తె చంద్రలేఖా, మహారాజపుత్రికయును యీ వనము చూచుటకు వచ్చియుండిరి. నేను వారి రాక చూచి ఒక కంజరమున దాగుంటిని. చెలికత్తెలు పొదనుండి పొదకు వేటాడి పట్టుకొని ఆమెయెదట వూచిరి. ఆమె తమ తల్లిగారికి నన్ను కనపర్చినారు. వారుకూడా దయ కనపర్చినారు. అప్పటినుండి కమలములుకోసి తీసుకుపోనాళ్లు ఆమెను. అట్లు నెలరోజులు తీసుకు వెళ్లితిని. మాధవశర్మగారు దగ్గరవుండగా నేను వెళ్ళుటకలదు. ఆమె ఫారములు చదువునప్పుడు దగ్గర వుండేవాడను. స్లోకములు రచించేవాళ్ళము. ఇలా నెలరోజులు అయినతరువాత మాతాతగారు వద్దన్నారు. † మరి నేను వెళ్ళలేదు. యీ వనంలో వారు విహరించడం తరుచుకద్దు. అట్టిసమయంలో నేను యీ యింట్లోవచ్చి దాగొనమని ఆజ్ఞ.

బిల్ల : ఆమె పెద్దపులికారే ? నాకు బోధపడ్డది. మీ మనస్సు ఆమెయందు లగ్నమాయెను, కాబోలు. యిప్పటి అవస్థనుబట్టి మీ ప్రేమను రాజకుటుంబమువారు నిరాకరించిన అవమానము వచ్చునని కాబోలు.

* ఈ వాక్యము ముందు ఒక వాక్యము వ్రాయబడి కొట్టివేయబడ్డది. ఆ వాక్యము యిది. “అలాగైతే అంతఃన్న చూడకూడదు.”

† ఇక్కడ వ్రాతప్రతిలో వ్రాసి కొట్టివేయబడ్డ వాక్యములు, “వెళ్ళడంమానితిని. నన్ను కాళ్ళీగం పంపితిమని మాతాతగారు వర్తమానచేశారు.”

* నాటక కథా విభాగము

బిల్వణుడు యిక తాను తానుకానని యీ రంగమున వ్యక్తపరచును. చూపులు చెదరునట్లు కనులముందు వొక జగ న్నోహనావతారము తారసిల్లునపుడు, యెట్టి పురుషవ్యక్తికైనను నిగ్రహించుకొనుట, యెట్లు పొసగును? విష్ణువు, జగన్నోహనీరూపము దాల్చి యెదట అవుపించేసరికి జితేంద్రియుడైన శివుని ధైర్యము సడలినదికాదా !

నాయక, రాజులను గురించి బిల్వణుని అడుగును. బిల్వణుడు, రణసింహుని పేరు చెప్పకుండా, ఆ మె చెంత అతని ప్రసక్తి తెచ్చును. “రాజులను పరిణయమాడుటవల్ల స్త్రీలకు ఘనతవచ్చేమాట నిజమే; గాని ఆనందము మటుకు కలుగ నేరదు, సాధారణంగా రాజులకు ఎంతోమంది సపత్నులూ, ఉంపుడుకత్తెలూ వుంటారు. రాజపత్ని అగుటవల్ల వచ్చే గొప్పా, కలిగే ఉన్నతస్థితి మిక్కుటమే; అయితే సౌఖ్యమన్నది మాత్రం కొరవడుతుంది. గొప్పతనాన్ని మనం కొరుక్కుతింటామా?”

ఆమె : అది బ్రాహ్మణుల దృష్టి.

బిల్వ : ఇది సవబయిన తార్కికదృష్టి. కొందరు రాజకుటుంబికులు కొంతకాలం యేలుబడిచేస్తారు. మరికొంతకాలా

* ఇది యే అంకమా, యేంకమా తెలియదుకాని మహాకవి వ్రాయ తలపెట్టినకథాభాగం. తాము నాటకీయముగ రచించుటకుముందు, మహాకవి, ఆంధ్రమునవ్రాసి అట్టే పెట్టుకున్నకథాగృతాంతమిది. దీనిని నాటకరంగములకు తీర్చిదిద్దికో, లేనో, మరి అలాగ రచించివుంచిన వ్రాతప్రతులు పోయిన వేమా మనకు తెలియదు.

నకు రాజ్యాలను పోగొట్టుకుంటారు. రాజ కుటుంబాల ఉద్ధతి పతనమూ రెండూ సహజమైనవే. రాజ్యంపోగొట్టుకున్నప్పుడు వచ్చే దుఃఖం అతిభారమైనది. ఈ దుఃఖాన్ని మీరు ఆచుకోవలెగదా! మామూలు మనుష్యులకే సుఖం లావు. సామ్రాజ్యభార మేవీఁ మీదపడకుండా వొత్తి గిలివుంటూ గుణసంపన్నుడూ, ప్రాజ్ఞుడూ అయిన యువకుడు ప్రేమాద్భుడు. అన్నింటిగీ మించిన పవిత్రమైన నిండు ప్రేమ హృదయంగల రాజకుమారుని ప్రేమించటం శ్రేష్ఠము.

ఆమె : అలాంటి రాజపుత్రుడు నిజంగా వున్నాడా?

బిల్లి : ఆఁ! వున్నాడు.

ఆమె : యెక్కడ?

బిల్లి : చెప్పనందుకు మన్నించండి.

“శత్రోపాసన” యిత్యాది శ్లోకములను పఠిస్తూ బిల్లిణుడు మాటలు మరిపిస్తాడు.

రణసింహుని ప్రసక్తి మాటిమాటికీ తెచ్చిపెడుతూ వుంటే ఆమె ‘అతను యెవరని’ రెట్టించి రెట్టించి అడుగుతూ వుంటుంది.

తన ఆత్మోపశమనమునకై రాచనగరు వొదిలి, బిల్లిణుడు వెళ్ళిపోవును. ఇప్పుడు అతను మధురానవమునకు బాగా అలవాటుపడ్డాడు. రాజకుమారికతో మనసువిప్పిప్రసంగిస్తాడు. బిల్లిణుడు నగరువదిలి వెళ్ళిపోతున్నాడన్న వర్తమానము తెలిసి రణసింహుడు తన పరిజనులను వెంటతీసుకొని దారిలోఅతనిని

కలుస్తాడు. దారిమధ్య సోమనాథ్ వద్ద కవిసీ, అతనిబృందమునూ
దుండగులు అడ్డగిస్తారు. నాయకుడు రణసింహుడు వారిని
తరిమివేసి బిల్వణుని కాపాడతాడు. బిల్వణుడు సముద్రంపై
ప్రయాణంచేసి వెళ్ళిపోతాడు.

వెళ్ళిపోతూ బిల్వణుడు మౌళ ఉత్తరము నాయకకు
రాసి రణసింహునిచేతికి యిస్తాడు. కలత నిదురనుంచి తను
లేచి వెళ్ళిపోతున్నాననీ, ఆమె ప్రేమను తాను స్వీకరించ
జాలననీ, తాను ఆమెచేత యిన్నాళ్ళూ చెబుతూవస్తోన్న
రాజకుమారిని ప్రేమించమనీ, ఆ రాజకుమారుడు మరెవడో
కాదనీ, అతనే రణసింహుడనీ యామినీదేవికి బిల్వణుని లేఖ.

స్వతంత్ర ఆర్థ ప్రపంచం,
విజయవాడ - 2.

గురజాడ రచనలు

వ్యాస చంద్రిక (వ్యాసాలు)	....	1-50
కొండుభట్టియం : బిల్వాణీయం (నాటికలు)	....	1-50
మహాకవి దైరీలు	....	2-50
మాటామంతి : అవీ యివీ	....	2-50
ఆణిముత్యాలు (కథలు)	....	1-00

అచ్చు లో

లేఖలు

ముత్యాలసరాలు : నీలగిరి పాటలు

విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం,

బకింగ్ హాంపేట : : విజయవాడ.

స్వతంత్ర ఆర్ట్స్ ప్రింటర్స్, విజయవాడ.